

İNKILÂP KİTABEVİ'nin
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞINCA KABUL EDİLMİŞ OLAN
ORTAOKUL Ders Kitapları

Kitabın adı	Sınıfı	Yazarı	Fiyatı
Güzel Türkçemiz	I	Kemal Demiray	245
Güzel Türkçemiz	II	> >	255
Güzel Türkçemiz	III	> >	245
Türkçe	I	B. Göğüş - K. Demiray	170
Türkçe	II	> >	180
Türkçe	III	> >	180
Faydalı Dilbilgisi	I	Besir Göğüş	145
Faydalı Dilbilgisi	II	> >	145
Faydalı Dilbilgisi	III	> >	145
Temel Dilbilgisi	I	Kemal Demiray	185
Temel Dilbilgisi	II	> >	155
Temel Dilbilgisi	III	> >	145
Genel Coğrafya	I	Dr. Nurettin Seçkin	220
Coğrafya	II	> >	240
Türkiye Coğrafyası	III	> >	210
Yurttaşlık Bilgisi	I	Fikriye Sünuhi Arsan	145
Yurttaşlık Bilgisi	II	> >	110
Yurttaşlık Bilgisi	III	> >	135
Matematik	I	Turan Tanrı	305
Matematik	II	> >	305
Matematik	III	> >	315
Tarih	I	Dr. Hımmet Akin - M. Çağatay Uluçay	230
Tarih	II	> >	220
Tarih	III	> >	315
Tarih	I	Ekrem İnal - Nurettin Ormancı	230
Tarih	II	> >	210
Tarih	III	> >	315
Tabiat Bilgisi	I	Fahri Dalsar	285
Tabiat Bilgisi	II	> >	210
Tabiat Bilgisi	III	> >	230
Kimya	III	İzzet Kemal Erksal	190
Tızık	I. II.	Hayri Dener	160 - 160
Tızık	I. II.	Reşat Otman	270 - 250
İcraat İşleri	I. II. III	Hasan Fehmi Ergin	125 - 145 - 135

İNKILÂP KİTABEVİ
İstanbul, Ankara Caddesi, No. 95

Mithat Sadullah Sander

TÜRKÇE

DİL BİLGİSİ DERSLERİ

LISE: I. II. III.

M. Eg. Bakanlığınca bütün Lise sınıfları
için Ders Kitabı olarak kabul edilmiştir.

İNKILÂP KİTABEVİ

İstanbul Ankara Caddesi, No. 95

Mithat Sadullah Sander

TÜRKÇE

DİL BİLGİSİ DERSLERİ

L İ S E : I. II. III.

Millî Eğitim Bakanlığına bütün Lise sınıfları
için Ders Kitabı olarak kabul edilmiştir.

Üçüncü Basılış

İNKILÂP KİTABEVİ
İstanbul, Ankara Caddesi, No. 95

D İ L B İ L G İ S İ

Ders Konuları; SINIF: I

- 1 — a) Dil, dillerin doğusu; b) Konuşma ve yazı.
- 2 — a) Ses, ses yolu; b) Dilimizin sesleri, hece, kelime; c) Dilimizde sesli uyumu, sessiz benzeşmesi.
- 3 — Vurgu, ulama, ton (Okumada, sözlü kompozisyonda).
- 4 — Kökler ve ekler (Metin incelemelerinde), basit ve bileşik kelimeler (Metin incelemelerinde, yazılı kompozisyonda).
- 5 — Kelime çeşitleri ve bunların yerini tutan gruplar (Cümledeki görevlerine göre. Okumada ve kompozisyonda).
- 6 — Kelimelerin söylenişi (Okumada, sözlü kompozisyonda).
- 7 — Cümleler (Bütün çalışmalarда).
- 8 — İmlâ (Okumada, yazılı kompozisyonda).
- 9 — Noktalama (Okumada, yazılı kompozisyonda).

Edebiyat ve Fen Kolları

Ders Konuları; SINIF: II

- 1 — Dilimizin dünya dil grupları arasındaki yeri.
- 2 — Türk lehçeleri (Okumada, örnekleriyle), ağızlar (Okumada ve sözlü kompozisyonda).
- 3 — Türklerin kullandıkları alfabeler.
- 4 — Dilimizde en çok kullanılan yabancı dil kuralları (Metin incelemelerinde).
- 5 — Türkçede kelime türetme yolları (Metin incelemelerinde ve sırası geldikçe öbür çalışmalarda).
- 6 — Kelime çeşitleri ve bunların yerini tutan gruplar (Cümledeki görevlerine göre. Okumada, sözlü kompozisyonda).
- 7 — Kelimelerin söylenişi (Okumada, sözlü kompozisyonda).
- 8 — Cümleler (Çeşitli cümlelerin söylenişinden ve ögelerindeki değişikliklerden doğan mâna farkları. Metin incelemelerinde, kompozisyonda).
- 9 — İmlâ (Okumada, yazılı kompozisyonda).
- 10 — Noktalama (Okumada, yazılı kompozisyonda).

SINIF: III

Edebiyat ve Fen Kolları

- 1 — Türk dili tarihi (Kısaca).
- 2 — Dilimizde en çok kullanılmış yabancı dil kuralları (Metin incelemelerinde).
- 3 — Türkçede kelime türetme yolları (Metin incelemelerinde, sırası geldikçe öbür çalışmalarda).
- 4 — Kelimelerin söylenişi (Okumada, sözlü kompozisyonda).
- 5 — Kelimelerde mâna değişiklikleri (Kaybolmuş eski, yeni; mânası daralan, genişleyen, değişen; terim, deyim ve mecaz haline gelen kelime ve gruplar... (Metin incelemelerinde).
- 6 — Cümleler (Edebiyatımızın türlü devirlerindeki nesir cümlelerinin farkları. Metin incelemelerinde) [1].

---

[1] Bu program, 976 sayılı «Tebliğler Dergisi» nden aynen alınmıştır.

DİL BİLGİSİ DERSLERİ

I. SINIF

DİL, DİLLERİN DOĞUŞU

KONUŞMA VE YAZI

1. Bir arada yaşayan insanlar, birbirleriyle anlaşmak için birçok vasıtalar kullanmışlardır. Bunların başlıcaları: göz, yüz, el, kol ve ses işaretleridir.

Sesle yapılan işaretler, zamanla genişleyip olgunlaşarak bir sistem altına girmiş ve böylece diller meydana gelmiştir. Yeryüzünde birçok dil vardır.

2. Bir anlam bildiren ses gruplarına kelime denir: insan, kitap, çalışan, sen, yazıyorum... gibi.

3. Bir düşünceli tam olarak anlatmak için seçiliş sıralanan kelime topluluğuna da cümle adı verilir.

4. Dileklerimizi, düşüncelerimizi ve duygularımızı tam olarak anlatmak için kullandığımız kelimelerin ve cümlelerin hepsine birden söz denir:

«İçkiyi müdafaa edenler çöktür; fakat içki, kimseyi müdafaa etmez.»

(Abraham Lincoln)

Düşüncelerimizi ve duygularımızı söyleyerek anlatmağa konuşma denir. Konuşmada söylenen sözler bizi dinleyenler tarafından işitilerek kavranıp anlaşıılır, sonra kaybolur.

Konuşmanın tesbiti lüzumu :

5. İnsanlar çok eski zamanlardan beri sözlerini gözle görülür bir şeke sokmayı düşünmüştür ve bu yolda birçok uğraşmalardan ve çalışmalardan sonra yazımı meydana getirmiştirler.

Yazı, seslerin şekillerle, yani harflerle, ifadesidir. Şu halde sözleri birtakım şekiller ve işaretlerle göstermeye yazmak denir.

6. Sözlerin şekiller ve işaretlerle gösterilmesine yazı deriz.

Bir sesin yazındaki işaretine harf derler.

Yazılı bir söyü tekrar seslerle ifade etmeye okumak deriz.

Bir yazılı ses çıkarmadan gözle süzerek okumak : sessiz okumaktır.

Dilbilgisi Nedir?

7. Seslerin, kelimelerin ve cümlelerin yapılarını incelenen, değişimelerini gösteren ve bunlara ait kuralları bildiren ilme Dilbilgisi denir. Garplilar buna Gramer derler.

Dilbilgisinin Lüzumu ve Faydası

8. Dilbilgisi, bir dilin doğru konuşulması ve doğru okunup yazılması için bilinmesi gereken kuralları öğretir. Dilbilgisini iyi öğrenirsek düşüncelerimizi, duygularımızı doğru ve tam olarak anlatız. Okuduklarımıza da çabuk ve doğru anlaşıma alışırız. Sonra, daha iyi düşünmeye başlarız ve herhangi bir sözün, yahut yazının yanlışlarını çabucak anlarız.

Dilbilgisinin Bölümleri

9. Dilbilgisi başlica üç büyük bölüme ayrılr:

- I. Sesbilgisi (**Fonetik**).
- II. Şekilbilgisi (**Morfoloji**).
- III. Cümle bilgisi (**Sentaks**).

Sesbilgisi, dilde bulunan sesleri araştırıp tâyin eder: Buların değişme ve birleşme kurallarıyle sesler arasındaki ilgileri ve her birinin özelliklerini bildirir.

Şekilbilgisi, kelimelerin çeşitlerini, yapılarını öğretir, ugradıkları değişiklikleri gösterir.

Cümle bilgisi, kelimelerin ne suretle bir araya getirilerek bağlanıp sıralanacağını, bir hükm ifade edebilmek için cümlelerin nasıl yapılacağını öğretir.

Yazı, seslerin şekillerle, yani harflerle, ifadesidir. Şu halde sözleri birtakım şekiller ve işaretlerle göstermege yazmak denir.

6. Sözlerin şekiller ve işaretlerle gösterilmesine yazı deriz.

Bir sesin yazındaki işaretine **harf** derler.

Yazılı bir söyü tekrar seslerle ifade etmeyege **okumak** deriz.

Bir yazıyı ses çıkarmadan gözle süzerek okumak : **sessiz okumak'tır.**

Dilbilgisi Nedir?

7. Seslerin, kelimelerin ve cümlelerin yapılarını incelenen, değişimlerini gösteren ve bunlara ait kuralları bildiren ilme **Dilbilgisi** denir. Garplilar buna **Gramer** derler.

Dilbilgisinin Lüzumu ve Faydası

8. Dilbilgisi, bir dilin doğru konuşulması ve doğru okunup yazılıması için bilinmesi gereken kuralları öğretir. Dilbilgisini iyi öğrenirsek düşüncelerimizi, duygularımızı doğru ve tam olarak anlatırız. Okuduklarımıza da çabuk ve doğru anlaşımağa alışırız. Sonra, daha iyi düşünmeye başlarız ve herhangi bir sözün, yahut yazının yanlışlarını çabucak anlarız.

Dilbilgisinin Bölümleri

9. Dilbilgisi başlica üç büyük bölüme ayrılır :

I. **Sesbilgisi (Fonetik).**

II. **Şekilbilgisi (Morfoloji).**

III. **Cümle bilgisi (Sentaks).**

Sesbilgisi, dilde bulunan sesleri araştırıp tâyin eder: Buların değişme ve birleşme kurallarıyle sesler arasındaki ilgileri ve her birinin özelliklerini bildirir.

Şekilbilgisi, kelimelerin çeşitlerini, yapılarını öğretir, uğradıkları değişiklikleri gösterir.

Cümle bilgisi, kelimelerin ne suretle bir araya getirilerek bağlanıp sıralanacağını, bir hüküm ifade edebilmek için cümlelerin nasıl yapılacağını öğretir.

Bölüm : I SESBİLGİSİ

Ses, Ses yolu; Dilimizin Sesleri,
Hece, Kelime

«MİLLET ŞARKISI» ndan :

Zulmün topu var, güllesi var, kalası varsa,
Hakkin da bükiümez kolu; dönmez yüzü vardır;
Göz yumma güneşten, ne kadar nuru kararsa
Sönmez ebedî, her gecenin gündüzü vardır.
Millet yoludur, hak yoludur tutuğumuz yol;
Ey hak, yaşa, ey sevgili millet, yaşa... varol!

Tevfik Fikret

Şu manzumeyi yüksek sesle okuduğumuz zaman ağızımızdan inceli, kalınlı sesler çıktıığını işitiriz:

Gırtlaktan ağızin ve burnun dışına kadar uzanan ve sesin çıkışmasına yarıyan yola ses yolu denir.

10. Gırtlığın içindeki ses kırıları akciğerlerden gelen nefses titriyerek konuşmağa yarıyan inceli kalınlı sesleri çıkarırlar; buna insan sesi denir. Ağızımızdaki uzuvlar da ses yolunu kapatarak veya darlaştırarak kırılderde perdelelenen sesi çeşitlendirirler. Böylece birbirlerinden farklı ve pek çok olan bu sesleri kulağımızla ayıralım.

Birbirlerine pek yakın olanlarını bir sayarak dilimizde başlıca 29 ses bulunmuş ve her biri bir harfle gösterilmiştir.

Bir dilin yazısında kullanılan harflerin hepsine birden

Alfabe denir.

Harflerin sırası ve isimleri :

11. Türkçede yirmi dokuz harf vardır :

A B C Ç D E F G Ğ H İ İ J K L M N O Ö P R S Ş T Ü
Ü V Y Z

Bunlar, kitap ve gazete yazılarının büyük şekilleridir. Kitap ve gazete yazılarının küçük şekilleri şunlardır :

a b c ç d e f g ğ h i i j k l m n o ö p r s
t u ü v y z

Her dilde olduğu gibi bizim dilimizde de büyük ve küçük olmak üzere iki türlü el yazısı vardır.

BÜYÜK HARFLERİN KULLANILDIĞI YERLER

12. Büyük harfler dilimizde başlıca sekiz yerde kullanılır :

I. Levhaların, tabelaların çok defa her harfi büyük yazılır.

II. Yazı başlıklarının, kitap adlarının her kelimesinin ilk harfi: Metinli Türk Edebiyatı.

III. Kitaplarda ve gazetelerde bazı başlıkların bütün harfleri.

IV. Her cümlenin ilk harfi. [Virgül ve noktalı virgül den sonra gelen sözün ilk harfi —esasen büyük yazılmazı gereken kelimelerden değilse— küçük yazılır.]

Not :

Dilekçelerde, lâyihalarda ve kanun maddelerinde ayrı ayrı yazılan fıkralardan sonra noktalı virgül konup da satır başına geçirilirse o vakit yeni fıkraya, tabiatıyla, büyük harfle başlanır :

«Kira şartlarına ve kanunu vecibelere riayet edilse bile, aşağıda yazılı hallerde kiralıyan :

- a) Gayrimenkulü kendisi veya çocukları için mesken olarak kullanma ihtiyacında kalırsa kira akdinin hitamında;
- b) Gayrimenkulü kendisinin, eşinin veya çocukların muayyen bir meslek veya sanatın bizzat icrası için kullanma ihtiyacında ise akdin hitamında;
- c) Bir gayrimenkulü Medenî Kanun hükümlerine göre iktisabeden kimseler kendisi veya çocuklar veya mirasçılar, yahut bunların bir kısmı için tamamen veya kısmen mesken olarak kullanmak ihtiyacında ise;
- d) .....

(Resmî Gazeteden)

V. Bütün özel isimlerin ve soyadlarının ilk harfi : Ankara, Atatürk, Türkân, Sakarya.

VI. Hukuk Fakültesi, Ziraat Bankası gibi kurum ve teşekkül adlarında her kelimenin ilk harfi.

VII. Manzumelerde her misraın ilk harfi.

VIII. Rütbe ve unvan bildiren kelimelerin ilk harfleri: (kişi adlarının başında): Amiral Ahmet Denizer, General Ali Turgut, Yarbay Ali Çevik, Bay Nuri Aksoy, Bayan Selva Sander.

HARFLERİN TAKSİMI

Vokaller, Konsonantlar

13. Harfler, söyleşilerine göre iki büyük bölüme ayılır :

1. Vokaller.
2. Konsonantlar.

Ses kırışlarından perdelendikten sonra hiçbir engele uğramadan çıkan ve yalnız ses yolunun daralıp genişlemesiyle çeşitlenen harflere **vokal** denir: a, e, o, u gibi.

Ses yolunda herhangi bir engele uğramakla hâsil olan sesleri gösteren harflere **konsonant** denir : k, l, r gibi.

VOKALLER ve ÇEŞİTLERİ

14. Türkçede vokaller sekiz tanedir :

a, e ; i, i ; o, ö ; u, ü

Vokaller **kalın** ve **ince**, **düz** ve **yuvarlak**, **geniş** ve **dar** olmak üzere birkaç kısma ayrıılır.

VOKAL ÇETVELİ

	Düz		Yuvarlak	
	Geniş	Dar	Geniş	Dar
Kalın	a	i	o	u
İnce	e	i	ö	ü

Kısa ve uzun vokaller

15. Türkçede vokaller aynı uzunluktadır. Yalnız yabancı dillerden dilimize geçmiş olan kelimelerin bazı vokalleri uzatılarak söylenir. Bunlara **uzun vokaller** denir : (zalim) deki (a), (suret) teki (u), (ziyade) deki (a) gibi.

KONSONANTLAR

16. Türkçede konsonantlar 21 tanedir.

b c ç d f g ğ h j k l m n p r s ş t v y z

Bunlar başlica iki kısma ayrılırlar :

1. Sert - Yumuşak.
2. Sürekli - Süreksiz.

KONSONANTLAR CETVELİ

	Süreksiz	Sürekli
Yumuşak	b c d g	ğ j l m n r v y z
Sert	ç k p t	f h s s

Seslerin birleşmesi :

17. Sesler söz içinde kaynaşırlar, birbirlerine tesir ederek birleşirler, bazan da aralarında bir sesin kaybolmasına veya yeni bir sesin doğmasına sebebolurlar. İşte seslerin söz içinde gösterdikleri hususiyetlere seslerin **birleşmesi** denir.

Türkçenin heceleri :

18. Dilimizde hece altı türlü yapılır :
  - I. Yalnız bir vokalden ibaret olur: o.
  - II. Bir vokal ile bir konsonanttan: on, iş.
  - III. Bir konsonanttan sonra bir vokal ile: ne, bu.
  - IV. Bir konsonanttan sonra bir vokal, sonra bir de konsonant gelerek: buz, kiş.
  - V. Bir vokal ile iki konsonanttan yapılır: alt, örs.
  - VI. Bir konsonant, bir vokal ve iki konsonanttan yapılır: kirk, dört, Türk.

Aolistirma:

Aşağıdaki misralarda vokallerle konsonantları gösteriniz:

*Yüksel de ışıklar uçusan memleketinden
Sök, at o siyah uykuyu ruhundan, etinden.
Artık güpegündüz uyuyan hastaya hak yok;
Yurdun, güneşin doğduğu yerdir; uyumak yok...*

Mithat Cemal Kuntay

Aolistirma:

Aşağıdaki misraları teşkil eden kelimelerin açık ve kapalı hecelerini bulunuz :

Bir başka tepeden

*Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul,
Görmedim gezmediğim, sevmediğim hiçbir yer.
Ömrüm oldukça, gönül tahtına keyfince kurul!
Sade bir semtini sevmek bile bir ömre değer.
Nice revnaklı şehirler görülür dünyada,
Lâkin efsunlu güzellikleri sensin yaratın.
Yaşamıştır, derim, en hoş ve uzun rüyada
Sende çok yıl yaşıyan, sende ölen, sende yatan.*

Yahya Kemal Beyatlı

Açık hece, kapalı hece

19. Bir vokalle biten hecelere **açık hece**, konsonantla biten hecelere de **kapalı hece** denir.

Açık hece : ve, de ki.

Kapalı hece : al, git, dört.

Not :

Bildiğiniz gibi bu açık ve kapalı heceler aruz vezniyle yazılan manzumelerde önemli bir yer tutar; çünkü misraları teşkil eden kelimelerin heceleri o manzumenin aruz kalibinin hecelerine uydurulmak gereklidir. Fakat, bizce, bu **açık ve kapalı hece** ölçüyü kesin bir ölçü değildir. Aruz veznine göre heceleri **uzun** ve **kısa** olarak ayırmak daha doğrudur; çünkü Arapça ve Farsça kelimelerde açık hecelerin de bir kısmı uzun hece mahiyetindedir: (Âlim, zâlim, nâçiz, tânya, bükâ) kelimelerinde olduğu gibi.

Not :

Türkçede her vokal, kendisinden önceki konsonantı okumada ve yazmada - kendi hecesi içine alır:

Göz - gözüüm; üç - üc'er gibi.

Ulama :

20. Bazan yan yana gelen iki kelimedenden birinci kelimenin son konsonantı ikinci kelimenin ilk vokaliyle bir hece teşkil eder; buna **Ulama** (liaison) denir: çardak-altı, minder-üstü, Türk-oğlu gibi.

Not :

Bu ulamaya aruz vezniyle yazılmış olan bazı manzumelerde vezin zarureti yüzünden başvurulmaktadır:

*Ey bu topraklar - için toprağa düşmüş asker,
Gökten - ecdat inerek öpse o pâk alnı değer.*

M. Âkif

*Gök yeşil, yer sari, mercan dallar,
Dalmış - üstündeki kuşlar yâda.*

A. Hâşim

*Bakıp teessüf - eyledim hayatımın şu haline,
Çalış: meşakkat - öldürür; çalışma: derd-i ihtiyaç!*

Samih Rifat

Alıştırma :

Su misraları teşkil eden kelimelerin hecelerini bulunuz, açık hecelerin altına bir nokta koyunuz ve kapalı hecelerin altına da küçükük bir dikey çizgi çiziniz; ulama varsa onu da gösteriniz :

Geçmiş zaman olur ki hayatı cihan değer.

Hayalî

Hâzır ol cenge eğer ister isen sulh u salâh!

Ragip Paşa

Garibe yer bulunurmuş âdem diyarında.

Muallim Naci

Tekdir ile uslanmının hakkı kötektir.

Ziya Paşa

DİLİMİZDE SESLİ UYUMU

21. Türkçede bir kelime içinde bulunan vokaller kalınlık, incelik ve düzlük, yuvarlaklıklık bakımından benzesirler.

Kalınlık ve incelik bakımından uygunluk :

22. Bir kelimenin ilk hecesinde kalın vokal varsa ondan sonra gelen vokaller de kalın olur : **adadım, korkunç, kızılçık** gibi.

23. Bir kelimenin ilk hecesi ince vokalli olursa ondan sonraki hecelerin vokalleri de ince olur : **büyük, keçi, örümcek** gibi.

24. Bir de **düzlük** ve **yuvarlaklıklık** bakımından uygunluk vardır :

A. Bir kelimenin ilk hecesinde düz bir vokal varsa ondan sonraki vokaller de düz olur : **çiçek, kadın, sıcak** gibi.

B. Bir kelimenin ilk hecesinde yuvarlak bir vokal varsa ondan sonraki vokaller ya **düz - geniş**, yahut **dar - yuvarlak** olur : **türlü, kuyruk, kömür, tomurcuk, güneş, yumurta, düşünce**.

25. Eklerin ve takıların vokalleri de kelimelerin son hecelerinin vokallerine uyar : **üzümciiden, görevbildigimizden** gibi.

Bu iki kanuna göre hangi yokallerin ardarda gelebileceği aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir :

İlk hecede	İkinci ve daha sonrakilerde
a	a ve i
e	e ve i
i	a ve i
i	e ve i
o	a ve u
ö	e ve ü
u	a ve u
ü	e ve ü

Bu kaideye uygun olmayan kelimeler

26. Dilimizde ses uyumuna aykırı pek az kelime vardır. Bunların başlıcaları söyle toplanabilir :

A. Muhtelif sebeplerle bazı vokalleri incelmiş kelimeler : **elma, kardeş, hanı, inanmak** gibi.

B. (a) dan sonra (u) bulunan bazı kelimeler : **armut, çamur, kabuk, kavurmak** gibi.

C. Muhtelif sebeplerle ses uyumuna aykırı kalan ekler ve takılar : **ki, ken, leyin, yor** :

Sokaktaki, okurken, sabahleyin, geliyor.

SESLİLERLE SESSİZLER ARASINDA

UYGUNLUK

Sessizlere ait bazı kurallar :

27. Türkçede bir kelimenin sonunda süreksiz yumuşak harfler (**b, c, d, g**) bulunmaz; bunların yerine süreksiz sert harfler (**p, ç, t, k**) bulunur : **sarp, ağaç, Turgut, tabak** gibi.

Not: 1

Yabancı dillerden aldığımız kelimeler de bu kurala göre yazılır : **kitap, inat, rop, mizaç, dert, fert** gibi.

Not: 2

p, t, ç, k harfleriyle nihayet bulan bir kelimeye vokalle başlayan ek veya takı geldiği zaman bu vokallerin tesiriyle p, ç, t, k harfleri çok kere b, c, d, g veya ğ olurlar :

Kap : kabı, kaba, kabin.

Ağac : ağacı, ağaça, ağacın.

Denk : dengi, denge, dengin.

Not: 3

(k) harfi iki vokal arasında kalınca (ğ) olur :

Yaprak : yaprağı, yaprağa.

Kelebek : kelebeği, kelebeğe.

Not: 4

Bazı tek heceli kelimelerde bu sessizler hiç değişmezler :

Küp : küpü, küpün.

Suç : suçu, suçun.

Ok : oku, oka, okun gibi.

Not: 5

Sonundaki sert harfi değişmeyen bazı iki heceli kelimeler de vardır :

Sepet : sepeti, sepete, sepetin.

Demet : demeti, demete, demetin.

Servet : serveti, servete, servetin.

Dilimizde kullanılan yabancı kelimelerden sonlarında sert konsonant bulunanların durumu :

Bunların bir kısmında sert konsonant hiç değişmez :

Saat — saati

Rekabet — rekabeti

Kamyonet — kamyoneti

Faik — faiki

İnfilâk — infilâkı

Muhabbet — muhabbeti

Saadet — saadeti

Kabahat — kabahati

Refik — refiki

Taallük — taallûku

Bu gibi yabancı kelimelerden bir kısmının sonlarındaki sert harfler genel kurala uygun olarak yumuşar :

İrat — iradı

Mektup — mektubu

İnat — inadı

Sebep — sebebi [1].

SESSİZLERİN BENZEŞMESİ

28. Başında c, d, g harfleri bulunan ekler ve takılar yumuşak harflerden biriyle biten bir kelimeye geldikleri zaman ekin veya takının ilk harfi değişmez : bağıçı, barajda, sevdi, bizce, bilgi gibi.

Bu ekler ve takılar sert harflerden yani (ç, f, t, h, s, k, p, ş) harflerinden biriyle biten bir kelimeye gelince eklerin ve takıların ilk harfleri sert olur : çorapçı, bitkin, yaştı, yaşkı, astı, harften, uçtu, taşıçı, sütcü gibi.

(k, g, -ı) konsonantları kendilerinden sonra gelen bir kalın vokal ile ince okunuyorsa bu vokalin üzerine bir «düzeltme» işaretini konur :

Lâzîm, lûgat, kâtip, meskûn, rüzgâr, selâm.

Yumuşak (ğ) harfi :

29. Yumuşak (ğ) harfi hiçbir zaman kelime başında kullanılmaz, kelimenin ortasında, yahut sonunda bulunabilir : Bağ, bağda, boğaz, doğramak, doğru.

Not: 1

Gel, gez, gör, gerçek, gevşek, gece, geri gibi kelimelerin ilk harfleri (ğ) olamaz.

[1] Bu gibi kelimelerin imlâsında tereddüdedilince hemen «İmlâ Kılavuzu» na veya sözlüklerde bakılmalıdır. İmlâ Kılavuzunda ve sözlüklerde sondaki sert harfini muhafaza eden kelimeler söyle gösterilmiştir : muhtelit, - ti; mutlak, - ki; kîsmîf, - ti; kanaat, - ti; misak, ki; maliyet, - ti; mikroskop, - pu.

Not : 2

Bugün, dizgin, bilgi, sevgi, sargı, sorgu, duygusal, damga, vergi, çalğı, yorgun, bezgin, manga, kaygı, yaygı, karga, bozgun gibi kelimelerdeki «g»leri «ğ» şeklinde yazmalıdır.

Not : 3

İlmî araştırma

Askerî bilgi

Fennî bilmecce

Millî duygusal

Su örneklerde olduğu gibi kelimenin «i» veya **tamlanan** hali ile benzerlik bulunan yerlerde düzeltme işaretini kullanılır; benzerlik bulunmamış yerlerde kullanılmaz. Meselâ : «İlmî araştırmalarda bulunan» sözündeki «ilmî» kelimesinin «i» si üstüne işaret konur. «Her hangi bir ilmi öğrenmek için çok çalışmak gerektir.» sözündeki «ilmî» kelimesinin «i» si işaret almaz; çünkü buradaki «ilmî» kelimesi sıfat değildir, «ilmî» kelimesinin «i» halidir.

Bu kurala göre : **vatani, içtimai, iktisadi, hususi, ahlâki, insanı, hayvani, hukuki...** gibi kelimelerin sonlarındaki sıfat yapan «i» lerin üstüne işaret konmaz; çünkü bunların «i» halleriyle **tamlanan** halleri «i» ile değil, «i» veya «u» iledir :

«Türk vatani, çocuğun ahlâkı» misallerinde **vatani** ve **ahlâki** kelimeleri **tamlanan** halindedirler.

«**Hayvana** ağaça bağladım.» «**Haksız bir iş** insanı çileden çıkarır.» cümlelerinde «**hayvana**» ve «**insanı**» kelimeleri «i» halindedirler.

CİFT SESLİĞİN GİDERİLMESİ

30. Ekleme esnasında kökün sonunda ve ekin, yahut takının da başında vokal varsa böyle iki vokalin yan yana gelmesinden dilimiz hoşlanmaz. Bunun için bu durumun giderilmesi gereklidir.

Vokal ile başlayan eklerin ve takaların büyük bir kısmı vokalle biten köklere geldikleri vakit bu iki vokal arasına kaynaştırma harfleri dediğimiz (y, n, s, ş) harflerinden biri gelir: bahçe - e yerine bahçeye, kapı - m yerine kapının, altı - ar yerine altışar, mektebin kapı - i yerine mektebin kapısı gibi.

ORTA HECE DÜŞMESİ

31. Sonunda sessiz harf bulunan iki heceli bazı kelimelere vokal ile başlayan bir ek veya takı gelince ikinci hecelerindeki vokal düşer, yani orta hece kalkar, ne söylenilir, ne de yazılır. Buna **orta hece düşmesi** denir :

Azim : azmi, azme, azmin.

Emir : emri, emre, emrin.

Nesir : neşri, nesre, nesrin.

Gönül : gönülü, gönle,

gönlün.

Ağız : ağızı, ağıza, ağzin.

Göğüs : göğsü, göğse,

göğüsün.

Nesil : nesli, nesle, neslin.

Sükür : sükrü, sükre, sükrün.

Nefis : nefsi, nefse, nefsin.

Şahıs : şahsı, şahsa, şahsın.

ALIŞTIRMA :

Aşağıdaki metinde konsonantların ne yolda benzesmiş olduğunu inceleyiniz :

Güneş çoktan batmıştı; fakat çiftlik yine, sabah oluyormuş gibi, şevkini kaybetmeyen bir aydınlık içinde, kusucıvültürlü dolu, gölgesiz, hüzünsüzdü.

Sıcak iklimlerin akşamlarında, zaten, bizim sabahlarımızda duyulan neşe, daha doğrusu, bir hayatı, rahata giriş keyfi vardır. Gözlerinizin çığ ışıkları ve göğsünüüzün nefes darlığından kurtulacağınızı düşünerek bir şeyle yapmak, bir zevka hazırlanmak istersiniz. Ben de nefere dam üstünde nargilemi hazırlatmıştım, kahvemi bekliyordum; birden avluya dört atlı girdi, dört silâhlı bedevi...

Refik Halit KARAY

İmlâ Kurallarından :

AYRI YAZILAN EDATLAR

32. Aşağıdaki iki edat cümle içinde daima ayrı yazılır :

1. Bağlama edati olan «ki».
2. «Dahi» mânasındaki «de».

Bu iki edat, kendilerinden önce ve sonra gelen kelimelere bitiştirilemez.

Ahmet bana dedi ki.

Bir insan ki çalışır, elbette istedığını elde eder.

Öğretmen Okulundaki müsamereye ben de gitmiştim.

Not :

«Pazardaki, bendeki, sendeki, dünkü, bugünkü» gibi kelimelerin sonlarındaki «ki» bağlama edati değildir; o kelimeleri sıfat yapan «ki» dir; bunun için bunlar kendinden önceki kelimeye bitişik olarak yazılır.

«mi» edatı

33. Sorgu edatı olan «mi, mi; mü, mu» kendinden önce gelen kelimeye hiçbir zaman bitiştirilemez; fakat kendinden sonra gelen eklere veya takılara bitiştirilir :

Bu kitabı sana Ahmet mi verdi?

Yavrum, sözlerime canın mı sıkıldı?

Benim yazım çabuk okunur mu?

Not :

«Çıkmaz mıydı, gelir miydi, biliyor muydu» gibi hikâyeye fiillerinin soru şekillerinde «mi» den sonra «y» konulmaktadır.

ESKİ METİNLERİN YAZILIS ÖZELLİKLERİ

34. Eski metinlerin dilimize çevrilmesinde bazı özellikler kullanılabilir :

I. Vezin yüzünden uzun okunan seslerin üzerine imkân oldukça, uzatma işaretini konur :

Âyinesi iştir kişinin läfa bakılmaz.

Böyle uzatılan seslerin üzerine veya altına küçük bir çizgi de konulabilir.

II. Aynı harflerle yazıldığı halde birinin bir sesli uzun okunarak ayrı anlamlar bildiren kelimelerde uzatılarak okunacak olan harf -(k) veya (g) olunca bunlardan sonra gelen sesliye şu (^) işaret konduğu takdirde duraksama uyandırırsa - yalnız bu halde - uzun okunan sesli, çift yazılabilir :

Katil (öldürmek) : **Kaatil** (öldüren)

Kasır (kismak) : **Kaaśir** (kışan)

Kadir (değer) : **Kaadır** (kudretli)

III. Farsça yapılmış olan isim ve sıfat tamlamalarında birinci kelimenin sonuna gelen (i, ī; yi, yī) dan önce küçük bir birleştirme çizgisi konur :

Selâmet-i fikir (Düşünce sağlığı)

Ifade-i meram (İsteğin anlatılması)

Üslüb-i âli (Yüksek üslüp)

Nizam-i âlem (Âlemin nizamı)

Hava-yi sâf (Temiz hava)

IV. Arap ve Fars kelimeleri arasında eski şiveye göre ilk kelimenin son harfine bağlanarak okunan (ve) yi gösteren (ü) veya (vü) iki kelime arasında yalnız olarak yazılabildiği gibi birinci kelimededen sonra konacak küçük bir çizgi ile de yazılabilir :

Gül ü bülbül	veya	Gül-ü bülbül
Sihat ü maraz	veya	Sihat-ü maraz
Eza vü cefa	veya	Eza-vü cefa

V. Fars usulileyle yapılmış olan bileşik sıfatlar bir arada yazılır. Ancak bu bileşik sıfati kuran iki kelime ayrı ayrı belirtmek istenirse bunların arasına da birleştirme çizgisi konulabilir [1].

Canrıba	(Can kapan)
Hayatbaşı	(Hayat veren)
Nazarfirip	(Bakışı aldatan)
Ruhniüvaz	(Ruh okşayan)
Sema-pıra	(Göğü süslüyen)
Hürriyet-perver	(Hürriyeti seven)

BİLEŞİK KELİMELERİN İMLÂSİ

35. Türkçede iki veya daha çok kelime bir araya getirilerek yeni ve ayrı anlamda sözler yaratılır ki, bu gibi kelimelere «Bileşik kelimeler» denir: **Hannmeli**, **gelişigüzel**, **besbıyık**, **açık-göz**, **hiçbir**, **birtakım**, **yüzbaşı**, **icadetmek**, **karyağıdı**, **ilerigelmek**, **görebilmek**, **düseyazdı...** gibi.

Not :

Bileşik kelimeleri isim ve sıfat tamlamalarıyla fiillerin kendisiyle ilgili bulunduğu isim veya sıfatla tamamlanması demek olan mefûl ve zarf hallerinden ayırmalıdır.

36. Isim ve sıfat tamlamalarıyla tümleçler ve zarflar, ayrı ayrı yazılır: **Bahçe duvarı**, **İhanın kitabı**, **gümüş saat**, **altın bilesik**, **doğru düşünmek**, **iyi yazmak**, **yanlış görmek**, **güzel düşunce**, **derin bilgi...**

Bileşik kelimeler isim, sıfat veya fiil olabilir.

[1] Bu birleştirme çizgisi, kelimenin hemen yanına yazılmalı ve ikinci kelime de onun pek yakınında bulunmalıdır. Aralarında fazla açıklık bulunursa anlaşılması ve okunması güçleşir.

Bileşik isimler, isim veya sıfat tamlaması şeklinde olabildeği gibi, takısız olarak iki ismin kaynaşması, yahut bir isimle bir fiil kipinin birleşmesi şeklinde de olabilir: **Binbaşı**, **yüzbaşı**, **kolbaşı**, **aşçıbaşı**, **hannmeli**, **aslanağızı**, **Aksakal** (bir yer adı).

Not : 1

Takısız olarak iki ismin kaynaşmasıyle yer isimleri ve terimler yapılmaktadır. Bunları benzerlik veya yapılmışlık anlatan tamlamalarla karıştırılmamalıdır: **Çanakkale**, **Hadımköy**, **Duatepe** gibi yer isimleriyle **Dilibilim**, **Yerbilim** yolu ilim adları ve bu şekilde yapılan **Sümerbank**, **Etibank** gibi kurum isimleri bileşik kelimeler olduğu halde altın saat, **billür kalb** gibi sözler bunlardan ayırdırlar.

Not : 2

Kelime başına «ak, karâ, alâ, ön, son, alt, iç, dış, baş, tek, çift, eş...» gibi önek değerini almış kelimeler ve yine bu değerde sayı adları getirilerek de bileşik kelimeler yapılır:

Akbaba, **karakalem**, **alabacak**, **önsöz**, **sonek**, **üsteğmen**, **altçene**, **içduyu**, **dışzar**, **başçavuş**, **başyazar**, **ilksöz**, **çiftkanad**, **eşbiçim**, **krkayak...** gibi.

Bunları da sadece tamlama gösteren **cak saç**, **kara düşünce**, **elâ göz**, **ön sıra**, **son dakika**, **üst kat**, **alt kat**, **ic üzuntüsü**, **dış kapı**, **baş ağrısı**, **on beş saat**, gibi sözlerle karıştırılmamalıdır.

Not : 3

Kelime sonlarına iyelik takıları ile takılan «sonu, ertesi, aşırı, başı, altı, üstü, arası, içi, dışı...» gibi sonek değeri almış kelimeler de bileşik sözler yapılır:

Harbsonu, **cumartesi**, **denizasırı**, **ışbaşı**, **denizaltı**, **ayak-üstü**, **uluslararası**, **kafaici**, **ahlâkdışı...** gibi.

Not: 4

Bir isimle bir fiil kipi yanyana getirilerek «*karyağıdı, albastı, külbastı, mirasyedi, çırkırlıdım, şıpsevdi, zıpçıkçı, çöpçatan, altıpatlar, çöpatlamaz...*» gibi bileşikler de yapılmaktadır.

II. Bileşik sıfatlar, pekitici önek değerlerindeki sözlerde yapıldığı gibi, sonlarına «-li» eki getirilmeden yan yana iki kelimedenden de kurulur :

Sapsarı, masmavi, yemyeşil, kıpkırmızı, sırsıklam, çırçıplak gibi [1].

III. Bileşik fiiller, iki fiil gövdesinin yeni bir anlamla birleşmesi, yahut fiillen başına bir kelime katılarak ayrı anlamda bir fiil kurulması şeklinde yapılır :

Yapabilmek, gidivermek, bakakalmak, düşeyazmak, giderdurmak, ilerigitmek... gibi.

PEK ÖNEMLİ BİR İMLÂ KURALI

37. Yalnız eylem anlatan «*etmek, eylemek*», gibi fiillerin başına gelerek bileşik fiil kuran kelimeler sesçe bir değişmeye uğrarsa bitişik yazılır :

Addetmek, celbeylemek, icabetmek, inadetmek, takibetmek, fehdideylemek, imtizacetsmek, ıcadetmek, tertibetmek, istinadetmek, tahribetmek, teyidetmek, tezyidetdiyordu... gibi.

38. Terimlerde kullanılan bileşik kelimeler yalnız bir anlam gösterdikleri zaman, içindeki kelimelerin anamları kaybolmamış veya hukuk bilesik kelime tamlama şeklinde bulunmuş olsa bile birlikte yazılır :

Atardamar, taşküre, ısiölçer, dilbilim... gibi.

[1] Birinci kelimenin sonuna tamlama takısı getirilerek yapılan «eli açık, gözü pek» gibi sıfatlar bitişik yazılmaz.

TON VE VURGU

Vurgunun önemi

Türk Vatani

*Dedem koynunda yattıkça benimsin ey güzel toprak,
Neler yapmış bu millet, en yakın tarihe bir sor, bak.
Yerim sensin, göğüm sensin; cihanım, cennetim hep sen.
Nasıl bir zinde millet çıktı gördüm hasta sînenden.
Evet, mecruh idin, mecruh iken de vardi imânim,
Ümidin, kuvvetin, azmin, kanın, aşk-i kuruşânım.
Yaşattın, çok yaşa, tarihimi ikbal ü izzetle;
Kosar âti, kosar mazi seni tebcile minnetle.
Yerim sensin; göğüm sensin; cihanım, cennetim hep sen.
Nasıl bir şanlı millet çıktı gördüm canlı sînenden.*

Süleyman Nazif

Şu manzumeyi sesinizin ahengine dikkat ederek birkaç defa okuyunuz : «*Benimsin, göğüm, sensin, vardi imânim, yaşattın, hep sen*» gibi kelimelerin bazı hecelerini öteki kelimelerin hecelerinden daha farklı olarak okuyoruz. Bunu yalnız manzumelerde değil, nesirde de, konuşurken de yaparız. İşte :

39. Söz içinde hecelerin muhtelif tonlar alarak bestelenmesine **tonlanma** denir.

Biz, konuşurken her heceyi aynı şiddetle söylemeyiz; bazılarını hafif, bazılarını daha kuvvetli, daha dik ve daha belirli söyleyiz. Biraz dikkat edince heceler arasındaki bu şiddet farkını anlarız. İşte söz içinde bazı hecelerin daha kuvvetle söylemenesine **vurgu** ve bu hecelere **vurgulu hece** denir.

Ses yüksekliği her hece için aynı değildir. Sözün tonları, ifade edilen hüzen, acı, yalvarma, emretme, hiddet, şiddet gibi hallere göre - bir müziği parçasının notaları gibi - heceden hecye yükselsin ve alçalsın. Bu hususiyete **hecenin tonu** denir.

40. Söz içinde bazı heceler muhtelif sebeplerle vurgulanır :

I. Bir duygumuzu kuvvetle anlatmak için sözün bir hecesini şiddetli söyleziz : Of! yazık!, eyvah! gibi. Buna **teessüri vurgu** (duyuş vurgusu) denir.

II. Bázan da sözde belirtmek istediğimiz bir düşünceyi anlatan kelimenin bir hecesini vurgulu söyleziz : «**gelmiyeceğim, annem söyledi.**»

III. bir de **kelime vurgusu** vardır. İki ve daha ziyade heceli bir kelimenin bir hecesi tabii olarak öbür hecelerinden daha şiddetli söylenilir : elma, şimdi, Asya gibi.

Not : 1

Kelime vurgusu dilin yapısı bakımından ehemmiyetlidir. Vurgusu yanlış vurularak söylenen bir kelime yanlış konuşulmuş olur.

Not : 2

Türkçede kelime vurgusu umumi olarak son hecede bulunur : **bekle, yoktur, yılan** gibi. Bununla beraber kelime vurgusu başlıca aşağıdaki hallerde evvelki hecelerden birinin üzerinde bulunur :

a) Yer isimlerinde vurgu hemen daima ilk hecye doğru sürülmüştür : Ankara, Konya, Avrupa gibi.

b) Zarflarda, bağlarda ve ünlemelerde vurgu çok defa ilk hecye doğru sürülmüştür : **belki, ayrıca, sonra, yalnız, haydi!** gibi.

c) Bir kelimeye eklenen bazı ekler ve takılar vurguyu

üzerlerine çekmezler, vurgu, asıl kelimede kalır : **bence, yazmadı** gibi.

Tonlanma :

41. Biz, düşüncelerimizi, dileklerimizi ve duygularımızı anlatırken kelimelere verdigimiz tonlarla birçok incelikler ifade ederiz. Tonlanma, sözün manasında mühim değişiklikler yapar. Bazan aynı kelimeye veya cümleye başka başka tonlar verilerek birbirinden çok farklı duygular ve düşünceler ifade olunabilir.

Duygu ifade eden tonlanma ile düşünce bildiren tonlanma arasında mühim farklar vardır. Bunların birincisine **teessüri** (duyusal) tonlanma, ikincisine **mantiki** (düşünsel) tonlanma denir.

Mantiki tonlanmada cümle sonlarına doğru ton düşmesi :

42. Mantiki tonlanmada cümle sonlarına doğru ton düşmesi veya ton yükselmesi kendini gösterir.

I. Kesin bir hüküm bildiren cümleler alçalan tonlarla biterler : **Bir çiçekle yaz olmaz.**

II. Soru ifade eden cümleler alçalan tonlarla biterler : **Nihat yazifelerini yazdı mı?**

III. Şart cümleleri ile bazı tamamlayıcı cümleler de yükselen tonlarla nihayetlenirler : **Yarın hava açarsa... Ahmet okuldan gelince... Derslerine çalışan çocuk..** gibi.

A l i s t i r m a :

Aşağıdaki kelimeler gördüğünüz kaidelerden hangilerine göre yazılmıştır?

Yatkin, yorgun, uykucu, oyuncaklı, yemişçi; coşkun; bitki; göğsünden; ağını; şahsına; ilmî; lâf; geçti; mutbakta, yerden, sepetçi, sokaktan, armutçu; işçi; süt-

çü; kâtip; deveci; bardaktan; içti; okudu; sevgi, bağıcı, lâle, lâyik, nigâr, lâtife, tebliğ; kâr; Âdil; hikâye; tezgâh, selâmet, alâmet, mezkûr, fennî; ilmî; mes'ul; selâm.

Sorular:

Dilbilgisi ne öğretir? Doğru konuşmak ve doğru yazmak için ne yapmalıdır? Dilbilgisi başlıca kaç büyük kısma ayrıılır? Sesbilgisi neden bahseder? Türkçemizin gizelligini ve ehemmiyetini anlatınız? Başlıca imlâ kaide-lerimiz nelerdir?

«Hasanın Gazası» ndan:

Hasan, o kaç gece dir tarlasında kalmıştı,
Bugün gelip de haberdar olunca işlerden:
«Bütün gönüllü yazılmış bizimkiler, bir ben
«Köyun yabancısı, bir ben uzak o devletten!
«Niçin? Benim nerem eksik?.. Çolak mı, hasta mıymı?
«Soyumda hepsi şahit; işte amcam, işte dayım.
«Ne sandılar beni, bir torba ot kadar cansız!
«Köyun çocukları hep cenge gitsin oynasarak,
«Kadın midir ki Hasan evde bekleyip yatacak?»
Demiş ve kimseye sezdirmeden, dağarcığını
Omuzlayıp yola düştümüştü, pürneşat-i meram...
Zemine toz gibi rızandı ruh-i esmer-i şâm.

Tevfik Fikret

Alistirma:

Yukarıdaki manzumeyi kelime hecelerinin tonlarına ve ses değerlerine dikkat ederek okuyunuz.

Bölüm: 2

ŞEKİLBİLGİSİ

KELİMELERİN YAPISI

Kök, ek, takı

43. Dilbilgisinin, kelimelerin yapılışından ve bunların söz arasında aldıkları şekillerden bahseden kısmına **şekilbilgisi** (**Morfoloji**) derler.

44. Kelimeler bir veya birkaç heceden ibaret mânâlı unsurlardır: **kal, bak, göz, toprak, ağaç, üzüm** gibi.

45. Kelime kökleri çok defa tek hecelidir: **baş, göz, çok, git, bil** gibi.

46. İki veya daha çok heceli kökler de vardır: **demir, kelebek** gibi.

İsim soyundan ve fiil soyundan kökler:

47. Kökler, gördükleri vazifeye göre ikiye ayrılırlar:

I. Bir şey, bir vasıf, bir ilgi bildiren köklere **isim soyundan** kökler denir: **taş, sen, ak, tek** gibi.

II: Bir oluş veya kılışı anlatan kelime köklerine **fiil soyundan** kökler adı verilir: **kal, bil, yat** gibi.

Takılar:

48. Kelimelere ait **hal, ilgi, durum, zaman, sahîs** gibi seyleri bildiren ve onları birbirine bağlayarak sözü kuran parçalara **takı** denir: (**Babam İzmirden geldi.**) cümlesindeki **m, den, di** gibi.

Ekler :

49. Köklerin sonuna getirilerek yeni kelimeler yapmağa yarıyan parçalara ek denir ki ikiye ayrılabilir :

- I. **Yapım ekleri,**
- II. **Kısma ekleri [1].**

50. İsim ve fiil soyundan köklere eklenecek onların anlamını değiştirmek suretiyle başka kelimeler yapan ekler yapım ekleri denir : **taşçı, tuzluk, vatandaş, durgun** gibi.

Bu eklerden bazıları kelimeyi tamamıyla değiştirmeyip manasını kısaltır; bunlara **kısma ekleri** diyebiliriz : **ev - evcik, ekşi - ekşimsi, güzel - güzelce, çocuk - çocukçağız.**

51. Ekle yapılmış kelimelere **kelime gövdesi** denir : **tuzluk, saygı** gibi.

Bunların sonuna takılar ve ekler getirilebilir : **tuzluklar, saygılı** gibi.

A li stı r m a :

Şu vecizelerdeki ekleri ve takıları gösteriniz :

Bilelim ki millî benliğini bilmeyen millet, başka milletlerin şikâridir.

Biz, cahil dediğimiz vakit mutlaka mektepte okumamış olanları kastetmiyoruz. Kastettiğimiz ilim; hakikati bilmektir. Yoksa okumuş olanlardan en büyük cahiller çıktığı gibi hiç okumak bilmeyenlerden de hakikati gören hakiki âlimler çıkar.

Büyük hâdiseler, fikirlerde büyük inkılâplar yapar.

ATATÜRK

[1] «Kısma» kelimesi «tâdil» karşılığı olarak kullanılmaktadır.

**KELİMELERE VERİLEN
ADLAR**

52. **Kelimeler :**

- I. Yapı bakımından,
- II. Anlam bakımından incelenir.

Dilimizin kelimeleri yapıtları bakımından üçe ayrılır :

I. **Basit kelimeler :**

Bunlar tek heceli kelime kökleri ve kök hükmündeki birkaç heceli gövdelerdir : **göz, baş, gel, kuzu, kelebek** gibi.

II. **Türeme kelimeler :**

İsim ve fiil soyundan köklere yapım ekleri getirilerek yapılan kelimelerdir : **sütçü, demirci, çalışkan...**

III. **Bileşik kelimeler :**

Birden fazla kelimenin kaynaşarak birleşmesiyle vücuda gelen kelimelerdir : **yüzbaşı, yerelması, balkabağı, sıvrısinek, nakletmek** gibi.

KELİME ÇESİTLERİ

**Kelimelerin anlam bakımından
ayrılışı**

53. Kelimeler söz içindeki vazifelerine göre birtakım kisimlara ayrılır, bunların her birine **kelime çeşidi** denir ki, sunlardır :

1. **İsim**; bir varlığın adı olan kelimelerdir : **Ahmet, kedi, sevgi** gibi.

2. **Sifat**; bir varlığın nitelğini bildiren, yahut onu belirten kelimelerdir : **sarı, bes, bütün** gibi.

3. **Zamir;** gerekliği zaman isim yerinde kullanılan kelimelerdir : **ben, bu, biri** gibi.

4. **Zarf;** sıfatların ve fiillerin mânalarını kısan veya pekiştiren kelimelerdir : **şimdi, öyle, pek** gibi.

5. **Fil;** zaman ve şahis da göstermek suretiyle bir oluş veya kılışı ifade eden kelimelerdir : **okudu, gelecek, yazar** gibi.

6. **Edat;** bir kelimenin başka bir kelime ile ilgisini bildiren kelimedir : **icin, gibi, dolayi...**

7. **Bağlaç;** kelimeleri ve cümleleri bağlamaya yarıyan kelimelerdir: **ile, fakat...**

8. **Ünlem;** bir duyguyu ifade için söylenen veya seslenmeye yarıyan kelimelerdir : **hey, oh, eyvah, kukuriku.**

A li stı rma :

Aşağıdaki kelimelerin öğrendiğiniz kelime kısımlarına göre adlarını söyleyiniz :

Ankara, İstanbul, Sakarya, Selim; Emine; deniz; vapur, yeşil, sen, o; hep; ah; yazık; ne; nitekim; fakat; bılır; okudu.

A li stı rma :

Şu cümlelerdeki kelime çeşitlerini söyleyiniz :

Sizleri bir nokta halinde rihtimde bırakıktan birkaç saat sonra hava açtı. Vapurumuz rahat, muntazam ve temiz. Fakat çok kalabalık. Ciddî lâf edecek kimse bulunmadığı için yine kardeşimle başbaşayız.

Akşam yemeğinden sonra biraz mehtabı seyrettik. Daha sonra da vapurun barında danseden çoluk çocuğa bakarak eğlendik. Sizleri daha şimdiden özledik. Emin olunuz ki, her zaman bizimle berabersiniz...

İ S İ M V E Ç E S İ T L E R İ

54. İsimler :

a) **Madde isimleri,**

b) **Mâna isimleri** olmak üzere ikiye ayrılır.

55. İnsan, hayvan, veya eşya gibi herhangi bir maddi varlığın adına **madde ismi** denir : **İnsan, kuzu, ağaç, üzüm** gibi.

56. Maddi bir varlığı olmayıp akilla bilinen şeylerin adına **mâna isimleri** denir : **düşünce, anlayış, cesaret, incelik** gibi.

İsimler, bildirdikleri varlıkların özelliğine veya cinsine göre de ikiye ayrılır :

a) **Özel isimler,**

b) **Cins isimleri.**

57. Tek varlığın adı olan kelimelere **özel ad** derler : **Atatürk, Ankara, Sakarya, Selva, Ulya** gibi.

58.. Aynı cinsten olan birçok varlıkların her birine verilebilen isme **cins ismi** denir : **toplak, çiçek, kelebek, bakır, soba** gibi.

İ s i m l e r d e t e k l i k , ç o k l u k

59. İsimler, yalnız bir şeyi bildirdikleri gibi birden fazla şeyle de gösterirler.

60. Tek varlığı gösteren isimlere **tekil** derler : **kuzu, çiçek, duygular** gibi.

61. Birden fazla varlıkları anlatan isimlere **çoğul** denir : **kuzular, çiçekler, duygular** gibi.

62. Türkçede çoğul takısı **ler, lar** dır. İnce seslilere **ler, kalın seslilere lar** getirilir : **evler, camlar** gibi.

Özel adlara ne gibi hallerde çoğul takısı gelebilir?

Özel isimler, tek varlığın adı oldukları için çoğul takısı almamaları lâzım gelir. Fakat aşağıdaki birkaç halde özel adlar çoğul şecline konabilir :

1. Bir özel adın benzerlerini ifade etmek veya hâl sõze kuvvet ve şiddet vermek için : (Atatürkler, Namık Kemaller, milletin tarihine şanlar, şerefler veren büyüklerdir.) (Becerikli bir adam, hayatını kazanmak için icabederse Hindistanlara, Cavalara, Afrikalara gider.) gibi.
2. Tarihî aileleri ve onların tanınmış fertlerini göstermek için : Sokollular, Burbonlar gibi.
3. Aynı özel adı almış olanların hepsini birden ifade etmek için : (Sınıftaki Mehmetler, Orhanlar, Turgutlar ayağa kalkışınlar!) gibi.
4. Çoğul takısı bazı özel adların sonuna getirilerek içlerinde o isimde biri bulunan aile anlatılmış olur : Bu gece Ni-hâtâra gidelim!» gibi.

A liştirm a:

Su metindeki isimlerin çeşitlerini, tekil veya çoğul olanlarını söyleyiniz :

O akşam gazino bahçesinde bizden başka kimse yoktu. Kumlu yollarda koşuştuk, ağacların arasında köşekapmacalar, saklambaçlar oynadık. Bir aralık amcamin gözlünü bağlıarak körebe oynamaya kalktılar, adamcağını üç defa boyluboyunca çakılların üstüne yuvarladılar.

Nihayet güneş battı. Akşam gölgeleriyle beraber bize de bir durgunluk çöktü. Misafirler, artık birer ikişer ayrılmıyorlar, ağaç aralarına, dışardaki issız yollara dağılıyorlar.

Bahçenin bir köşesinden hafif bir su sesi geliyordu. Sık bir taflan kümelenin karanlığı içinde bu sese doğru

ilerledim. Etrafi demir parmaklıkla çevrilmiş bir havuzda kırık bir aslanağzından su akıyordu. Kollarımı parmaklığı dayuyarak bu hafif çağiltayı dinlemeye başladım.

Reşat Nuri Güntekin

T o p l u l u k i s m i

63. Şekilce tekil olduğu halde bir topluluğu gösteren isimlere topluluk ismi denir : ordu, takım, sürü gibi.

K ü c ü l t m e i s m i

64. İsmen ifade ettiği şey küçültülmek, azaltılmak veya küçük gösterilmek istenirse sonuna cik - cık; ceviz, cağız eklerinden biri getirilir. Bu gibi isimlere küçültme ismi denir : külübécik, odacık, evceviz, çocukçağız gibi.

Bu şekildeki isimlerle bazan acıma ve sevgi de ifade olunur : anneciğim, adameağız gibi.

A liştirm a:

Aşağıdakî isimlerin ne ismi oldukları söleyiniz; tekil ve çoğul olanlarını gösteriniz :

Güzel dilimiz, bazı geri düşüncelilerin itirazlarına rağmen, bugün her fikri, her duyguyu, her hayali anlatabilemek hususundaki bütün kabiliyetiyle erbabinin elinde en kudretli ve en canlı bir ifade vasıtası olarak duruyor ve ebediyen duracaktır. Bunun misallerini değerli yazarlarımızın yazılarında her gün görmekteyiz. Sade, tertemiz bir Türkçe ile neler ifade edilebileceğine binlerce sayfa örnek vermek kabildir...

M. S. S. (Bir konferanstan)

İSMİN HALLERİ

65. İsimler, söz içinde gördükleri vazifeye ve fiillerle olan ilgilerine göre birtakım takılar alırlar. Böylece isimlerin bu takılarla aldıkları şekillere **İSMİN HALLERİ** denir.

66. Türkçede isimler başlıca beş halde bulunur :

1. **Yalın - hali** : el   göz   kir   odun
2.   **i - hali** : eli   gözü   kırı   odunu
3.   **e - hali** : ele   göze   kıra   oduna
4.   **de - hali** : elde   gözde   kırda   odunda
5.   **den - hali** : elden   gözden   kırdan   odundan

67. **İsmenin yalnız hali**, sonunda yukarıdaki takılarından biri bulunmamış halidir : **ev, bahçe, insan, çocuk** gibi.

68. **-i hali**, ismin cümle içindeki fiilden doğrudan doğruya etkinmiş halidir : **Vazifemi yazdım, mektubu götürdüm** gibi.

Not :

Bu hal, ismi belirtir : (**Elma yedim**) : (Her hangi bir elmayı yedim) demektir. (**Elmayı yedim**) dedığım zaman karşısındaki şahsın da bildiği elmayı (**belli elmayı**) yediğini söylemiş olurum.

69. Yalın bir ismi **-i** haline getirmek için sonunda konsonant varsa ses uyumu kuralına göre **i, ü, u**; getirilir : sonunda vokal varsa bunların başına kaynaştırma harfi olan bir (y) gelir :

Ev - evi	Vergi - vergiyi
Taş - taşı	Araba - arabayı
Üzüm - üzümü	Ütü - üütüyü
Oyun - oyunu	Kuyu - kuyuyu

70. - e halindeki isimler, fiillerin kendilerine doğru yöneldiğini ifade eder; ismin sonuna **e, a** takılarından biri gelir :

Ev - eve
Taş - taşa

İsmenin sonunda vokal varsa bir de kaynaştırma harfi olan (y) gelir :

Vergi - vergkiye
Araba - arabaya

71. - de halindeki isimler, oluş ve kılışın yerini bildirir; ismin sonuna **de, da, te, ta** getirilir.

Ev - evde	Sepet - sepette
Tarla - tarladada	Taş - taştan

72. - den halindeki isimler, oluş ve kılışın başlama yerini gösterir : **den - dan; ten, tan** ile yapılır :

Ev - evden	Sepet - sepetten
Tarla - tarladan	Taş - taştan

A L i s t i r m a :

Aşağıdaki kelimelerin isimlerini ve ne bildirdiklerini söyleyiniz :

İşte sonbahar... Artık çimen, çiçek, kuş, kelebek,... tabiatın bütün güzelliklerinden ayrılmaya başlıyor. Ağaçlar, işte günden güne soyunuyor ve sanki ileride kendilerini bekleyen sert rüzgârların ve soğuk havaların şimdiden matemini çekerek kuru yapraklarıyla ağlıyor. Her geçen poyraz, kirlardan biraz yeşillik siliyor ve her batan güneş, dallarda bir parça gurup solgunluğu bırakıyor... Rengi değişmeyen çamlar bile, kim bilir, belki nefti kostümleriyle burada yalnız kalacakları için inliyorlar...

Cenap Şahabettin

T A M L A M A

Sakaryanın Suyu

Türk dağlarının bağlarından kaynayıp Türk köyleri ve Türk kiyılarında denize karışan Sakaryanın ismi yedi günden beri millî coğrafyadan millî tarihe geçti. Yedi günden beri denize taşıdığı düşman kanı ile bulanmış olan Sakarya, nice asırlardan beri kendi kiyılarında Türk kahramanlarının kargalarını seyrediver. Şüphesiz şimdi Sakarya, yatağından taşmak ve Türk siperlerine doğru bağırmak istiyor :

— Benim sularım nice asırlardan beri Türk ülkesinin topraklarını suladığı gibi, sizin kanlarınız da nice asırlardan beri gene bu ülkenin kara topraklarını islatıyor. Benim sularım ne değeri var? Ben buğdayın köklerine kuvvet verebilirim. Kurak kırları yeşil otlarla büyütübilirim. Fakat sizin kanınızın islatıldığı her karış yerden bir destan çıkıyor.

Falih Rıfkı Atay

Şu metinde siyah harflerle dizilmiş olan kelimeleme dikkat ediniz. Bu örneklerde gördüğünüz gibi iki isim arasında bir ilgi bulunduğuunu bildirmek istersek bu iki ismi birbirine bağlarız. **Sakaryanın Suyu**, **İstiklâl Savaşı**, **Benim sularım**, **sizin kanınız...** hep böyle iki kelimenin bir araya getirilmesiyle yapılmıştır.

Şimdi yan yana getirilmiş olan su kelimelerin yapılışlarına dikkat edelim. Biliyoruz ki, **Sakarya**, kénarında İstiklâl Savaşında çok çetin harpler yapılan bir nehirdir; yani bir özel isimdir. Su da bildiğimiz akıcı maddenin adıdır. **Sakaryanın suyu** dediğimiz zaman bu iki ismi birbirine bağlıyoruz ve bundan bir mâna çıkarıyoruz.

Türk dağları, Türk kahramanları, benim suyum, sizin kanınız, hayat hakkı... hep böyle iki kelimenin bir araya getirilmesiyle yapılmıştır.

Yukarıya yazdığımız örneklerde gördüğümüz gibi iki isim arasında bir ilgi olduğunu bildirmek istersek bu iki ismi birbirine bağlarız. Meselâ **kalem** tek başına umumi bir mâna bildirir; fakat kalemin sahibini veya nev'ini anlatmak istedigimiz zaman bu ismi başka bir isme bağlarız: **Sevimin kalemi**, **yazı kalemi** deriz.

Sevimin kalemi deyince kalemin Sevime ait olduğunu anlarız; **yazı kalemi** deyince kalemin nev'ini ve ne işe yaradığını öğrenmiş oluruz. İşte böylece :

73. Bir ismin başına başka bir isim getirilip mânasının belirtilmesine **ismin tamlanması** denir.

Meselâ **ev** kelimesi her eve söylenebilen bir isimdir. Bunu bildiğimiz bir adama ait olduğunu göstermek, yani mânasını tamamlamak için başına bir kelime getiririz: **Nihadın evi** deriz. O zaman **ev** kelimesinin mânası umumilikten çıkmış; yani özelleşmiş ve tamamlanmış olur.

TAMLAMA ŞEKİLLERİ

74. Tamlamada önce getirilen kelimeye **tamlıyan**, ikinci kelimeye **tamlanan** denir. **Nihadın evi** ismin isimle tamlanmasıdır. Nihadın : **tamlıyan**; evi: **tamlanan** dir [*].

Tamlıyan kelime: **isim**, **isimleşmiş sıfat** veya **zamir** olabilir:

Kitabın kabı	(İsim olmuştur.)
Büyüklerin sözü	(İsimleşmiş sıfatır.)
Onun kitabı	(Zamirdir.)

[*] İsim tamlamasına «İsim takımı», tamlıyan'a «belirten», tamlanan'a «belirtlen» de denilmektedir. Fakat bu tamlamalara «İsim takımı» demek hiç de doğru değildir.

75. Şahis zamirleriyle tamlama şekilleri şöyledir :

Benim evim	Benim babam
Senin evin	Senin baban
Onun evi	Onun babası
Bizim evimiz	Bizim babamız
Sizin eviniz	Sizin babanız
Onların evleri	Onların babaları

76. Tamlama üç şekildedir :

I. İki kelime de takı alır : **Ahmedin kitabı**. Buna belirtili tamlama denir.

II. Yalnız ikinci kelime takı alır : **Bahçe kapısı**. Bu gibiler belirtisiz tamlama dir.

III. İkisi de takı almaz. **Altın saat, demir bilek**. Bu takısız tamlamalarda birinci kelime ikinci kelimenin neden yıldığı veya neye benzediğini bildirmektedir.

Takısız tamlamalarla sıfat tamlamaları birbirlerine benzerler : **Yeşil yaprak, beyaz kumaş gibi**.

T a m l a m a T a k ı l a rı

in, in; ün, un; nin, nn; nün, nun

77. Birinci kelimenin sonunda konsonant varsa ses uymu kuralına göre in, in; ün, un; vokal varsa nin, nn; nün, nun getirilir :

Defterin kabı	Sobanın borusu
Camın rengi	Tencerenin kapağı
Üzümün faydası	Sükrünün kitabı
Horozun öfüsü	Borunun uzunluğu

i, i; ü, u; si, si; sü, su

İkinci kelimenin sonunda konsonant varsa i, i; ü, u; vokal varsa si, si; sü, su getirilir :

Ahmedin defteri	Okulun kapısı
Çocuğun başı	Odanın penceresi
İzmirin üzümü	Masanın örtüsü
Çorbanın tuzu	İneğin yavrusu

Not :

Sonunda «k» bulunan birden fazla heceli kelimele vo-kalle başlayan bir takı getirildiği zaman «k» «ğ» olur :

- Ekmek : ekmeği, ekmegin, ekmeğe, ekmegim
 Börek : böreği, böreğin, böreğe, böregim
 Kürek : küreği, küreğin, küreğe, küregim

Z i n c i r l e m e T a m l a m a l a r

«Evliya Çelebi'nin eserinin bazı parçalarında müabalâgaya sapıldığı görülür.»

Su cümledeki «Evliya Çelebi'nin eserinin bazı parçaları» tamlaması bir zincirleme tamlamadır. Burada «Evliya Çelebi'nin eseri» bir isim tamlamasıdır. «Evliya Çelebi'nin» : tam-liyan, eseri tamlanandır. «Eseri» kelimesi sonuna nin getirilerek aynı zamanda tamhyan olmuştur, bunun da tamlanamı : parçaları kelmesidir.

78. Demek ki bir isim tamlaması, başka bir ismin tam-hyanı veya tamlanamı olabilir; böyle tamlamalara zincirleme tamlama denilir.

Not :

Bir yazıda böyle belirtili tamlamaların çokça kullanılması söze ağırlık verir : «Türkân'ın defterinin kabının rengi» gibi zincirleme tamlamalar kulağa hoş gelmez.

Tamlıyanla tamlanan arasına giren kelimeler :

79. Belirtili tamlamalarda tamlıyanla tamlanan arasına, gerekirse, bazı kelimeler girebilir :

«Osmanın yalnız gözleri açıldı.»

H. Z. U.

Bu örnekte «Osmanın» tamliyanı ile «gözleri», tamlanamı arasına **yalnız** kelimesi girmiştir.

«İlâçların da mı tesiri kalmamış acaba?»

T. F.

Bu mısradada tamliyanla tamlanan arasına «da mı» kelimeleri girmiştir.

Not:

Bazı manzumelerdeki Türkçe isim tamlamalarında vezin ve kafiye zaruretinden dolayı tamlanan önce, tamliyan sonra konabilir :

Bakın, nabızları biçarenin nasıl vuruyor?

T. F.

Bu mısradada **bıçarenin nabızları** yerine **nabızları bıçarenin** denilmiştir.

Muini zâlimin dünyada erbâb-i denaettir.

N. Kemal

Bu mısradada da «**zâlimin muini**» yerine «**muini zâlimin**» denilmiştir.

Alışturma :

Su metindeki tamlamaları bulunuz ve bunların ne bildirdiklerini söyleyiniz :

Cocukluğumun en ferah günleri Gediz çayının kenarında geçti.

Manisa ovasında en gürbüz üzüm küütüklerini bunun getirdiği kumlar besler. Bu mübarek çay, diyebilirim ki o ovanın şahdamarıdır. Ekseri seneler epeyce büyük feyzanlar olur. Bütün bağlarını istilâ eder, kulelerin damlarına kadar yükselsün, güzergâhındaki yolları ve köprüleri örter, en yüksek ağaçların tepeleri küçük deryanın içinde birer yeşil ada gibi görünür. Çocukluğumuzda herhangi bir derme çatma tekneye atlıyarak bu adaların aralarında dolaşmak en sevdiğim eğlencelerden biri idi.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Tamlamaların çoğul hali

80. Birinci şekildeki tamlamalarda her iki kelime de icabında çoğul haline konulabilir : Ağacım dalları; ağaçların dalları.

81. İkinci ve üçüncü şekildeki tamlamalarda yalnız ikinci kelimeye çoğul takısı getirilebilir : kiraz ağaçları; altın saatler.

Not:

«**Tamlanan**», ismin bütün hallerine girer. Fakat üçüncü şahislarda tamlama takısı ile hal takalarını kaynaştırmak için aralarına bir «**n**» harfi gelir :

Bahçe duvarı : duvarını, duvarına, duvarından

Evin kapısı : kapısını, kapısına, kapısından...

Alışturma :

Aşağıdaki tamlamaların çeşitlerini ve hallerini söyleyiniz :

Ada cami, pencere cami, Meric nehri, kalem kutusu, evin damından, küpiün içini, güneşin hararetini, Alinin kitabı, babamın evine, çocuğun yüzünü, kelimenin ahengine, soba borularını; kızcağızin haline, anneciğimin gelişti, Naci'nin kitabından.

Alışturma :

Su metindeki tamlamaları gösteriniz :

Dizlerindeki kedinin sırtını okşayan uzun parmaklarını tutmak, orada öylece sessiz sessiz oturmak ne iyi olacaktı.

Cocukluğundan beri, anasının dizinin dibinde oturduğundan beri içinde bu kadar emniyet ve selâmet hissetmemiştir. Artık kendini tahlil etmiyordu. Mutfağın havası, Rabiyanın yakınılığı, içindeki aman vermeden çarpışan zıt kuvvetleri barıştırmış gibiydi.

Halide Edib Adıvar

Tarihi Gramer Bahisleri:

Dilimizde en çok kullanılan yabancı dil kurallarından :

FARSÇA TAMLAMALAR

BİR NUTUKTAN:

Milletimiz, bundan sonraki mesaisinde de muvaffak olabilmek için millî hedefini bütün vuzuh ve kat'iyetile, tekmil vatandaşların nazarında, vicdanında bütün parlaklıgilie tesbit etmiş bulunuyor. İsterseniz benim burada hedef dediğim şeye siz, milletin mefkûresi deyiniz. Fakat bu unvanı verirken dikkat ediniz ki, hayalî bir mâneya kendimizi kaptırmıyalım.

Arkadaşlar, milletimizin hedefi, milletimizin mefkûresi, bütün cihanda tam mânaşıyle medenî bir heyet-i içti-maiye olmaktadır. Bilirsiniz ki, dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti, hakk-i hürriyet ve istiklali, malik olduğu ve yapacağı medenî eserlerle mütenasiptir. Medenî eser vücuda getirmek kabiliyetinden mahrum olan kâvimler hürriyet ve istiklallerinden tecridolunmağa mahkûmdurlar. Tarih-i beseriyyet baştan başa bu dediğimi teyidetmektedir. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak şart-i hayatdır. Bu yol üzerinde tevakkuf edenler veya hukmet bu yolda ileriye değil, geriye bakmak cehil ve gafletinde bulunanlar medeniyet-i umumiyyenin hurusan seli altında boğulmağa mahkûmdurlar.

Arkadaşlar, medeniyet yolunda muvaffakiyet, teceddüde vâbestedir. İctimai hayatı ilim ve fen sahasında muvaffak olmak için yegâne tekâmiil ve terakki yolu budur. Hayat ve maişete hâkim olan ahkâmin zamanla tagayyür, tekâmiil ve teceddidü zâriridir. Medeniyetin ihti-râları, fennin hârikaları cihani tahavvûlden tahavvûle

duçar ettiği bir devirde asırlık köhne zihniyetlerle, maziperestlikle muhafaza-i mevcudiyet mümkün değildir.

ATATÜRK

FARSÇA İSİM TAMLAMASI

(Farisi İzafet Terkipleri)

Yukarıda okuduğunuz nutkun bazı satırlarını tekrar şu-rayaya yazalım :

Bilirsiniz ki dünyada her kavmin mevcudiyeti, kıymeti hakk-i hürriyet ve istiklali; malik olduğu ve yapacağı medenî eserlerle mütenasiptir.

Tarih-i beseriyyet, baştan başa bu dediğimi teyidetmektedir. Medeniyet yolunda yürümek ve muvaffak olmak: şart-i hayatır.

Hakk-i hürriyet, tarih-i beseriyyet, şart-i hayat.

Şu misallerde görüyoruz ki hak ile hürriyet; tarih ile beseriyyet; şart ile hayat kelimeleri birleştirilerek birer terkip (yani tamlama) yapılmıştır; fakat bunlar bizim gördüğümüz tamlamalara benzemiyor. Demek ki bu tamlamalar Türkçe tamlama kaidelerine göre yapılmamıştır.

82. İşte Osmanlıca dediğimiz eski Türkçe ve eski edebiyatımızda görülen bu gibi terkipler Fars kaidesi denilen bir kurala göre yapılmaktadır.

83. Fars kaidesiyle yapılan isim tamlamalarında **tamlanan** - Türkçenin aksine olarak - önce, **tamlıyan** sonra gelir : «Hakk-i hayat» tamlamasında «hak» tamlanan; «hayat» tamlıyanıdır.

«Tarih-i beseriyyet» tamlamasında da «tarih» : tamlanan, «beseriyyet» : tamlıyanıdır.

SİFAT. ve ÇEŞİTLERİ

Parasızın yürüyüşü sürtük, rengi uçuk, sesi bozuktur; şayet gülse bile gülüşünde ham ayva, müşmula veya üvez yemiş gibi bir burukluk vardır. Kurum tutmuş baca gibi içi keyif, zevk namına hiçbir şey çekmez, puhlar durur, inleyişti boş sarnıç gibi derin, matemli ve hazındır. Işık, içinden gelmediği için avizeler altında dursa yüreği yine karanlıkta, bu karalının da gölgesi suratındadır.

Kendisini daima koca şehir içinde yapayalnız farzeder; kurtlar, kuşlar uğrağı korkunç dağ başlarında tek başına gezen bir seyyah gibi gönlü ürküklikle doludur.

Refik Halit Karay

Bu metindeki sürtük, boş, uçuk, bozuk, ham, hiçbir, matemli, derin, hazin, koca, yapayalnız, bir, dolu, tek kelime-lerinin anlamlarına dikkat edelim. Bunlar, evvelki derslerimizde öğrendiğimiz isimlere benzemiyorlar; isimlerin nitelik-lerini gösteriyorlar, yahut herhangi bir şekilde onları belirtiyorlar. İşte :

85. Varlıkların niteliklerini, yani nasıl olduklarını bildiren veya bir varlığı belirten kelimelere **sıfat** denir : **iyi**, **güzell**, **doğru**, **bu**, **yeşil**, **birinci**, **bütün** gibi.

SİFAT TAMLAMASI

86. Türkçede sıfatlar, isimden önce söylenir; böylece bir isim, bir sıfatla tamlanmış olur; bu türlü tamlamalara **sıfat tamlaması** denir : **iyi adam**, **çalışkan çocuk**, **bu çiçek**, **bazı insanlar** gibi.

87. Sıfatlar başlıca iki büyük kısma ayrılır :

1. Niteleme sıfatları,
2. Belirtme sıfatları .

Not :

Bazan bir isim de sıfat gibi kullanılır : **insan adam**, **arslan asker** gibi.

NİTELEME SİFATLARI

88. İsimleri vasıflandıran niteleme sıfatlarını yapı bakımdan başlıca üçe ayıralım :

- I. Basit sıfatlar;
- II. Türeme sıfatlar,
- III. Bileşik sıfatlar.

Basit sıfatlar :

89. Aslında sıfat olan kök ve kök hükmündeki kelime-lere **Basit sıfatlar** denir : **kaba**, **ince**, **sarı**, **küçük** gibi.

Türeme sıfatlar :

90. İsimlerden ve fiillerden bazı eklerle üretilen sıfatlara **Türeme sıfatlar** denir : **terbiyeli**, **tuzsuz**, **canlı**, **titrek**, **yapışkan**, **coşkun** gibi.

Bileşik sıfatlar :

91. İki kelimededen yapılmış olan sıfatlardır : **açıköz**, **pisboğaz**, **düztaban** gibi.

Bunlardan başka yine niteleme işini gören **pekiştirme** ve **küçültme** sıfatları da vardır.

Pekiştirme sıfatları :

92. Bir niteliği pek kuvvetle gösteren sıfatlara **Pekiştirme sıfatları** denir.

Pekiştirme sıfatı yapmak için bazı sıfatların ilk vokaline kadar olan kısmı alınıp ondan sonra uyarına göre **m**, **p**, **s**, **r** harflerinden biri getirilerek bir hece yapılır; böylece meydana gelen hece, sıfatın başına konur. Meselâ : uzun sıfatının ilk hecesi **u** dur; bunun sonuna bir **p** getirerek **up** hecesini teş-

kıl edip bunu **uzun** sıfatının başına koyarız : **upuzun** olur. **Kap-kara, yemyeşil, bembeyaz, mosmor, sapsarı, kıpkırmızı** sıfatları da bu yolda yapılmıştır.

Küçültme sıfatları :

93. Bir vasfi hafif derecesiyle gösteren sıfatlara **küçültme sıfatları** denir : **ce, cık, imsi, imñrak** eklerinden biri getirerek yapılır : **güzelce, büyükçe, kısacık, küçüciük, kırmızıtmırak, mavimtmırak, tathımsı** gibi.

B E L İ R T M E S İ F A T L A R I

94. Belirtme sıfatları dörde ayrılır :

- I. **İşaret sıfatları,**
- II. **Sayı sıfatları,**
- III. **Belgisiz sıfatlar,**
- IV. **Soru sıfatları.**

İşaret Sıfatları :

95. İsimleri işaret suretiyle belirten sıfatlara **İşaret sıfatları** denir : **bu, şu, o.**

Bu, yakındaki bir şeyi ; **şu**, biraz uzaktakini, **o**, daha uzakta bulunanı gösterir : **bu ev, şu ağaç, o çocuk** misalindeki **bu, şu, o** işaret sıfatıdır.

Sayı sıfatları :

96. İsimlerin sayısını gösteren belirtme sıfatlarına **sayı sıfatları** denir.

Sayı sıfatları dörde ayrılır :

1. **Asıl sayılar,**
2. **Sıra sayıları,**
3. **Üleştirmeye sayıları,**
4. **Kesir sayıları.**

97. Varlıkların sayısını, miktarını bildiren sayı sıfatlarına **asıl sayı sıfatları** denir : **Bir, üç, yetmiş, bin, beş bin** gibi.

98. Varlıkların sırasını, derecesini bildiren sayı sıfatlarına **sıra sayıları** denir; asıl sayı sıfatlarının sonuna **ncı, inci, incı, üncü, uncu** getirilerek yapılır : **birinci, altinci, yedinci, üçüncü, onuncu** gibi.

99. Gösterdikleri şeylerin eşit parçalara ayrıldığını bildiren sayı sıfatlarına **üleştirmeye sayıları** denir; asıl sayı sıfatlarının sonuna **er, ar** getirilerek yapılır : **birer, onar** gibi.

Not :

(İki, altı, yedi) gibi sonunda vokal bulunan sayı sıfatlarına getirilecek **er, ar** dan önce kaynaştırma harfi olan «ş» getirilir : **ikişer, altışar, yedişer** gibi.

100. Kesir bildiren, yani tam sayıların bir parçasını gösteren sayı sıfatlarına **kesir sayıları** denir : **onda beş, yüzde iki, kırkta bir** gibi.

Not : 1

Ceyrek, buçuk, yarı kelimeleri de kesir sayısı olarak kullanılmaktadır.

Not : 2

Asıl sayı sıfatlarına iz eki getirilerek yapılan sıfatlara da **topluluk sayı sıfatları** denebilir : **ikiz, üçüz, dördüz, beşiz** gibi.

A liştırm a :

Şu cümlelerdeki isimleri ve sıfatları bulunuz :

Hürriyetin kıymetini esirlikten kurtulan bir millet daha iyi takdir eder. - Bazi insanlar bilmiyerek fenalık yaparlar. - Geçenki at yarışında birinci çıkan beyaz atın sahibi bin lira kazandı. - O yeşil kaplı defteri yüz kurusa aldım. - Çocuklar, teneffüs zamanı bitince, ikişer ikişer yukarıya çıkıp sınıflarına girerler. - Bir kilo bin gramdır.

A liştırm a :

Aşağıdaki metinde göreceğiniz sıfatların çeşitlerini söyleyiniz :

O zaman gümüşü kayalar arasındaki yekrenk yollar kızıl, sarı, mor, turuncu, beyaz şekillerle doluyor. Sanki çardakların önündeki o gürbüz sardunya, arslanagzı, horozbaşı, kına saksıları yerlerinden fırlamışlar, sanki yürüme baştılar...

Refik Halit Karay

B e lgisiz sıfatlar :

101. İsimleri kapalıca belirten sıfatlara belgisiz sıfat denir : **bütün, bir, bazı, her, başka, böyle, birçok, biraz, birtakım, birkaç, hep, diğer, teknil, her hangi**.

Soru sıfatları :

102. İsimleri soru yolu ile belirten sıfatlara : **soru sıfatları** denir : **hangi, kaç, kaçınıcı, ne gibi, ne kadar?**

Not :

Varlıkların durumlarını, sayılarını ve yerlerini soru

yolu ile belirtmek için kullanılan soru sıfatları, belirtme işinden başka niteleme vazifesini de görürler : **nasıl söz, hangi kitap, ne gibi iş...**

A liştırm a :

Aşağıdaki sıfatların nevilerini söyleyiniz :

Kuvvetli adam, yeşil çayır, sıcak su, ekşi portakal, geniş meydan; tatsız meyva, tuzlu su, kalın kâğıt, kırık kalem, uzun yol, yüksek dağ; güzel huy, terbiyeli çocuk, zengin adam, büyük ev, birçok çocuk, bütün hocalar.

A liştırm a :

Su metindeki sıfatları bulunuz ve çeşitlerini söyleyiniz :

Her tarafta yükselen otların kenarlarında, kırıların en tenha ve göze görünmez noktalarında başlıbaşına tam bir güzellikle açılmış, belki renkleri biraz soluk kir çiçekleri vardır. Birçok ağaçlar da çiçek açar. Öyle ki en açık, güneşli veya en rüzgârlı havada bile, birçok incecik kokullardan hâsil olan kendine mahsus nefis bir Çamlıca kokusu duyulur. Bu, kekik, itir, lâvanta, nane; mérzenküş; karaağaç; kir menekşesi, yabani gül renginde ve o büyülüklükte açan pembe ve beyaz lâleden ve daha sair isimlerini bilmediğimiz kir çiçeklerinden; çam, ihlamur ve beyaz çiçekli akasya gibi ağaçlardan gelip birleşen bir temizlik ve tazelik kokusudur ki hemen her yandan tabiatın bu hurdanlarından tüttüyör gibi duyulur, insanın her nefes alışına bir hız verir ve içilen kutsi bir şerbet gibi, tâ ruha dolar.

Abdülhak Şinasi Hisar

ZAMİR ve ÇESİTLERİ

Size yazdığım mektuptan sonra ne kadar zaman geçti, pek iyi bilmiyorum. Birçok karışık hâdisat!... Bunlar ben tahlil etmek, size anlatmak isterdim ama bilseniz etrafından nasıl korkuyorum! Onlarda beni birden susmağa mecbur eden öyle bir hal var ki... Halbuki ben söylemeye, bu ihtisasın fazlasını bir başkasına dökmeğe muhtacım. Siz, beni dinliyorsunuz, anlıyorsunuz; bundan eminim.

Halit Ziya Uşaklıgil

Su metindeki **siz**, **bunlar**, **onlar**, **ben**, **başkası**, **bundan** kelimeleri şimdije kadar okuduğumuz isimlere ve sıfatlara benzemiyorlar.

Söz arasında isim yerine kullandığımız bazı kelimeler vardır. Meselâ kendimizden bahsederken adımızı söylememeyiz, «**ben**» deriz; karşımızdakine de «**sen**» veya «**siz**» diye hitabedir. Böylece :

103. Söz içinde - gerektikçe - bir isim yerini tutan kelimelere **Zamir** denir : **ben**, **sen**, **kendisi** gibi.

104. Zamir dörde ayrılır :

1. **Şahis zamirleri**,
2. **İşaret zamirleri**,
3. **Soru zamirleri**,
4. **Belgisiz zamirler**.

Bunlardan başka zamir vazifesini gören bazı takılar vardır : **im**, **niz** gibi.

Şahis Zamirleri

105. Konuşan, yahut kendisine söz söylenen veya sözü geçen şahisların isimleri yerine kullanılan kelimelere **Şahis Zamirleri** denir.

106. İsim hallerini kuran takılar şahis zamirlerine de gelirler : **beni**, **bizde**, **ondan** gibi.

Not : 1

«**Ben** ve **sen**» zamirlerinin e hali : «**bana**, **sana**» olur.

Not : 2

«**O**» zamirine her ek ve takı bir fazla «**in**» ile gelir : **ondan**, **onsuz**, **onlar**.

Not : 3

«**Ben** ve **biz**» şahis zamirlerinin tamliyan şekilleri : «**benim**, **bizim**» olur, yani bunlar «**in**» yerine «**im**» alırlar : **benim evim**, **bizim düşüncemiz** gibi.

Not : 4

«**Kendim**, **kendin**, **kendi**; **kendimiz**, **kendiniz**, **kendileri**» kelimeleri de şahis zamirleri yerine kullanılır. Bunlar pekiştirme ifade ederler : «**Mektubu kendim götürdüm**» gibi.

İşaret Zamirleri

107. Varlıklarını isimlerini söylemeden, işaretle göstermeye yarıyan kelimelere **İşaret Zamirleri** denir.

108. İşaret zamirleri - işaret sıfatları gibi - varlıkların uzaklıklarına göre üç derecedirler : **bunu alınız**, **şunu götürünüz**, **onu bana getirin!** gibi.

İşaret Zamirleri şunlardır :

Tekil : **Çoğul :**

bu, **su** **o**   **bunlar**, **şunlar**, **onlar**

109. İşaret zamirleriyle çekim takılarını kaynaştırmak için aralarına bir «**in**» gelir : **bunu**, **şundan**, **onun**, **bundan**, **sun'a**, **ona** gibi.

Not :

İşaret sıfatlarıyla işaret zamirlerini birbirine karşıtmamalıdır. İşaret sıfatı olan «**bu**, **su**, **o**» kelimeleri daima bir

ismin başında bulunup o ismi - işaret suretiyle - belirtirler : Bu ağaç, şu ev, o çocuk gibi.

Halbuki işaret zamirleri - işaret suretiyle - ismin yerini tutarlar ve gerekirse çoğul takısı alabilirler; lâkin işaret sıfatları hiçbir zaman çoğul olamazlar.

Örnek : Cumhuriyet idaresi, Türkiye'de çok mühim inkılâplar yaptı; bunu bütün dünya hayret ve takdirle karşıladı.

Şu ibarede «bu» kelimesi işaret zamiridir; çünkü «Cumhuriyet idaresinin yaptığı inkılâplar» kelimelerinin yerini tutmuştur.

Soru Zamirleri

110. Soru yolu ile bazı varlıkların yerini tutan zamirlere Soru Zamirleri denir : kim, ne, kaçı, hangisi, kaçincısı gibi.

Bulgisiz Zamirler

111. Bazı varlıkları kapalıca anlatan zamirlere Bulgisiz zamirler denir : biri,bazısı, hepsi, başkası, birçoğu, birtakımı, birkacı, her birimiz gibi.

Not :

Biraz dikkat edilince görülür ki bulgisiz zamirlerden çoğu, bulgisiz sıfatların tamlama takısı almış şekillerinden ibarettir.

TAKI HALİNDE ZAMIRLER

112. Bir şeyin bir şahsa veya şeye ait olduğunu gös-

teren aşağıdaki iyelik takıları zamir vazifesini görmektedir :

im	imiz	in	iniz	i	leri
m	miz	n	niz	si	leri

Örnekler :

Evim, evimiz; bahçem, bahçemiz; evin, eviniz; bahçen, bahçeniz; evi, evleri; bahçesi, bahçeleri.

Not :

Bunların sonlarına da çekim takıları gelebilir : evinden, bahçesini, defterinde, cebinde gibi.

113. İsmi veya şahıs zamirlerinin tamliyan hallerinin sonuna gelen ve ilgi gösteren «ki» takısı da zamir vazifesini görmektedir : benimki, seninki, onunki, sizinki, onlارinki; Hasanınki, dayımkı; yavrumunki gibi.

Not : 1

Bu ki takısı kendinden önceki kelimeye bitişik olarak yazılır; ses uyumuna da aykırıdır, yani ki, kü, ku şekillerini alamaz.

Not : 2

Aşağıdaki bazı yabancı kelimeler eski ve resmî yazınlarda, fermanlarda ve eski tarih kitaplarında zamir yerinde kullanılmışlardır :

Merkum (Yukarıda yazılmış olan tek kişi için)

Merkuman (Yukarıda yazılmış olan iki kişi için)

Merkumün (Yukarıda yazılmış olanlar)

Bazan bunların yerine (mezbur, mezburan, mezburün); eğer bahsedilen şahıs kadın ise : (merkume, mezbure; merkumetan, mezburetan) denirdi.

Eskiden (mumaileyh, müşärünileyh) kelimeleri de za-

mir yerinde kullanılırdı. (*Mumaileyh*: orta çapta insanlar, (*müşarıünileyh*) yüksek mevki sahibi kimseler için yazılırdı. Bunların ikilik ve çoğunluk bildiren şekilleri de şöyle idi:

Mumailehya - Müşarıünileyha (Adı geçen kadın için)

Mumailehim - Müşarıünileyhim (Adı geçen birkaç zat için)

Eski yazınlarda bu kelimelerle terkipler dahi yapılmıştı:

Şahs-i merkum; efrad-i mezbure; müdir-i *mumaileyh*; edibe-i *mumailehya*; vekil-i *müşarıünileyh*; yüzera-yi *müşarıünileyhim*....

A listirma:

Su yazındaki sıfatları ve zamirleri bulunuz ve çeşitlerini söyleyiniz:

Biz, edebî eserleri okudukça ruhan, fikren ve hayalen yükseliyoruz. Bütün insanları, insanların ruhlarını, beşer tazmini daha açık bir surette anlıyoruz. Sonra, kendi kendimizde daha derinden, daha hakiki bir surette anlamağa alışırız.

Edebî tetkikler, bizde büyük şahsiyetlere karşı bir hayranlık uyandırır. İnsanlar, hayran oldukları seylere en doğru ve en güzel seyleri takdir kabiliyetini gelişir; bize hayatın yüksek ve değerli ülkülerini öğretir. O ülkü'lere kavuşmak için takibedilecek en doğru yolu da gösterir.

ZARE ve ÇEŞİTLERİ

114. Fiillerin, sıfatların veya bazı zarfların başına gelerek onların mânalarını kısan kelimelere *zârf* denir: pek, az, şimdi, erken gibi.

115. Zarflar, ifade ettikleri mânaya göre başlıca dörde ayrılırlar:

1. Zaman zarfları,
2. Yer zarfları,
3. Nicelik zarfları,
4. Hal-zarfları.

116. Fiillerin zamanını kısan zarflar şunlardır: erken, geç, sabah, akşam, gece, sabahleyin, şimdi, gün, bugün, hemüz, yakında, yarın, çok defa, bazan, geceleyin...

117. Yer gösteren zarflara *Yer zarfları* denir: içeri, dışı, ileri, geri, aşağı, yukarı...

118. Nicelik bildiren zarflar şunlardır: az, çok, ziyade, fazla, pek, gayet, oldukça, fevkâlâde...

119. Fiilin tarzını türlü yönlerden belirtmeye yarıyan zarflara *Hal zarfları* denir. Bunlar başlıca hal, durum, sebep, sonuç, tahmin, tasdik, olumsuzluk, tekrarlama bildirirler: büyütme, evet, hakikâten, elbet, hayhay, ihtimal, hayır, hiç, iyi, fena, çabuk, yavaş, ansızın, birdenbire, belki, kat'iyen...

120. Sıfatlarda olduğu gibi zarfların da gösterdikleri dereceler, aşırılık, pekiştirmeye ve küçültmeye halleri vardır:

a) *Aşırılık zarfları*: pek ileri, çok ileri, pek az.

Bazı zarflarda üç derece görülür:

İleriye, daha ileriye, en ileriye.

Sonra, daha sonra, en sonra.

Az, daha az, en az.

b) **Pekiştirme zarları**: bunlar da pekiştirme sıfatları gibi yapılır: **büsbütün, çepeçevre** gibi.

Yan yana tekrarlanan zarflar da pekiştirme bildirirler: **erken erken, yavaş yavaş, geri geri, çok çok** gibi.

c) **Küçültme zarları**: sıfatlara getirilen küçültme ekleri zarflara da getirilerek **Küçültme zarları** yapılabilir: **erkence, yavaşça, çabucak, azıcık** gibi.

Not:

«**Yavaş yavaş; erken erken; çabuk çabuk**» gibi birbirinin aynı iki kelimedenden yapılmış olan zarf kelimeleri arasına virgül konmamalıdır.

A liştırm a:

Şu cümlelerdeki isimleri, sıfatları, zarfları gösteriniz:

Trenimiz tam yedi buçukta Haydarpaşadan kalktı. Ankara yolundayım. Şimdi iki tarafı ağaçlı bağ yollarını, Göztepeyi, Erenköyüni geçtik. Bazı tarlalarda ekinleri bitmişler, demet yapıyorlar. Sol tarafta zerzevat bahçeleri yemyeşil görünüyor. Sağda denize paralel olarak uzayan tarlaların görünüşü pek güzel. Hele deniz... Koyu laci-vert rengiyle ne kadar hoş duruyor... Karşında nefis bir gurup, tepemde minimini ay var. Uzaktan çamlıklarında kutsi ve pürhulya hâtilalar saklıyan Adalar görünüyor. Gurubun renkleri öyle muhteşem ki... Fakat insan, yalnızken en harikulâde manzaraları bile pek cazip bulmuyor. O müsterek görüş, müsterek düşüncesi ve nihayet müsterek buluş ne güzel şeydir! O zaman her iki ruh ve fikir âdetâ birleşmiş gibidir. Biri bir cümleye başlarken öteki de hemen hemen aynı hissi veya fikri ifade etmek için en uygun kelimeleri hazırlamak ızeredir.

E DAT ve ÇEŞİTLERİ

121. Bir ismin söz içinde başka kelimelerle ilgilerini gösteren kelimelere **Edat** denir: **İNİN, fakat, gibi, ile...**

122. Edatlar daima ilgilerini belirttikleri isimden sonra gelirler. Her edat kendine göre ismin belli bir çekim şeklini kabul eder. Edatları bu bakımdan üçe ayırlabiliz:

1. Yalın hal istiyen edatlar: **Arı gibi, çocuklar için, fil kadar...**

2. e - hali istiyen edatlar: **Sabaha karşı...**

3. den - hali istiyen edatlar: **dağdan aşağı, Hasandan başka, evden içeri, benden önce, yemekten sonra gibi.**

A liştırm a:

Aşağıdaki cümlelerde bulunan zarfları, zamirleri ve edatları gösteriniz:

Amcamla babam bugün Üsküdara gittiler. - Çalışkan bir adam her istediğini elde eder. - Bahçemizde patates, bakla ve soğan yetiştirdik. - Yazihanemin kılıdı kırılmış. - Sizin geldığınızı görmemiştim. - Bahçemiz küçük, fakat pek güzeldir. - Bugün okula gelemeyeceğim; çünkü sokağa çıkamayacak derecede hastayım. - İnsan için vatanının saadetini görmek kadar büyük bahtiyarlık olamaz. - İstiklâl Savaşından sonra kazandığımız büyük zafer, bütün dünyayı hayrette bıraktı. Diyebiliriz ki simdiye kadar hiçbir vaka bizi bu derecede sevindirmemiştir. Biz, bu mesut günleri gördüğümüz için pek bahtiyarız.

B A Ğ L A Ç

123. Söz içinde kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri bağlamağa yarıyan kelimelelere Bağlaç denir: **ve, ile, amma, fakat** gibi.

124. Tekrarlanarak kullanılan bağlaçlar da vardır: **ne, gerek, hem, ya...**

Örnekler: Durma ne orada, ne burada; gerek büyük, gerek küçük: **su çocuk hem terbiyeli, hem çalışkan.**

Not:

«**Su çocuk, hem çalışkan, hem de terbiyelidir.**» denir; araya bir de ve koyarak: **ve hem de dəmemeli.**

Ü N L E M ve C E Ş İ T L E R İ

125. Bir duyuşu anlatmağa, bir tabiat sesini taklide veya bir kimseyi çağrımak için seslenmeye yarıyan kelimelelere **Ünlem** denir.

126. Ünlemler üçe ayrılır:

- I. Asıl ünlem olan kelimeler,
- II. Ünlem olarak kullanılan kelimeler,
- III. Taklidî ünlemler (yansımalar).

127. Esasen ünlem olarak kullanılan ve seslenmeye yarıyan kelimelelere **Asıl ünlemeler** denir.

A a i s t i r m a :

Su yazdakî sıfatları, isimi ve sıfat tamlımlarını bulunuz:

Güzelim Türkçeyi bir türlü benimsiyemiyen, evde kardeşi ve çocuğu ile konuştuğu dilden ayrı uydurma bir yazı dili kullanmayı bugün de marifet sayan, onu da doğru dürüst beceremiyen sapıklara ilk dersi bir an önce vermek zorundayız.

Türk ulusunun baskından kurtuluğu, Türk düşüncesinin özgürlüğe kavuştuğu bu güzel günler, Türk dilinin, kanun dili, kitap dili olarak da gereken ve geç kalan özgürlüğe ve duruluğa kavuşacağı muştusunu taşıyan günlerdir.

Behçet Kemal Çağlar

Asıl ünlemeler de ikiye ayrılabilir:

I. Çağrı,

II. Haykırı.

128. Birisini çağrımağa, teşvika, tasdika ve redde yarıyan ünlemelere Çağrı deniz: **Hey! Ey! Haydi! E! Hiş!**

129. Doğrudan doğruya konuşanın duyuşlarını anlatan kelimelelere Haykırı denir: **Ay, vah vah, of, yazık, eyyah, vay, oh!** gibi.

130. Ünlem olarak kullanılan kelimeler:

1. Ünlem yerinde kullandığımız bazı isimler: **Çocuk! Anneciğim! Arkadaş!** gibi.

2. Ünlem şeklinde kullanılan sıfatlar: **Zavallı! Güzel! Alçak!** gibi.

3. Fiillerin emir kipleri de bazan ünlem olarak kullanılır: **Yaşal! Dur! Koş!** gibi.

Taklidî Ünlemeler:

«**Hav hav, miyav, me me, çat, pat, buvv!..**» gibi hayvan veya tabiat seslerini taklit suretiyle kullanılmakta olan ünlemelere **taklidî ünlemeler** (yansımalar) denir.

A l i ş t i r m a :

Aşağıdaki cümlelerde gördüğünüz kelimelelerin ne olduğunu (yani isim mi, sıfat mı, zamir mi, ünlem mi, bağlaç mı, olduklarını) söyleyiniz:

İnsanlar felâketli zamanlarında birbirlerine daha çok yardım etmelidirler. - Çalışkan çocukların herkes sever. - Sağlam bir kafa sağlam bir vücutta bulunur. - Necmi, zengin bir ailenin bir tanecik oğludur. - Sevim, o gün öğretmeninin sualine iyi cevap verdiği için çok memnun olmuştu. - Akıllı bir adam düşünenmeden bir iş yapmaz. - Ka-

rinca, çalışan bir hayvandır. - Yazık, sen de mi çalışmadın?

Alıştırmacı:

Su kelimelerin çeşitlerini söyleyiniz :

Biz vazifemizi yaptı. - Ali, bahçede kaldı. - Hüseyin pencereden aşağı bakıyor. - Nevin, her akşam çiçekleri sular. - İlhan, sandalla gezmeyi pek sever. - Küçük çocuk, köpektен korktu. - Ben o kitabı okudum. - Üç gün sonra Ankaraya gidiyorum. - Karşındaki evin damında bir kuş var.

Alıştırmacı:

Aşağıdaki cümlelerde bulunan sıfatları, zarfları gösteriniz; isimlerin nevilerini ve ne halde bulunduklarını söyleyiniz :

Dün akşamda kadar sizi bekledim. - Yılmaz, bahçedeki çiçeklerden güzel bir demet yaptı. - Geçen gün bir çocuk, sahilde oynarken denize düştü. - Cengizin babası Zonguldağa gitmiş. - Kümesten tavuklar kaçmış. - Siz geçen pazar Büyükkadaya gitmişsiniz. - Selim, vazifesini büyük bir dikkatle yapar. - Kardeşimi yirmi gündür göremedim.

FİİL ve ÇEŞİTLERİ

Akşam yaklaşmıştı, bahçe yavaş yavaş gölgelerle doluyor, hafif bir rüzgar, sabahdan beri baygin bir sükünlük içinde uyuyan Marmarayı yavaş yavaş canlandırmaya başıyordu.

Dört saatten beri Kâmrân'a bitip tükenmez bağ, bahçe hikâyesi dinleten Aziz Bey nihayet insaf etti :

— İstersen biraz deniz kenarında dolaş Kâmrân... Hava epeyce serinledi, ben maatteessîf sana refakat edemeyeceğim, dedi.

Genç adam, bahçe kapısından çıkışken Aziz Bey seslendi :

— Sağdaki büyük yolu tutarsan daha iyi olur... Belki onlara da tesadüf edersin. Teyzen seni gördüğü zaman kim bilmir ne çığlıklar koparacak.

«Çalikuşu» ndan : Reşat Nuri Güntekin

Şu metinde siyah harflerle dizilmiş olan kelimele bakınız. Bunlar, şimdîye kadar gördüğümüz kelimele, yani isimlere, sıfatlara ve zamirlere benzemiyorlar, değil mi? Metinde gördüğünüz yaklaşmıştı, doluyor, serinledi gibi kelimeler, bir zaman içinde bir oluş veya kılışı bildirmektedir. İşte :

131. Bir oluş veya kılışı zaman ve şahıs göstermek suretiyle bildiren kelimele Fiil denir.

Ben bayramda Ankaraya gideceğim. (Gelecek z.)

Sen borcunu ödemişsin. (Geçmiş z.)

Turhan, lise tahsilini bitiriyor. (Şimdiki z.)

132. Cümlede olan ve kılımı, yani fiilin anlattığı işi ve hareketi yapan şahsi veya şeyi bildiren kelimele özne denir; yukarıdaki cümlelerde ben, sen, Turhan öznedirler.

133. Bütün fiiller, fiil gövdelerinden yapırlar. Bu gövdeler takılar alarak fiilin türlü çekim şekillerini vücuda getirirler. Bu takılar, gövdemin ifade ettiği oluş veya kılışın zamanını, olan veya yapan şahsi veya şeyi bildirirler: *oku - r - um; çalış - sezik - sun; yaz - malı - yım* gibi.

134. Fiil gövdelerinin zamanlara ve şahislara göre takılar alarak türlü şekillere girmelerine *fiil çekimi* denir: *yazdım, yazdım, yazdı; yazdık, yazınız, yazdilar* gibi.

FİİLLERİN ÇEKİMİ

135. Çekim halinde fiiller, fiil gövdesinin bildirdiği anlamdan başka dört türlü kavram daha ifade ederler:

1. Zaman,
2. Tarz,
3. Şahis,
4. Tekilik, çoğulluk.

136. Fiilin, içerisinde geçtiği zaman bölümüne *Fiilin Zamanı* denir. Üç zaman vardır:

1. Geçmiş zaman,
2. Simdiki zaman,
3. Gelecek zaman.

137. Fiillerin oluş ve kılış ifadedeki özelliklerine «Tarz» denilir.

138. Belli bir zaman veya tarz ifade eden çekim şekillerine «Kip» denir.

Fiil çekim cetvelinde görüldüğü gibi bütün fiiller iki kip bölümune ayrırlırlar:

1. Haber Kipleri,
2. Dilek Kipleri.

Haber kipleri başka bir sebep düşünmeden yalnız bir olusu veya kılışı ifade ederler: *Öğretmen sınıfa girdi...* gibi.

Dilek kipleri istek, şart, gereklilik, emir bildirirler.

139. Türkçede dokuz kip vardır:

1. Di - li geçmiş zaman.
2. Miş - li geçmiş zaman.
3. Geniş zaman.
4. Simdiki zaman.
5. Gelecek zaman.
6. Dilek - şart.
7. İstek.
8. Gereklik.
9. Emir.

140. Fiillerde üç şahıs vardır:

1. Konuşan.
2. Kendisine söylenen.
3. Sözü geçen.

Bunlara sıra ile *birinci, ikinci, üçüncü şahıslar* da denilir [1].

141. Fiili yapan kimse veya şey, yani özne tekse fiili tekil olur, birden ziyade ise çoğul olur; bazan tekil de olabilir: «*Öğretmen geldi; göçmenler geldiler; ağaçlar kurudu; otobüsler kalkıyor; yazılarımı yazarırmı; vazifelerimizi yazarız; şumektubu oku; yazdıklarınızı okuyunuz.*» gibi [2].

[1] Eskiden bunlara sırasıyla «mütekellim», «muhatap», «gaip» denirdi.

[2] Bu bahis ileride daha genişletecektir.

FİİL ÇEKİM

H A B E R K İ P L E R İ				
Bilesik zaman : Şart	Bilesik zaman : Riyat	Basit zaman		
		di - li geçmiş zaman	miş - li geçmiş zaman	Geniş zaman
verdim	vermişim	veririm	veriyorum	vereceğim
verdin	vermişsin	verirsin	veriyorsun	vereceksin
verdi	vermiş	verir	veriyor	verecek
verdik	vermişiz	veririz	veriyoruz	vereceğiz
verdiniz	vermişsiniz	verirsiniz	veriyorsunuz	vereceksiniz
verdiler	vermişler	verirler	veriyorlar	verecekler
verdiydim	vermiştim	verirdim	veriyordum	verecektim
verdiydin	vermiştin	verirdin	veriyordun	verecektin
verdiyi	vermişti	verirdi	veriyordu	verecekti
verdiy dik	vermişistik	verirdik	veriyorduk	verecektik
verdiy diniz	vermiştiniz	verirdiniz	veriyordunuz	verecektiniz
verdiy diler	vermiştüler	verirdiler	veriyordular	verecektüler
(verdilerdi)	(vermişlerdi)	(verirlerdi)	(veriyorlardı)	(vereceklerdi)
yoktur				
vermişmişim	verirmişim	veriyormuşum	verecekmişim	vereymişim
vermişmişsin	verirmişsin	veriyormuşsun	verecekmişsin	vereymişsin
vermişmiş	verirmiş	veriyormuş	verecekmiş	vereymiş
vermişmişiz	verirmışız	veriyormuşuz	verecekmişiz	vereymişiz
vermişmişiniz	verirmışınız	veriyormuşsunuz	verecekmişiniz	vereymişiniz
vermişmişler	verirmışler	veriyormuşlar	verecekmişler	vereymişler
(vermişlermiş)	(verirlermiş)	(veriyorlarmış)	(vereceklermiş)	(vereymiş)
verdiysem	vermişsem	verirsem	veriyorsam	vereceksem
verdiy sen	vermişsen	verirsen	veriyorsan	vereceksen
verdiye	vermişse	verirse	veriyorsa	verecekse
verdiy sek	vermişsek	verirse k	veriyorsak	vereceksek
verdiy seniz	vermişseniz	verirseniz	veriyorsanız	verecekseniz
verdiy seler	vermişseler	verirseler	veriyorsalar	verecekseler
(verdilerse)	(vermişlerse)	(verirlerse)	(veriyorlarsa)	(vereceklerse)

D İ L E K K İ P L E R İ			
Dilek - şart	İstek	Gereklik	Emir
versem	vereyim	vermeliyim	.....
versen	veresin	vermelisin	ver
verse	vere	vermeli	versin
versek	verelim	vermeliyiz	.....
verseniz	veresiniz	vermelisiniz	verin, veriniz
verseler	vereler	vermeliler	versinler
verseydim	vereydim	vermeliyidim	.....
verseydin	vereydin	vermeliyidin	.....
verseydi	vereydi	vermeliyi	.....
versey dik	vereydik	vermeliyidik	.....
versey diniz	vereydiniz	vermeliyidiniz	.....
versey diler	vereydiler	vermeliyidiler	.....
verseydim	vereydim	vermeliyidim	yoktur
versey din	vereydin	vermeliyidin	
versey di	vereydi	vermeliyi	
versey dik	vereydik	vermeliyidik	
versey diniz	vereydiniz	vermeliyidiniz	
versey diler	vereydiler	vermeliyidiler	
verseymışım	vereymişim	vermeliyimmişim	.....
verseymışsin	vereymişsin	vermeliyimmişsin	.....
verseymış	vereymiş	vermeliyimmiş	.....
verseymışız	vereymişız	vermeliyimmişız	.....
verseymışınız	vereymişiniz	vermeliyimmişiniz	.....
verseymışler	vereymişler	vermeliyimmişler	.....
yoktur	yoktur	yoktur	yoktur

Alıştırma:

Şu metindeki fiillerin kiplerini söyleyiniz :

Yataktan atladım ve terliklerimi giymeğe vakit bulamıyarak yalmayak amcamın arkasından fırladım. Dilhos dadının odasına kadar gittik... Hemen bütün ev halkı orada, çakıl taşı döşeli bir yola açılan oda kapısının önünde birikmişti. Hiç kimse içeri girmeğe cesaret edemiyordu, yalnız büyük amcalarımdan biri onun yatağıının yanında, başını okşiyarak tatlı olmasına dikkat edilen bir sesle hitabederek, onun süküն bulmasına çalışıyordu.

Halit Ziya Uşaklıgil

Olumlu, olumsuz fiiller

142. Bir oluşun veya kılışın vukuu anlatılmak istenirse fiil **olumlu** şekilde söylenir : **Turhan okula gitti.**

Bir oluşun veya kılışının vukuu istenilmezse, yahut vukuu bulmadığı anlatılmak istenirse fiile **olumsuz** şekli verilir :

Kalemı kırma, Turhan okula gitmedi.

Bütün fiiller aslında olumludur.

Fiillerin soru şekilleri

143. Bir oluş veya kılışı sormağa yarıyan fiil şekillerine **soru şekilleri** denilir.

Soru şekilleri (mi) eki ile yapılır. Bu ek, ses uyumuna göre **mi**, **mü**, **mu** şeklini alır; fakat kendinden önce gelen kelimeye hiçbir zaman bitirtilemez : **geldin mi, yazacak mı, görür mü, okuyor mu, gelecek misiniz?**

Alıştırma:

Şu metindeki fiillerin çeşitlerini söyleyiniz :

Eylül sonlarına doğru lüfer avi Boğazı tatmak için yeni bir vesile verdi. Lüfer, Boğazın belki en cazip eğlencesidir.

Beylerbeyi'nden ve Kabataş'tan başlayarak Telli Tabya'ya ve Kavaklar'a kadar iki kıyı boyunca uzanan, akıntı ağızlarında kümelenen bu aydınlık eğlence bilhassa mehtapsız gecelerde yer yer küçük şehrayinler yapar. Öteki avların bir nevi iş içinde pişme, uzak seferler sisteme, mukabil o, bulunduğuuz yerde, hemen herkesle beraber yapılan oyundur.

Ahmet Hamdi Tanpinar

İSİM - FİİLLER

144. Bir iş, bir hal, bir duyu bildirmekle beraber şahis ve zaman göstermeyen kelimelere **isim - fil** denilir : **bakma, gelme, bakış, geliş** gibi.

Sonunda **mek** veya **mak** bulunan isim - fiillere **mastar** denir. **mek** ile nihayetlenenlere **ince mastar** derler; sonunda **mak** bulunanlara da **kalın mastar** denir : **sevmek, yazmak** gibi.

145. Bir kelimedenden ibaret olan mastarlarla **basit mastar**; birden fazla kelimedenden yapılanlara **bileşik mastar** :

Basit :	Bileşik :
Gelmek	Yardım etmek
Okumak	Yazıvermek
Söylemek	Gidedurmak
Anlamak	Rica etmek
Sormak	İcabetmek

146. Türkçede mastar ekleri şunlardır :

a) **mek (mak)** : görmek, oturmak.

me (ma) : görme, oturma

b) **İş (ış; üş,uş; yiş, yiş üş, yuş)** : geliş, kılış, görüş, buluş, söyleyiş, anlayış, yürüyüş, okuyuş..,

Not :

(**meklik, maklık**) ile yapılan mastarlar da vardır; fakat bunlar pek az kullanılır : **görmeklik, kırmaklık** gibi.

E K - F İ İ L

*Bizdik o hücumun bütün aşkıyle kanadı;
Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı.*

Yahya Kemal Beyatlı

«*Yalnız duyan yaşar» sözü derler ki doğrudur,
«*Yalnız duyan çeker» derim, en doğru söz budur.**

Yahya Kemal Beyatlı

*Şehrin eleminden bir uzak merhaledeydim,
Fânileri gökten ayıran perdeye değdim.*

Yahya Kemal Beyatlı

Su beyitlerdeki **dik**, **dim**, **dur** kelimelerine dikkat edelim: bunlarda şimdije kadar gördüğümüz fiiller gibi tam bir mâna yoktur. Ancak kendilerinden önce gelen bir kelime ile beraber çekilirler. Âdetâ ek vazifesini görürler.
İste :

147. Türkçede ek halinde bir fiil vardır ki buna **EK FİİL** denir. Bu fiil, mutlak olarak bir oluşu veya bir halde bulunuşu ifade eder.

Ek fiilin mastarı **imek** tir. Bu kelime kullanılmaz, yalnız aşağıdaki çekimleri kullanılır :

Ek fiilin kipleri :

1. Di - li geçmiş zaman : idi - di
2. Miş - li » » : imiş - müş
3. Şart : ise - se
4. Geniş zaman : m - dir

148. Bu kipler iki yerde kullanılır :

1. İsim, sıfat ve zamirlerin sonuna gelerek onları fiil hâline getirir : Okuduğum, tarih kitabı idi. - Çocuk hasta imiş. - Yeni yazdığım kitap budur... gibi.

2. İlk üç kip diğer fiil kiplerinin sonuna gelerek hikâye, rivayet ve şart kipleri vücuda getirirler :

Okumuştu (Hikâye).

Okurmuş (Rivayet).

Okursa (Şart).

E K F İ İ L L E R İ N Ç E K İ M İ

- **di'li geçmiş, yahut hikâye :**

Tekil :

idim (dım, tim, tım, dum, tüm, tum)

idin (din, tin, tın, dün, dun, tiün, tun)

idi (di, ti, tı, dü, du, tü, tu)

Çoğu :

İdik (dık, tik, tik, dük, duk, tük, tuk)

İdiniz (dınız, tiniz, tıniz, dünüz, dunuz, tiünüz, tunuz)

İdiler (dilar, tilar, düler, dular, tüler, tular)

Örnekler :

Güzeldim	Küçüktüm	Terbiyeliydim
Güzeldin	Küçüktün	Terbiyeliydin
Güzeldi	Küçüktü	Terbiyeliydi
Güzeldik	Küçüktük	Terbiyeliydi
Güzeldiniz	Küçüktünüz	Terbiyeliyiniz
Güzeldiler	Küçüktüler	Terbiyeliyiler

- **miş'li geçmiş (rivayet) :**

Tekil :

İmişim (mişim, müşim, müşüm, muşum)

İmişsin (mişsin, müşsin, müşsün, muşsun)

İmiş (miş, müş, müş, müş)

Çoğu :

İmişiz (mişiz, müşiz, müşüz, müşuz)

İmişsiniz (mişsiniz, müşsiniz, müssünüz, müşsunuz)
İmişler (mişler, müşlar, müşler, müşlar)

Örnekler :

Güzelmişim. Küçükmüşüm. Terbiyeliymişim.

Şart :

Tekil :

İsem (sem, sam)

İsen (sen, san)

İse (se, sa)

Örnekler :

Güzelsem. Küçüksem. Terbiyeliysem.

Geniş zaman :

Tekil :

im (yim, im, yım; üm, yum, um, yum)

sin (sin, sün, sun)

dir (dır, tir, tir, dür, dur, tür, tur)

Çoğul :

iz (yız, iz, yız, yüz, uz, yuz)

sınız (sınız, sünüz, sunuz)

dirler (dırlar, tirler, tırlar, dürler, durlar, türler, turlar)

Örnekler :

İnsanım

Çalışkansınız

Küçüğüm

Küçüktür

Usluyum

Uslusunuz

149. Ek fiilin olumsuzu bunların başına **değil** kelimesi getirilerek yapılır : **değildir**, **değildi**, **değilmiş**, **değilse gibi**.

150. Ek fiilin soru şekilleri vardır : **Güzel midir**, **çalışkan mıydı**, **zeği miydi**?

BİLESİK FİILLER

151. Gövdeleri birkaç kelimedenden yapılan fiillere **bileşik fiiller** denir.

Bileşik fiilleri üçe ayıralabiliriz :

1. **Özel bileşik fiiller.** Bunlar : **yazabilmek**, **gidivermek** gibi özel bir anlam bildirirler.

2. **Etmek, eylemek, olmak** gibi yardımcı bir fiil ile yapılanlar : **yardım etmek**, **ifade eylemek**, **hayran olmak** gibi.

3. Herhangi bir fiille başka bir kelimenin mânacına kaynaşmasından vücuda gelen bileşik fiiller : **lâzım gelmek**, **yorğun düşmek**, **vazgeçmek** gibi.

152. Özel bileşik fiiller dörde ayrılır :

1. **Yeterlik Fiilleri** : «**bilmek**» fiili ile yapılır : **görebilmek**, **anlıyabilmek**.

Bunlar, bir olsun veya kılışın mümkün olduğunu bildirirler : **Ahmet geçen sene Amerikaya gidebildi**.

Not :

Yeterlik fiilinin olumsuz şekilde «**bil**» kaldırılır; yerine **e - a** getirilir.

Olumlu :

Okuyabildim

Yazabilir

Olumsuz :

okuyamadım

yazamaz

Örnek : «Herkes gibi ben de çiçeklerden, onların renk ve içinden elemzsiz **ayrılamam**.»

Cenap Şahabettin

2. **Tezlik Fiilleri** : «**vermek**» fiili ile yapılır : **gidivermek**, **koşuvermek** gibi.

Tezlik fiilleri, isminden de anlaşıldığı gibi bir işin ca-

bucak yapılmasını veya yapılabileceğini bildirir: «Şu kitabı yaziverdim.» gibi.

3. **Sürerlik Fiilleri**: «ekləmek, durmak» fiilleri ile yapılır: uyuyakalmak, okuyadurmak gibi. Bunlar, fiilin anlattığı şeyin sürerliğini bildirirler. Tezlik ve sürerlik fiillerinin olumsuz haleri kullanılmaz.

4. **Yaklaşma Fiilleri**: «yazmak» fiili ile yapılır: düşeyazmak gibi.

Not :

Yaklaşma fiili pek az kullanılmaktadır: «Düşeyazdı» yerine «Az kaldı düşüyordu.» deniliyor.

İmlâ Kaidesi :

1. İki fiil gövdesinin yeni bir anlamla birleşmesi, yahut fiilin başına bir kelime katılarak, ayrı anlamda bir fiil kurulması suretiyle yapılan bileşik fiiller bitişik yazılır.

Örnekler :

Yapabilmek, gidivermek, bakakalmak, düşeyazmak, gide-durmak, olağelmek, ilerigelmek, ilerigitmek...

2. «etmek», «eylemek» gibi yardımcı fiillerin başına, gerek bileşik fiil kuran kelimeler sesçe bir değişmeye uğrarsa bunlar da bitişik yazılır.

Örnekler :

Addetmek, hasreylemek, icabetmek, imtizacettirmek gibi [1].

Okuma :

D o ğ r u   T ü r k ç e

Önemli sanat ve bilim eserlerinden günlük gazete haberlerine kadar her çeşit yazida sık sık Türkçe yanlışları görüyoruz. Bunun sebebi nedir?

[1] İmlâ Kılavuzu'na bakınız.

Bu yanlışları ikiye ayıriyorum: 1) Yazarın acemiliğinden ve dikkatsizliğinden ileri gelenler; 2) Yazarın bilgisizliğinden ileri gelenler.

1 numaradaki yanlışları yapanlar, yazılarını bir daha, dikkatle okusalar düzeltilecek şeyleri görürler; 2 numaradaki yanlışları yapanlardan böyle bir şey beklenemez.

Okuyucu için sonuç birdir. O, okuduğuna bakar. Yazar, bu yanlıştan sakınabilir miydi, sakınamaz mıydı, diye düşünmez bile. Kisacası, hangi sebebe dayanırsa dayansın, yanlış, yanlışdır. Bunun içindir ki aceleciilerden ve dikkatsizlerden dikkat, bilgisizlerden de öğrenme istemek hakkımızdır.

Bu konuda belirtilmesi gereken bir yön daha vardır: Doğru yazmak, Tanrı vergisi olmadığı gibi, yalnız sanatçılardan ve yazarlardan beklenen bir gereklilik de değildir. Doğru yazmak, öğrenimle elde edilir ve herhangi bir konu üzerinde yazı yazan herkesten beklenir.

Yazdığını okusaydı...

Ünlü bir yazardan :

Haptetmek denen şey budur ki «bir kimsenin ağızına sözünü ot gibi tikamak» demektir.

Yazar, bu cümlesini bir defa gözden geçirseydi, ya «denen şey budur ki» kelimelerini çizer, ya da: «budur ki»yi kaldırarak birlikte «demektir» yerine sadece «tır» koyardı.

Ö. Asım Aksoy

A l i s t i r m a :

Doğru Türkçe'den ne anlıyorsunuz? Doğru Türkçe nasıl elde edilir? - Dilbilgisi kurallarını iyi bilenler yanlış yazarlar mı? - Yukarıki yazida doğru Türkçe yazmıyılan kaçar ayrılmıyor? - Dikkatsizlikten ilerigelen yanlışlar kolay düzeltilebilir mi? - Bilgisizlikten ilerigelen yanlışlıklar kurtulmak için ne yapmalıdır? - Doğru Türkçe yazmak, mutlaka bir Tanrı vergisi midir? - Hangi meslekten olursa olsun her Türkün kendi dilini doğru konuşup doğru yazması gerektiğini misallerle açıklayınız.

NOKTALAMA

Yazı işaretleri :

153. Bir insan, söz söyleken düşüncelerinin iyice anlaşılması için arasında sözünü keser. Bu kesinti, bazan az, bazan çok olur. Yazilarımızın da manası kolayca anlaşılmak için kelimeler ve cümleler arasına birtakım işaretler konur ki bunlara «yazılı işaretleri» denir.

Yazılı işaretleri şunlardır :

, virgül
; noktalı virgül
. nokta
: iki nokta
? soru işaretü
! ünlem işaretü
— çizgi
- küçük çizgi

( ) parantez
[ ] köşeli parantez
« » turnak işaretü
— bir nokta ve bir çizgi
... takdir veya kesme noktaları
§ paragraf
** üç yıldız

154. Virgülün kullanıldığı yerler :

1. «Ve» edatı yerinde : Cumhuriyet Bayramında Ankara'ya gidenler arasında Nihat, Orhan, İlhan ve Melih de verdi.

Not :

Bu örnekte görüldüğü üzere aralarına virgül konulan kelimelerin sonuncusundan önce «ve» konur.

2. Mektupların başında tarihin yanına yazılan şehir isimlerinden sonra : İstanbul, 3 Eylül 1960.

3. Hitaplardan sonra : Ahmet, bana bak. Oğlum, şimdije kadar niçin çalışmıyorum?

Cümle ortasında yazılan hitaplar iki virgül arasında bırakılır : Hatırlarsın ki, aziz kardeşim, o akşam seni uğurlarken çok üzgünüm.

4. İşaret zamirlerinden sonra : Türk milleti, istiklal uğrunda hiçbir fedakârlıktan çekimmez. Bu, bütün dünyaca bilinen bir gerçekir.

5. İbareden kaldırılınca manâ bozulmayacak kısımları ayırmak için :

İyi kalbli bir çocuk, elinden geldiği kadar, arkadaşlarına yardım eder.

6. Aynı özneye ait olan birinci, ikinci fiillerden sonra virgül kullanılır :

O, bütün sıkâyeçileri dinler, haklıyı haksızdan ayırrı, nihayet kararını verir.

7. Mektup başlarındaki hitaplardan sonra da yalnız virgül konur :

Sevgili babacığım, Aziz kardeşim, gibi.

8. İsim yerini tutan sıfatlardan sonra :

İhtiyar, oğlunu görürse sevincinden şaşırı.

155. Noktalı virgülün kullanıldığı yerler :

1. Aralarında bir ilgi bulunan cümlelerden sonra : Nihat, belirsiz birşeyler seziyordu; demek bir şey vardı.

H. Z: U.

2. Bazi tümleçlerle ilinden uzakta kalmış olan öznelerden sonra : İki seyyah; köpeklerle çekilen kızaklarına kendilerine lâzıh olacak yiyecekle tüfeklerini ve bazı uzağı gösteren aleflerini de yerleştirmişlerdi.

3. İçinde virgül bulunan parçaları ayırmak için : Turgudun kitabı, kalemi, defteri; Yalçının da çantası, paltosu, kasketi kayboldu.

Not :

Virgül görülen yerlerde biraz duraklamak, noktalı virgülde daha fazla durmak gereklidir.

156. Nokta, tam olan cümlelerin sonuna konur: Atatürk, bizim kurtarıcımız ve en büyük inkişâpcımızdır.

Not :

Noktada nefes alacak kadar durmalıdır.

İki noktanın kullanıldığı yerler :

1. Başka bir yerden alınan sözlerden önce konur : Atatürk, gençliğe hitabesinde : «Ey Türk gençliği, birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir» demiştir.
2. «Sunlardır, aşağıdadır» gibi, bazı şeylerin söyleneceğini bildiren kelimelerden sonra : (*Füiller yapı bakımından ikiye ayrırlar: basit, bileşik.*)
3. Kendisinden sonra bir örnek söylenecek cümlelerin sonuna konur : «Yukardaki misallerde olduğu gibi».

157. Üç nokta :

Geriye kalan kısımları dinleyicinin anlayıvereceğini tahmin edersek bazan cümleyi bitirmeden keseriz. Bu kesilen kısımları yazda üç nokta ile gösterilir :

«Ah, şimdi toprak olan o sevgili gözler bir kerecik baksayı...»

Recaizade Ekrem

«Ki» ile kesilen cümlelerin sonuna : **İmtihan yaklaştı, derslerine o kadar çalışmamış ki..**

158. Soru işaretü sorulardan sonra konur : **Dilbilgisi der sine çalışınız mı?**

159. Nida - Ünlem işaretü : ünlemelerden ve hayret verici cümlelerden sonra konur :

«Yalan bu! Hâfızamı kaybettigin de yalan!»

Refik Halit Karay

Bu işaret, bazan hitaplardan sonra da konulmaktadır : **Yavrucugum! Anneeigim!**

160. Çizgi, konuşma tarzında yazılan yazınlarda söz söyleyen değişikçe satır başına konur :

- Adın ne?
- Kara Memiş.
- Nerelisin?
- Edremiştli.

Not :

Satır sonuna gelen kelimenin bütün heceleri o satırı sığmazsa hecelerden bir kısmını yazılıp küçük bir çizgi çizildikten sonra kalan heceler alt satırda yazılır. Satır sonunda hecenin tek harfi bırakılmaz. Demek ki heceyi kuran vokal ve konsonantlar birbirinden ayrılmaz.

161. Bir nokta ve çizgi : Bazı satır başı başlıklarından sonra konur.

162. Tırnak işaretü (« ») :

1) Bir başkasının yazısından veya sözünden nakledilen kısımların başına ve sonuna konur.

2) Cümle arasında geçen ve başında ayrı bir punto ile belli edilmeyen kitap ve makale başlıklarını ve cümlede dikkati çekmesi istenilen sözler de bu işaret içinde yazılır.

3) Bir yerden nakledilen uzunca ibarelerin her satırının başına tırnak işaretinin açma şekli («), en sonuna da kapama şekli (») konur.

163. Parantez İşaretü [( )] :

1) Cümle içinde geçen bir sözün, o cümleye bağlı olmayan bir izahı veya başka bir dilden karşılığı iki parantez içine yazılır.

2) Misal gibi kullanılan ve göze çarpması istenilen bazı kelimeler de parantez içine alınabilir.

3) Birtakım maddeler sayıldığı sirada 1, 2, 3 gibi rakamlar veya a, b, c gibi harfler konuldukça yanlarına parantezin kapama şekli [ )] konur.

4) Tiyatro eserlerinde şahısların yapacakları hareketler ve alacakları vaziyetler de parantez içinde yazılır: **Zuhuri (Cebinden bir anahtar çıkarp) İşte dolabının anahtarı!**

164. Köşeli parantez, parantez yerinde kullanıldığı gibi, lügat kitaplarında bir satırı sığmayan kelime veya heceleri üst veya alt satırındaki boş yere sıkıştırmak için bir tane köşeli parantez kullanılır.

165. Paragraf, bir başlık altındaki başka başka fikraları, ibareleri birbirinden ayırmak için kullanılır.

Üç yıldız:

166. Bir hikâyenin veya bir bahsin birbirinden ayrılması gereken kısımları arasında ortaya başlık yazılacak yere (**) konulmaktadır.

Not:

İşaretsiz yazılar, ne kadar iyi yazılmış olsa bile güçlükle okunur ve mânası iyi anlaşılmaz; bunun için hiçbir zaman işaretsiz yazı yazmamalıdır.

Alişturma:

Su yazının gereken yerlerine yazı işaretlerini koyunuz :

Kardeşler bayrağıma toplanmışsun iftihar ederim
Lâkin bilmem benden memnun olacak misiniz Ben kav-
gaya gidiyorum fakat ölmek niyetiyle gidiyorum Aylığım
yok istiyenler yanına gelmesin Yağma düşünmem düşü-
nenler etrafından çekilsin Rahat aramam arıyanlar ar-
kama düşmesin

Mümkün olsa vatan kardeşlerime su zayıf vücutumu
siper edeceğim Mümkün olsa vatanımı gönlümün içinde
saklayacağım Göğüm parça parça olmadıkça bir taşına
kimsenin elini dokundurmuyacağım İşitiyor musunuz
Söylediğim sözleri anlıyor musunuz Ölüm korkusunu
bütün bütün gönlünüzden çıkarmak elinizden gelir mi
Gögsünüzü vatanın hududunu muhafaza için yapılmış
istihkâm hükmünde bilmek elinizden gelir mi

Namık Kemal

Alişturma:

Aşağıdaki yazdırda gördüğünüz yazı işaretlerinin adlarını söyleyiniz ve niçin kullanıldıklarını bildiriniz :

Tarihini okuyacağınız bilgiye bugün Fransızca: «Baux Arts» mukabili: «Güzel Sanatler» diyoruz.

İlk önce Akademi'de bu dersi okutan «Ohanes Paşa» ona: «Fünun-i nefise» demiştir. Yakın zamanlara kadar müsikiye «Fenn-i musiki»; mimarlığa da «Fenn-i mimari» diyorlardı. Ondan sonra bu sanatlere «Sanayi-i nefise», şimdi de «Güzel Sanatler» ismi verildi.

[Şekil Sanatları Tarihi : Süreyya Saltuk]

TAHLİL

Dilbilgisinde tahlil çok önemlidir. Dilbilgisi, kaide ezberlemekten ziyade tahlil ile öğrenilir ve öğretilir. Bunun için Dilbilgisi derslerinde tahlile büyük önem verilmek gerekir.

TAHLİL NASIL YAPILIR?

167. Önce ibareyi kuran kelimelerin çeşidini, halini, nasıl yapılmış olduğunu ve öbür kelimelere göre vazifesini söyleziz. Sonra ibareyi bildirdiği hükümlere göre birtakım kisimlara ayırarak her kısım ne ifade ettiğini anlatırız.

KELİMELERİN TAHLİLİ

168. Kelimelerin tahlilinde isim, sıfat, zamir, sil, edat, bağlaç, zarf ve ünlem ayrı ayrı tahlil edilir.

İsmen tahlili :

169. İsmen tahlilinde şunlar söylenilir:

1. **Çeşidi :** Özel isim mi, cins ismi mi, bileşik isim mi, topluluk ismi mi, mâna ismi mi, madde ismi mi, isim yerinde kullanılmış sıfat veya mastar mı olduğu.
2. Tekil veya çoğul olduğu.
3. Vazifesi : Özne, nesne, tümler, tamliyan veya tamlanan olduğu.

Sıfatın tahlili :

170. Sıfatın tahlilinde:

1. **Çeşidi :** Nitelik sıfatı mı, belirtme sıfatı mı olduğu. Nitelik sıfatlarından ise, asıl sıfat mı, türeme sıfat mı, basit mi, bileşik mi, pekiştirme sıfatı mı, küçültme sıfatı mı, belgisiz sıfat mı olduğu.
2. **Tekil veya çoğul olduğu :** «Sıfatlar esasen çoğullanmaz; şayet çoğulsa sebebi?»
3. **Derecesi :** Eşitlik, üstünlük, en üstünlük ve aşırılık derecelerinden hangisini gösterdiği.

Zamirin tahlili :

171. Zamirlerin tahlilinde söylelenecek şeyler şunlardır:

1. **Çeşidi :** Şahıs, işaret, soru, belgisiz.
2. **Şahsı :** Üç şahıstan hangisine ait olduğu.
3. **Tekil veya çoğul olduğu.**
4. **Belgisiz zamirlerden başka zamirlerde hangi ismin yerini tuttuğu.**

Füllerin tahlili :

172. Füller tahlil olunurken söylelenecek şeyler şunlardır:

1. **Çeşidi :** Geçişli, geçisiz, etken, edilgen, özedonüşlü, işteşlik; ek - fiil, yeterlik, tezlik, sürerlik fiili olduğu, olumlu, yahut olumsuz olduğu.

2. **Kipi :** Hikâye, rivayet, şart, gereklik, istek, dilek - şart, emir olduğu.

3. **Zamanı :** Di - li geçmiş, müş - li geçmiş, hal, gelecek zaman, geniş zaman olduğu.

5. Tekil veya çoğul olduğu.

6. Vazifesi : Cümlede gördüğü vazife söylenecektir.

Zarfın tahlili :

173. Zarflar tahlil edilirken çeşidi ve hangi kelimelerin mânâsını değiştirdiği söylenilir.

Edatın tahlili :

174. Edatın tahlilinde çeşidi, mânası ve cümledeki vazifesi söylenilir.

Ünlemnin tahlili :

175. Ünlemin tahlilinde kelime kısımlarından ünlem olduğu ve şaşkınlık, üzgürülük gibi şeylelerden ne bildirdiği söylenilir.

CÜMLELERİN TAHLİLİ

Cümlelerin tahlilinde her ibareyi bildirdiği hükümlere göre kısımlara ayırmalıdır.

176. Hüküm, bir vasfin bir şeye yüklenmesi doğru olup olmadığına karar vermektedir.

177. Tam bir fikir veya bir hüküm bildiren söze Tam cümle denir. «Dünya yuvarlaktır.» gibi.

Bir fikir, bir hüküm, bir veya birkaç cümle ile anlatılabilir.

lir. Hükümler ve haberler ancak fiillerde ifade olunabildiğinden bir ibarede ne kadar fiil varsa o kadar da cümle vardır.

178. Bir cümle, bazan tam bir maksadı ifade eder, bazan da etmez; şu halde o cümplenin mânası başka bir veya birkaç cümle ile tamamlanır.

179. Bir söz, bir veya birkaç cümleli olabilir: [Fikret beyaz boyalı bir ev satın aldı.] «Bir cümleli söz» [Fikretin satın aldığı ev beyaz boyalıdır.] «İki cümleli söz».

Ö Z N E

180. Kendisine olumlu veya olumsuz olarak bir hal, bir olay veya bir vasif isnadolunan kelimeye özne veya fail denir [1].

Bir özne, kendi tamlayııcılarından ayrılamaz. Meselâ (İzmir'in üzümü meşhurdur.) cümlesinde özne: «İzmir'in üzümü»dür.

181. Özne basit veya bileşik olabilir:

I. Aynı cinsten bir veya birçok şeyleri gösteren özneler basittir:

Dünya yuvarlaktır. Dünya: basit özne.

Kuşlar kanadlıdır. Kuşlar: basit özne.

Şu büyük köşk Necatinindir. Büyük köşk: basit özne.

Şu misallerden anlaşıldığı üzere özneler çoğul olabileceği gibi bazan bir sıfatla belirtilmiş dahi olabilirler.

II. Kendilerine aynı vasif, hal veya olay isnadolunan tekil veya çoğul - birkaç kelimeye «Bileşik özne» denir.

[Öküz, koyun, keçi, ehli hayvanlardır]. Bu misaldeki öküz, koyun, keçi bileşik öznedir.

[1] «Olumsuz» olarak isnat, o vasfi özneden alınmak suretiyle yapılan isnattır: (Ahmet, dikkatli değildir.) gibi. «Olumlu» olarak isnat: o vasfi özneye vererek yapılan isnattır: (Melih, zekidir.) gibi.

Özne bazan bir kelime veya cümle ile tamamlanmış olabilir:

Ahmedin kitabı ciftlidir. Ahmedin kitabı: tamlanmış özne'dir; tamliyani: Ahmedin kelimesidir.

Ahmedin aldığı kitabı ciftlidir. Ahmedin aldığı kitap: tamlanmış öznedir, tamliyani: Ahmedin aldığı cümlecidir.

182. Özne, isim, zamir veya mastar olabilir:

[Selim, pek çalışkan bir çocuktur.] Özne: isimdir.

[Ben, sonbaharı pek severim.] Özne: ben zamiriidir.

[Çalışmak, hayatın kanundur.] Özne: çalışmak mastarıdır.

Not: 1

Tahlil yapılırken öznelerin daima yalın halinde bulunacaklarını ve sonrasında asla çekim takları bulunamayacağını unutmamalıdır.

Not: 2

Söylenmemiş olan bir ismin yerine geçen sıfatlar özne olabilirler:

[Tembeller bir iş sahibi olamazlar.]

[Cahiller medeniyet düşmanıdır.]

TAHLİL ÖRNEKLERİ

— I —

«Kirlangıçlar, ilkbaharda yuvalarına dönerler.»

Kirlangıçlar - cins ismi, çoğul, dönerler fiilinin önesi. lar - Çoğul takısı.

İlkbahar - Bileşik isim, tekil; İlk sıfatı ile bahar isminden yapılmıştır.

İlkbaharda - «da» li tümleç halinde.

da - Taki.

yavalar - Cins ismi, çoğul.

lar - Çoğul takısı.

yuvalarına - Tamlanan, E li tümleç, tamliyanı; söylememiş olan «kendi» zamiridir. Yuvalarına derken - a - dan önce bir - n - getirilmiştir, buna kaynaştırma - n - si derler. Tamlanan halindeki bir kelimeye isim halleri veya tamliyan takısı gelince bunlardan önce bir - n - getirilir: **Türkânin defteri, defterini, defterine, defterinde, defterinden, defterinin gibi.**

i - Tamlama takısı.

n - Kaynaştırma - n - si..

a - E hali takısı.

Dönerler - Dönmekten basit fiil, geniş zaman, olumlu, etken, geçisiz.

Burada tam bir cümle vardır. Kırlangıçlar: özne, dönerler, fiildir. İlkbaharda - da - li tümleç, yuvalarına : a - li tümleçtir.

TAHLİL ÖRNEĞİ

«Bahçedeki büyük ağaçın altında bir öğle yemeği yedik.»

Bahçe - Cins ismi, tekil.

deki - Sifat eki.

bahçedeki - Sifat.

büyük - Nitelik sıfatlarından, basit.

ağaçın - Cins ismi, tekil, tamliyan halinde.

altı - Tamlama takısı.

alt - Zarf.

n - Kaynaştırma - n - si

da - de hali takısı.

ağaçın altı - İsim tamlaması, ağaçın : tamliyan, altı : tamlanan.

dün - Zaman zarfi.

bir - Belirtme sıfatlarının belgisiz kısmından.

öğle - Zaman zarfi.

yemeği - Cins ismi, tekil; tamlanan halinde.

i - Tamlama takısı.

öğle yemeği - İsim tamlaması, öğle: tamliyan, yemeği: tamlanan.

yedik - «Yemek» ten basit fiil; di - li geçmiş zaman, çoğul, birinci şahıs, olumlu, etken, geçişli.

Burada bir cümle vardır. Öznesi, yazılmamış olan - biz - dir. «Büyük ağaçın altında»: tümleç; öğle yemeği: neşne; yedik: fiil (yahut yüklem) dir.

DİLİMİZİN DÜNYA DİL GRUPLARI ARASINDAKİ YERİ

183. İnsanların birbirlerine maksatlarını anlatabilmeleri için en önemli vasıta Dil dir. Dil, yalnız anlaşma vasıtası olmakla kalmaz; o dille konuşan ve yazanlar arasında pek kuvvetli bir birleşme vazifesini de görür.

184. Yeryüzünde yaşayan milletlerin dilleri birbirine benzemez; aralarında fonetik, kelime yapısı ve cümle kuruluşu, sözdizimi bakımlarından ayrılıklar görülür. En belli ayrılık kelime yapısında bulunduğu için dillerin gruplara ayrılmrasında bu nokta göz önünde tutulmuştur.

185. Diller, kelimelerinin yapıları bakımından başlıca üçe ayrılır:

- I. Tek heceli diller.
- II. Bitişken diller.
- III. Bükünlü diller.

186. Tek heceli diller en basit dillerdir. Bunlarda kelimeler tek hecelidir ve şekilleri hiç değişmez; yani bu kelimelerden ekler getirilmek suretiyle başka mânada kelimeler yapılamaz; kelimeler, özne, tamlayıcı; fiil rollerini, cümle içindeki yerlerine göre alırlar: Çince gibi.

187. Bitişken dillerde kelime köklerine bazı ekler getirerek başka mânada kelimeler yapılır; fakat köklerin şekilleri hiç değişmez: Macarca gibi.

188. Bükünlü dillerde kelimeler bir şekilde kalmaz; başlarına, ortalarına veya sonlarına yapılan ilâvelerle yeni kelimeler meydana getirilir. Bu ekler, kelime kökünde de değişiklik

yaptığı için bu gibi dillere Bükünlü Diller denilmektedir: Arapça [1], İngilizce gibi.

Not:

Bu üç büyük grupta toplanan büyük dünya dilleri, zamanla birbirlerine az veya çok tesir etmişlerdir.

TÜRKÇEMİZİN DİLLER ARASINDAKİ YERİ

189. Türkçe, kelime kökleri değişikliğe uğramadan bazı ekler getirilerek başka başka mânalı kelimeler türetilebilen bir dil olduğu için bitişken dillerendir.

190. Aynı ana dilden geldikleri anlaşılan dillere dil ailesi denir: Hint - Avrupa, Fin - Oğur, Hami - Sami dil aileleri gibi.

191. Türkçe, çok eski bir Ana Türk Dilinden gelmektedir. Bu ana dilden gelen dillere Türk Dilleri Ailesi denir. Bugün yeryüzünde konuşulan Türk dilleri: Türkçe, Yakutça ve Çuvaşçadır.

[1] Meselâ Arapçada «f, k, r» harfleriyle yazılan fikir kökü çoğul yapılınca efkâr şekline girer, yine aynı kökten tefekkür, müfakkire, mütefakkir, mefkûre gibi başka başka mânalarda kelimeler yapılmıştır.

TÜRK LEHÇELERİ

192. Çok eski bir tarihi ve medeniyeti olan Türklerin gelişmiş bir dilleri bulunduğu VIII. yüzyıldan kalan **Orhun Kitabelerinden** de açıkça anlaşılmaktadır.

Türkler, Orta Asyadaki ana yurtlarından başka memleketcilere göç edip yeni devletler kurdukları sıralarda dilleri de yeni şartlar altında değişikliklere uğramış ve böylece çeşitli Türk lehçeleri meydana gelmiştir [1].

193. Türk Dili İslâmlıktan önce VIII. yüzyılda başlıca iki lehçeye ayrılmıştır :

- a) Göktürkçe (Kuzey Lehçesi)
- b) Uygurca (Güney Lehçesi)

İslâmlıktan sonra Türk Dili yine başlıca iki lehçeye ayrılmıştır :

1) **Doğu Lehçesi (Hakaniye Lehçesi).** Bu lehçe, İslâmlıktan önceki Uygurcanın devamıdır. On dördüncü yüzyıldan itibaren «Çağatayca» adını almıştır.

2) **Batı Türkçesi (Oğuzca).**

Bu lehçe, İslâmlıktan önceki Göktürkçenin devamıdır. 14. üncü yüzyıldan itibaren iki ayrı lehçeye ayrılmıştır :

- 1) Azerî Lehçesi.
- 2) Türkiye Lehçesi.

Göktürk ve Uygur Lehçeleri :

194. Türkistanda milâdîn altıncı yüzyılında Göktürklerin konuşukları lehçeye «Göktürk Lehçesi» denir. Bunun en belli başlı örneği **Orhun Kitabeleridir**.

[1] Bir dilin muhtelif şehirler ve köyler arasında birbirinden az çok farklı söyleşisine *ägez* denir : Kastamonu ağızı, Rumeli ağızı, İstanbul ağızı gibi. Bu fark, bazan daha genişleyip yazı dilinde de kendini gösterebilir. İşte bir dilin böyle birbirinden farklı olan söyleşisini ve ya zilişine lehçe denilmektedir. Uygur Lehçesi, Çağatay Lehçesi gibi.

Dokuzuncu asırdan sonra Uygurlar, bütün Türkleri hâkimiyetleri altına alınca Göktürkçe yerine Uygur lehçesi geçmiştir. Bu lehçe, fonetik ve morfoloji bakımından bazı ayrılıklar göstermeye ise de Göktürkçeden pek çok farklıdır.

XI. yüzyılda Karahanlılar zamanında Karluk şivesiyle birleşen Uygur Lehçesine **Kâşgar** ve **Hakaniye Türkçesi** adı verilmiştir.

Çağatay Lehçesi :

195. Çağatay Leliçesi Hakaniye Türkçesinin gelişmiş bir şeklidir ki XIV. yüzyılda Doğu Türkleriyle Mısır Memlûklerinin idareleri altındaki yerlerde kullanılmıştır. Yalnız Azerbaycan ile Anadoluda bu lehçe kullanılmamıştır.

Çağatay Lehçesinin en güzel örneklerini XV. yüzyılda Ali Şîr Nevâî vermiştir.

Anadolu Türkçesi :

196. Orta Asyadan batıya göç eden ve Batı Oğuzları denen Türkler, Selçuk Türkleri adı altında toplanarak Anadoluda büyük bir devlet ve medeniyet kurmuşlardır; bunların kulandıkları Oğuz Lehçesi Azerbaycan, İran ve Anadoluda yayılmıştır.

Azerî Lehçesi :

197. Azerî ve Anadolu Lehçeleri önceleri birbirinden pek farklı değildi. Fakat Osmanlı devleti kurulduğundan sonra Anadolu Türkleriyle İran ve Azerbaycan Oğuzları arasında temasın kesilmesi üzerine bu taraflarda kalan Türkler, Farsçanın daha fazla tesiri altında kaldılar. Bir yandan da Türkistana yakın bulunmaları itibarıyle oradaki Türklerle daimî münasebette bulunmaları neticesinde Azerî Lehçesi vücuda geldi. Bu lehçe ile XIV. ve XV. yüzyıllarda değerli eserler yazıldı.

Osmanlı Türkçesi :

198. XIV. yüzyılda Anadoluda kurulan Osmanlı devletinin diline **Osmanlı Türkçesi** denildi. Fakat İslâm medeniyeti tesiriyle Osmanlı Türkçesine Arapça ve Farsçadan pek çok kelime ve kural girdi. Bununla beraber XIX. yüzyılın sonlarına kadar bu dili büyük bir maharetle kullanan çok kıymetli şairler ve âlimler yetiştii.

Osmanlı Türkçesinin gelişmesi ve Anadoludan şarka doğru yayılması üzerine Azerî Lehçesi de Çağatay Lehçesi gibi ehemmiyetini kaybetmiştir.

199. Bugün bütün Türkiye Türklerinin konuşma ve yazma dili olan dilimize **Türkiye Türkçesi** diyoruz. Son elli yıldan beri güzel Türkçemiz günden güne gelişmektedir.

A l i s t i r m a :

Aşağıdaki yabancı kelimelerin bugünkü Türkçeleri ne güzel değil mi? Siz de konuşmalarınızda ve yazılarınızda bu yabancı kelimeler yerine, tabii, Türkçelerini kullanacaksınız :

Osmancıca	Türkçe	Osmancıca	Türkçe
Addetmek	Saymak	İçtimia	Toplantı
Alâkadar	İlgili	İktifa etmek	Yetinmek
Aleni	Açık	İltihak etmek	Katılmak
Aza	Üye	İstihkak	Hak ediş
Beyanat	Demeç	İtimat	Güven
Cihetile	Bakımından	Lâyiha	Tasarı
Devre	Dönem	Mesul	Sorumlu
Ehl-i hibre	Bilirkişi	Mucibince	Gereğince
Ekseriyyet	Çoğunluk	Münakaşa	Tartışma
Fasıl	Bölüm	Mütehassis	Uzman

A Ğ I Z L A R

200. Bir dilin veya lehçenin yurdun başka başka bölgeinde birbirinden az çok farklı söylenişine ağız denir : **Konya ağızı, Kastamonu ağızı, Erzurum ağızı, İstanbul ağızı** gibi.

Bu farklar, kelimelerin söylenişinde olduğu gibi bazan cümle kuruluşunda da görülür. Bizde Anadolu ve Rumeliyi gezmiş olanlar bu ağız farklarını hemen anlarlar. Bir Konyalının konuşmasıyla bir Selâniklinin konuşması derhal anlaşılır.

201. Ağızların doğusundaki başlica sebepler şunlardır :

1. İnsanların konuşma ve işitme organlarında az çok fark bulunması.

2. Birlikte yaşanan yabancı ırkların konuşmalarının teşiri. Hattâ uzunca müddet yabancı memleketlerde kalanların söyleyişlerinde de bazı farklar dikkat çeker.

3. Yaşanılan bölge, iklim, insanların huyları ve görenekler de bazı söyleyiş farkları meydana getirir.

202. Son zamanlarda bu ağız farkları muhtelif bölgelerde incelemekte ve bazı eserler de yayınlanmaktadır : **Urfa Ağızı, Gaziantep Ağızı** gibi.

Bu incelemelerin dil ve bilim bakımından faydalı bütüktür. Böylece aynı Türk boyundan olup ana yurttan birlikte göç ettikleri halde başka başka ülkelerde yerleşenler arasındaki dil benzerlikleri ve özellikleri meydana çıkacaktır.

Bilim ve Sanat Eserlerinde Dil ve Ağız Birliği

203. Bir memleketin muhtelif bölgelerinde türlü türlü ağızlar olsa bile bunlar, yazı ve bilim dilinde yer alamaz. Ancak taklit yolundaki yazıarda bu ağızlar kullanılabilir. Okuma yazmanın yayılmasıyla ağız farklarının gittikçe azalacağına şüphe yoktur.

Türkiyede eskiden beri İstanbul, kültür merkezi olduğundan bize yazı ve bilim dilinde örnek ağız: İstanbul ağızıdır.

Kültür Dili :

204. Bir dilin, memleketin aydınları tarafından konuşulan ve yazılın doğru ve işlenmiş şekline **Kültür Dili** denir. Bütün ilim kitapları ve sanat eserleri, gazeteler, dergiler hep bu kültür dili ile yazılır. Okullar ve yazarlar; her şeyden önce kültür dilini yurdun her köşesine yaymakla ödevlidirler.

İste Dilbilgisi derslerinin kurallarını incelediği dil, bu kültür dilidir. Bir yazar, yurdun hangi bölgesinden olursa olsun konuşmalarında yerli ağıza bağlı kalsa bile yazılarını mutlaka kültür diliyle yazmak zorundadır.

Konuşma dilindeki ayrılıkların da zamanla giderilmesi en büyük ülkemizdir.

205. Ağızlar arasındaki fark, bazan daha genişleyip yazı dilinde de kendini gösterebilir. İste bir dilin böyle birbirinden oldukça önemli farklırla söyleniş ve yazılısına **lehçe (diyelek)** denir: Çağatay lehçesi, Uygur lehçesi, Anadolu lehçesi gibi.

ALFABELER

BUGÜNE KADAR KULLANDIĞIMIZ YAZILAR HAKKINDA TOPLU BİLGİ

206. Türkler, eski çağlarda başlica iki alfabe kullanmışlardır:

- I. Göktürk alfabesi yahut **Orhun alfabesi**.
- II. Uygur alfabesi.

Göktürk Alfabesi :

207. Orta Asyanın kuzeyinde yaşamış olan Göktürklerin kullandıkları alfabe 38 harflidir. Birbirine bitişitirilmeden sağdan sola ve yukarıdan aşağıya doğru yazılır. Bu harflerden dördü vokal (sesli), üçü bileşik, otuz biri de konsonant (sessiz) dir.

Göktürk alfabesiyle yazılan yazıların en önemlisi Moğolistandaki **Orhun anıtları**'dır.

Bundan dolayı Göktürk alfabetesine **Orhun alfabesi** de denir.

Bu yazı, daha ziyade taş ve tahta üzerine oymağa elverişlidir. En büyük kusuru bazan iki, üç kelimenin - ayırma işaretine rağmen - bir arada yazılması ve kelime başında vokaller yazılmadığı için okunmakta güçlük çekilmesidir.

Uygur Alfabesi :

208. Uygur Türkleri tarafından kullanılan bu alfabe, 14 şekilden ibarettir. Bu da sağdan sola doğru yazılır.

Bu yazısında çakakları bir olan sesler aynı harfle yazıldığından okunması güçtür.

Uygur alfabesiyle yazılmış olan en önemli eser: **Kutadgu Biliğ**'dır [1].

[1] Kutadgu Biliğ, Kara Hanlılarından Uluğ Buğre Han adına Yusuf Has Hâcip tarafından 1070 tarihinde Kâşgarda yazılmıştır. Bu eser,

TÜRKLERİN KULLANDIKLARI BAŞKA ALFABELER

209. Türkler, çok eski bir millettirler. Asırlarca evvel Orta Asya'da, Afrika içlerinde, Çin'de, Hint'te, dünyanın daha birçok yerlerinde hükümetler kurmuşlar, gittikleri memleketlere medeniyet götürmüştürlerdir. Tabii, oralarda yaşayan milletlerden de birçok yeni şeyle öğrenmişlerdir. Bu sıralarda Türk kabilelerinden bazlarının Sanskrit, bazlarının da Mani, Arami ve Nasturi yazıları gibi alfabeler kullandıkları görülmektedir.

A R A P   A L F A B E S İ

210. Türkler arasında İslâmiyet yayıldıktan sonra İslâm medeniyetlerinin temel yazısı olan Arap harfleri kabul edilmiştir.

211. Arap harfleri, Türkçemizin bünyesine uygun değildi. Bu alfabe bazı sesleri belirtmek için üç veya dört şekil vardı. Vokaller eksiktü. Hece kuruluşunda bir vokal - bir konsonant, yahut bir konsonant - bir vokal esası kabul edilmemiş; bu eksiklik, «hareke» denen işaretlerle sağlanmak istenmişti. Birçok kelimeler vokalsiz olarak yalnız konsonantlarla yazıldığı için okunmasında çok güçlük çekildi. Hattâ aynı harflerle yazıldığı halde türlü türlü okunan kelimeler vardı.

Türk lisan ve edebiyatı tarihinde mühim bir durak yeri teşkil eder. Kütdağ Biliğ, Uğurlu bilgi demektir. Aruz vezniyle, Mesnevî şeklinde yazılmıştır.

Kitabın konusu, her biri bir meziyeti temsil eden dört zatın konuşmalarıdır. Bu konuşmaya o devrin meslek adamları da katılmaktadır. Bunlardan hükümdar KÜNTÖĞDI BEY adaleti; veziri AYTOLDI BEY devleti; vezirin oğlu OĞDULMIŞ aklı; vezirin kardeşi olan dervîş OĞDURMIŞ da kanaat ve itidal'ı temsil ederler.

212. Bu alfabenin İslâhi için zaman zaman yapılan teşebüşlerden bir netice hâsi olamıyordu. Çocuklarımız, bu yazımı öğrenmek için aylarca uğraşırlardı ve yine de bir gazete yazısını doğru okumağa muvaffak olamazlardı.

İşte güzel Türk dili, 1928 yılına kadar kendi bünyesine hiç uymayan demir bir çember içine girmiş gibiydi. Çok ahenkli olan dilimizin bütün sözlerinin konuşulduğu gibi yazılmasına engel olan bu Arap harfleri, vokallerinin az olması yüzünden yazılması zor, okunması güç, doğru imlâdan mahrum bir yazı şekli idi. Meselâ *tencere* kelimesi Arap harfleriyle, yalnız sonu vokalli olmak üzere şu şekilde yazılırdı : *tncre*. Bunu okumakta güçlüğü görüporsunuz. Bundan başka Arap harflerinden birçoğunun başta, ortada, sonda ve yalnız olmak üzere üç, dört şekil vardı ki yeni okumağa başlayan bir çocuk, bu şekilleri kavriyabilmek için son derece zorluk çekerdi.

YENİ YAZININ DİLİMİZİ İFADE BAKIMINDAN DEĞERİ

213. Dilimizi bu garip ve zararlı yazı şeklärinden kurtarmak, kolay okunur ve yazılır bir alfabe kavuşturmak gerekti. Bunu herkesten iyi kavriyan Atatürk, bir Alfabe Komisyonu teşkil etti. 3 Kasım 1928 de çıkarılan bir kanunla Arap harfleri kaldırıldı ve yerine Lâtin yazısı esasından Türk diline uygun bir şekilde alınan yeni Türk harfleri kabul edildi.

O zamandan beri Türkçe okumak ve yazmak gerçekten kolaylaşmıştır. Matbaacılığımız da son derece ilerledi. Bu harflerle yepyezi kitaplar hazırlandı. Yurudumuzda okuma yazma öğrenenlerin sayısı da gün geçtikçe arttı ve artmaktadır.

Alişturma:

Aşağıdaki yazı bugünün nesrine benziyor mu? Bunu bugünkü dile yeniden yazınız :

Bizim askerimiz dahi hem kal'a cengin edüp hem böyle bir kavi düşmen ile gereği gibi mukâbele edemezdi ve gâh barut ve mühimmât tükendi yetişmedi, gâh zahire ve gâh hazine erişmedi. Kâmil dokuz ay muhasara ettiler ve musibeti çektiler. Nefsinde kul taifesi dahi gayret edüp ikramda kusur etmediler ve bir gün kasım geçti, avdet edelim demediler ve hizmetlerimiz tevziinin vakti geçti deyu söylemediler.

(Peçevî Tarihinden)

Atatürk'ün Harf İnkıâlbına ait Tarihi Nutku :
Sevgili kardeşlerim,

Huzurunuzda ne kadar bahtiyar olduğumu izah edemem. Duyduklarımı tek kelimelerle ifade edeceğim: memnunum, mütehassisim, mesudum. Bu vaziyetin bana ilham ettiği hissiyatı huzurunuzda ufak notlar halinde tesbit ettim. Bunları sizden bir vatandaşça okutacağım.

Vatandaşlar, bu notlarım, Türk harfleriyle yazılmıştır. Kardeşimiz bunu derhal okumağa teşebbüs etti ve okuyabilir de. Ancak henüz tamamen istinas etmemiş olduğu görülmüyor. İsterim ki bunu hepiniz bes gün içinde öğrenenesiniz.

Arkadaşlar, bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeveye içinde bulunduran, anlaşılmayan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın ásarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Bu na katiyetle eminim.

Vatandaşlar, arkadaşlar,

Çok söz, uzun söz bir şey için söylenilir: *hakikati anla-* *yanları hakikate getirmek için. Ben, bu devirleri ge-* *çirdim.*

Şimdi sözden ziyade iş zamanıdır. Artık benim için çok söz söylemeye ihtiyaç kalmadı kanaatindeyim. BUNDAN SONRA bizim için faaliyet, hareket ve yürümek LÂZIMDIR.

Çok şeyler yapılmıştır, amma bugün yapmağa mecbur olduğumuz, son değil, lâkin çok lüzumlu bir iş daha vardır: yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaş, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik ve milliyetperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyet-i içtimaiyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse bu,ayıptır. BUNDAN insan olanların utanması LÂZIMDIR.

Bu millet, utanmak için yaratılmış bir millet değildir, iftihar etmek için yaratılmış, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni okuma bilmeyorsa bu hata bizim değildir. Türkün seciyesini anlamayaarak kafasını birtakım zincirlerle saranlardadır. Artık manzının hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataları tashih edeceğiz. Bu hataların tashih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir senenin içinde bütün Türk heyet-i içtimaiyesi yeni harfleri öğrenecektir. Milletimiz, yazısıyle, kafasıyle bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir.

214. Bizim Türkçemiz, eskiden beri pek zengin bir yazı ve edebiyat dilidir. Orta Asyada büyük bir medeniyet kurmuş olan Türklerin, bu medeniyete uygun genişlikte zengin bir dilleri vardı. Fakat İslamlığın Türkler arasında yayılması üzerine Türk mütefekkir ve şairleri eserlerinde Arapça ve Farsçaya çok yer vermişlerdir. Hattâ bir zamanlar Arapça din ve ilim dili, Farsça şiir ve edebiyat dili sayılmıştı. Türkçe, yalnız konuşma dili olarak kullanılıyordu. Bununla beraber o devirlerde de Ozan denilen halk şairleri halk diliyle güzel şiirler yazmakta devam etmişlerdir.

215. Arapça ve Farsçanın Türkçeyi hükmü altına aldığı XI. yüzyılda Kâşgarlı Mahmut *Dîvânî'l-Lûgat-it-Türk* adlı eserini vücuda getirmiştir. Kâşgarlı Mahmut, bu eserini Araplara Türkçeyi öğretmek maksadıyla yazmış olmakla beraber aynı zamanda Türkçenin zenginliğini birçok örneklerle kesin olarak belirtmiştir.

XV. yüzyılda da Ali Şîr Nevâî, *Muhâkemât-ül-Lûgatîn* adlı eserinde Türkçenin Farsçadan daha edebî ve zengin bir dil olduğunu ispat etmeye çalışmıştır.

216. Arapça ve Farsçaya fazla düşkünlük Divan Edebiyatı şairleri arasında son dereceyi bulmuştı. Baki'nın meşhur mersiyesinin şu iki beytini okuyalım :

*Ey pâybend-i dâmgeh-i kayd-i nâm ü nenk,
Tâ key heva-yi meşgale-i dehr-i bîdirenk?*

*An ol günü ki âhir olup nevbahar-i ömr
Berk-i hazana dönse gerek rû-yi lâlerenk [1].*

[1] Bu mîsraların mânası :

Ey nam ve san bağlarının tuzağına tutulmuş olan insan, bu kararsız dünyanın işleriyle uğraşıp durmak ihtarısı ne zamana kadar sürecek?

Ömrünün ilkbaharı biterek lâleye benziyen kırmızı yüzünün sonbahar yaprakları gibi sararıp solacağı günü hatırla!

Görüyoruz ki şu dört mîsradâ ancak dört, beş tane Türkçe kelime var; ötekilerin hepsi Arapça ve Farsça...

217. Bu eski şairler, Arapçadan ve Farsçadan yalnız kelime almakla iktifa etmemiştir; o lisانlardan kaideler ve terkipler de almışlardır. Halbuki bir dil, icabederse, başka dillerden kelime alabilir; fakat kaide alamaz.

218. XV. yüzyılda başlıyan «*Türkî-i basit*» cereyanlarıyla zaman zaman Türkçenin sadeleştirilmesi ve benliğine kavuşması yolunda adımlar atılmışsa da 1908 tarihine kadar tam bir iş yapılamamıştı. 1908 den sonra dilimizi sadeleştirme dâvası şuurlu olarak ele alındı. Ziya Gökalp ve arkadaşları yapılacak işin ana çizgilerini açıkladılar ve sade Türkçeye güzel örnekler verdiler. Böylece başlıyan millî edebiyat cereyanı, kuvvetlendi. Nihayet Cumhuriyet devrinde Türkçemiz, daha ziyade gelişti ve gelişmekteydi.

Bir nutuktan:

Arkadaşlar!

Bütün hatiplerin sözleri Kurultay programının yedi maddesi üzerinde toplandı. Bu program, Türk dilini üç zaman içinde düşünüdüriyordu. Dilimizin dünü, bugünü, yarımı. Onun için diyebilirim ki bu program, tarihi ve coğrafyası olan bir programdır. Çünkü Türk dilini zaman ve mekân içinde göz önüne koymuyordu. Hatipleri dinleyince gördük ki Türk dili genişlikten yana Asyanın göbeğinden Büyük ve Atlas Okyanuslarına kadar yayılmış bir ummandır.

Derinlikten yana ise insan zekâsının en iraklıdaki belirtisine kadar giden içsuz, bucasız bir yoldur.

Görülüyorum ki dilimiz, tarihin en ilk izlerinin de ötesine vurabilecek devirlerdeki büyük muhaceretlerin dili, en ilk ve eski kültürlerin dili, en büyük zaferlerin dili olmuştur. Bugünkü lengüvistiğin kök diye baktığı Sanskritçe,

Yunanca, Lâtince gibi dillerin de daha kökünde duran bir dil... Sumerce, Etice gibi ilk Ön Asya medeniyetlerinin de dili olsa gerek.

Bu kadar uzak benliği olan dilimiz fâtiplerin ordularıyla, medenî alışverişlerin yolu ile eski dünyayı kaç boy dolmuş, kendi varlığından nice izler bırakmış... O, pek yakın bir geçmişte bile Afrikanın Cezayirinde, Sûdanında, le onun coğrafyası her dilin çizemeyeceği çizgileri çok öteleşin içerilerine, buzlu İstep derinliklerine kadar konuşulmuştur, orada kendinden olmayan dillere göğüs geriyor. Birçok yerde mektepsiz, bakımsız kalsa da halkın bağırsızlıkların dili, yapı kuranların dili, ülkeler gibi denizlerde şanla aşmışların dili, toprağı işliyenlerin dili, beyinler uyandıranların dili, sevgilerin dili, sizların dili...

Türkçe: analarımızın dili, ana dil, diller güzeli. Yerine göre kılıçtan keskin, çelikten sert, kayadan sarp, boradan hızlı, bürcükten ince, kelebekten uçucu, çiçekten renkli, kokudan tatlı, altından parlak, sudan duru Türkçe...

Çocukların hızını, dertlilerin sızısını, delikanlıkların sevgisini, gülyüzli kızların kıvraklığını, babaların öğütlerini, anaların yumuşak yürekliğini, kızgınların öfkesini, kırgınların iniltilerini, şenlerin şakasını, göklerin iraklığını, suların canlılığını, ay ışıklarının oynaklığını, güneş parıltısının keskinliğini, iç yaşamımızı da dış yaşamımız gibi her dilden duygulu anlatan Türkçe... Bize hayatı anlatan, hayatı kendisiyle anladığımız Türkçe... Bizi birimizle anlaştıran, dünya milletleri içinde bize de şanlı ve belli bir varlık veren Türkçe...

Ruşen Eşref Ünaydin

Alistirma:

Bu nutukta Türk dilinin zenginliğini belirten cümleler bulunuz? Türkçe, uzun tarih boyunca ne gibi olayların dili olmuştur? Türk dili dünyanın nerelerinde konuşulmuştur ve hâlâ konuşulmaktadır? Ruşen Eşref Ünaydin, nutkunun sonlarına doğru Türkçeyi nasıl tasvir ediyor? Bu cümlelerden en çok beğenmeklerini kelimelerin ve hecelerin tonlarına dikkat ederek birkaç defa okuyunuz. Hele «Türkçe: buyrukların dili...» diye başlayan kısmında «Türkçe: analarımızın dili...» fıkraları ne kadar güzel, ne kadar canlı değil mi? Siz de Türkçemizin zenginliğini ve güzelliğini - yukardaki yazılıardan fikirler alarak - on, on beş satırlık bir kompozisyon içinde belirtiniz.

Türkçede kelime türetme yolları :

TÜREME VE BİLESME

Yayla'dan :

Yayla adamı, toprağı gibi, dışından sönüklü, içinden uyanık, içinden derin, içinden duyumluudur. Yaylanın suyu kazilarak çıkar. Yayla insanını da kazmak gerektir. İnsan, kendisinin derinliklerindedir.

Falih Rıfkı Atay

Bu metindeki sönüklü, uyanık, duyumlu, derinlik kelimelelerini inceliyelim. Sönüklü kelimesi «sön» kökünden türemiştir. Biraz düşünürsek bu kökten türemiş başka kelimeler de buluruz : sönmek, sönümlü, sóner, sönümez, sönüklük, sönümezlik... Görüyorsunuz ki bu kelimeler «sön» köküne bazı ekler getirilerek yapılmıştır ve her biri başka mânâ bildirmektedir. Uyanık, duyumlu, derinlik kelimeleri de bu yolda türetilmişlerdir.

219. Dilimizin kelimeleri yapılışları bakımından üçe ayrılır : Basit, Türemiş ve Bileşik kelimeler.

I. Basit kelimeler. — Bunlar, tek heceli kelime kökleri ve kök hükümlüdeki birkaç heceli gövdelerdir : Göz, baş, kuzu, kaburga gibi.

II. Türemiş kelimeler. — Köklere türlü türlü ekler getirilerek başka mânalarda kelimeler yapılmasına «Türeme» denir. Böylece türetilen kelimelere de türemiş kelime veya gövde denilir.

III. Bileşik kelimeler. — Birden fazla kelimenin kaynaşarak birleşmesiyle vücuda gelen kelimelere Bileşik kelime

denir : Yüzbaşı, yerelması, balkabağı, sivrisinek, nakletmek gibi.

KÖKLER

220. Kelimelerin, ekler çıkarıldıkten sonra kalan mânalı parçasına kök denir. Yukarıdaki metinden aldığımız sönüklü, duyumlu, derinlik kelimelerinin kökleri sön, duy, derin parçalarıdır.

221. Köklerin çoğu tek heceli olmakla beraber Türkçede iki veya daha ziyade heceli kökler de vardır : gün, sakal, kelebek...

Köklerin çeşitleri :

222. Kökler, isim ve fiil soyundan olurlar. Taş, ağaç, süt gibi köklere : İsim kökleri denir. Bunlardan : taşlık, taşlı, taşçı, taşçılık, ağaçlı, ağaçlandırma; sütlü sütcü, sütcülük, sütlernenmek gibi kelimeler türetilibilir.

Yukarıdaki metinde gördüğümüz sönüklü ve duyumlu kelimelerinin kökleri sön ve duy dur. Böyle bir iş, bir eylem bildiren köklere Fiil kökleri denir ki bunların mastarları sönmek ve duymak tır.

Not :

Güzel, derin, ince gibi sıfatlar da esasen isim soyundan olduklarıdan İsim kökleri durumundadırlar. Bunlardan da : güzellik, güzelleştirmek; derinlik, derinleşmek, incelik, incelmek, incelemek gibi kelimeler türetilir.

TÜREME

Dilimizin gelişip zenginleşmesini sağlayan yollardan biri : Türeme, diğer : Bileşmedir.

E K L E R

223. Bir kökten veya gövdeden başka mânalarda yeni kelimeler türemesine yarıyan parçalara **EK** denir.

Eklerin çeşitleri :

224. Ekler ikiye ayrılır :

1. **Yapı ekleri.**
2. **Kısma ekleri.**

1. **Yapı ekleri.** — Kelimelerin çeşitlerini ve mânalarını değiştirmek üzere başka anlamda kelimeler türeten eklerle **Yapı ekleri** denir.

İsimden isim :	İsimden sıfat :	Sifattan isim :
Taş - Taşlık	Taş - Taşlı	Güzel - Güzellik
Fıilden isim :	Fıilden sıfat :	İsimden fiil :
Sev - Sevgi	Çalış - Çalışkan	Taş - Taşlamak

Not :

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi bu yapı ekleri isimlerden, sıfatlardan ve fiillerden türlü türlü kelimeler türetirler.

2. **Kısma ekleri.** — Evcik, ekimsi, güzelce, çocukçağız kelimelerindeki **cık, msi, ce, çağır** parçaları bu kelimelerin çeşitlerini değiştirmiyor, yalnız mânalarını kısıyor. İşte kelimelerin çeşitlerini değiştirmeden anamlarını kısan eklerle **Kısma ekleri** denir.

225. Ekler işleklik bakımından üçe ayrılabilir :

1. **Cok işler ekler.**
2. **İşlek ekler.**
3. **Az işlek ekler.**

1. **Ci, li** gibi hemen her ismin sonuna gelebilen ekler, **çok işlek ekler**dir : **Sütçü, kitapçı, bilgili, tatlı...**

2. **Kan, kin** gibi birçok fiil köklerine gelen eklerde **az işlek ekler** diyebiliriz : **Çalışkan, bitkin** gibi...

3. **Sal, it** gibi pek az kullanılmış olan eklerde **az işlek ekler** denebilir : **Uysal, kumsal; geçit, taşit** gibi.

Not : 1

Bir köke, gerekirse, iki veya daha çok ek gelebilir :

Bil —	bilim,	bilimsiz,	bilimsizlik
Göz —	gözlük,	gözlükü,	gözlükçülüük.

Not : 2

Ekle türemiş kelimelerde kökle ek kaynaşarak tek kelime halini alır : **şekerci, sevimlilik, coşkunluk** gibi.

T A K I L A R

*Sardı o her akşamki sessizlik yokuşları,
Bin bir hulyaya açık penceremin camında,
Sükütü örüp bu sonbahar akşamında
Bir âlem doğdu yine giden günüün ardından.*

Orhan Veli

Su mîralardaki kelimelerde (**di**, **i**, **a**, **in**, **da**, **dan**) parçalarını inceliyelim. Bunlar, sonlarına geldikleri kelimelerin mânâlarında bir değişiklik yapmamışlardır; yalnız bu kelimelere cümle içinde almaları gereken şekilleri sağlamışlardır.

226. Kelimelerin çeşitlerini ve mânalarını değiştirmeden onları cümle içindeki vazifelerine göre şekillendirmeye yarıyan parçalara **takı** diyoruz [1].

Not: 1

Çiçekçiden, gözlükçüden, oyuncaklıyı örneklerinde olduğu gibi takılar daima eklerden sonra gelir.

A l i s t i r m a :

Su kelimelerdeki eklerle takıları gösteriniz ve eklerin ne vazife gördüklerini söyleyiniz:

Ekmekçi, tuzluk, gözlükçü, şekercilik, dokuma; dokumacılık, radyocu, akıllı, kasaptan, kitapçıdan; boşluk; topraktan; taşlıkta, tembellik, sessizce, yerden, pence-renin.

[1] Bazı kitaplarda ek'lerle takı'ların birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Hâlbuki Resmî Gramer Komisyonu kararı gereğince ek'lerle takı'ların görevleri ayrı ayırdır.

A l i s t i r m a :

Su metindeki basit kelimelerle (yani kök ve gövdelerle) türemiş kelimeleri bulup gösteriniz:

Yarım saatir görmek için sabırsızlandığımı bilen şoför başını çevirmeden:

Nah, Beyim, işte Fırat! dedi. Aşağıda kireçli, ot-suz ve kavruk iki yar silsilesi arasında çok bulanık bir nehir, insana azamet, kudret hissi vermeden akıp gidiyor-du. Sağa, sola kıvrılışlarında, tepecikler arasında sakla-nışlarında ve kenarlarına nispetle çukurda yuvarlanma-sında bir sinsilik, bir hilekâr mahviyet sezdim; bu, üze-rimde derhal nâhoş bir tesir yaptı.

Refik Halit Karay

A l i s t i r m a :

Aşağıdaki kelimelerden bazı kelimeler türetiniz:

Baş, göz, tuz, taş, bil; başarı; süt; kitabı; odun; ağaç; göç; saat; kırmızı; hali, cam, ev, aç, çalış; can.

B İ L E Ş M E

Ben, rüzgârı o kadar sevmem ki dört yeldeğirmeniyle birkaç çürük gemiyi çevirip sürüklemekten başka bir işe yaradığını aklıma kabul ettiremem.

Refik Halit Karay

Atatürk, Harf İnkıâlbî hakkındaki nutkunu Saray-burnu parkında vermişti.

Yukardaki ibarelerde **Yeldeğirmeni** ve **Sarayburnu** kelime-lerini inceliyelim. Birincisi **yel** ile **değirmen** den, ikincisi de **Saray** ile **burun** dan yapılmıştır.

Dilimizde böyle ayrı ayrı mânalarda iki kelimenin birleşti-rilmesiyle yapılmış olan birçok kelimeler vardır.

227. İki veya daha ziyade kelimenin bir araya gelip kay-naşarak yeni ve tek mânalı kelimeler meydana gelmesine **bileşme** ve bu şekilde yapılmış olan kelimelere **bileşik kelime** denir.

Alıştırma:

Şu cümlelerdeki bileşik kelimeleri gösteriniz :

Yorgunluk aldiktan sonra kalktım. Çengelköyüne doğru yola revan oldum... Beylerbeyi mektebinin yanında bir çeşmeye daha rastgeldim.

R. E. Ünaydin

Simdi uzaklandıkça karşısında Gümüşsuyu tepesinden denize doğru inen bayır, küçük, mülevven taş parçalarından üzerine bir levha işlenmiş uzun, yüksek bir duvar şeklinde görünüyordu...

H. Z. Uşaklıgil

İSİMLERİN YAPISI

Sonbahar:

Sonbahar aylarında, kendisiyle birlikte, tenha Yaka-cık kırlarında al meyvalı Kocayemişi fidanları arasında dolaştığımız bir Fransız dostum bana daima derdi ki :

— Sizin sonbaharınız olamaz, çünkü ağaçlarınız az ve teşrinlerde sararıp dökülen yapraklarınız nâkâfi. Sonbaharı gelip de bizim memleketlerde görmeli...

Fransa bir çok defalar seyahat ettim; fakat ikamet-lerim hiç sonbahara tesadîf etmemiştir. Bu sefer Avrupa sonbaharını Frankfurt dağlarında doya doya seyrettim. Hâlâ gözlerim, gördüğü o muhteşem şeyin yığın yığın ihtiyar altınlarıyla kamaşmaktadır...

Ahmet Haşim

Yukardaki metinde gördüğümüz bazı isimleri yapılarına göre inceliyelim : **ay**, **sonbahar**, **kocayemişi**, **yığın yığın**.

Bunlardan **ay** kelimesi bir köktür ve basit bir kelimedir.

Sonbahar : son sıfatıyla bahar isminin birleşmesinden meydana gelmiştir; yani **bileşik isim** dir.

Yığın kelimesi de yiğ köküne **in** eki getirilerek yapılmıştır; yani **türemiş** bir kelimedir.

228. Şu örneklerde görüldüğü gibi isimler yapıları ba-kımından üçe ayrılır :

I. Basit isimler.

II. Bileşik isimler.

III. Türemiş isimler.

Basit isimler :

229. Yapı eki almamış olan kök halindeki isimlere Basit isimler denir : **taş, kuş, yer, kelebek, kurbaga...**

Not :

Bu örneklerde görüldüğü gibi basit isimlerin çoğu tek hecelidir; fakat iki veya daha çok heceli olanlar da vardır.

Bileşik isimler :

230. Birden fazla kelimenin kaynaşmasından meydana gelen isimlere Bileşik isim denir : **sonbahar, kocayemişi, sivri-sinek, Rumelihisarı...**

Not :

Bileşik isimler cins ismi veya özel ad olabilirler.
Cins ismi : **Kuzukulağı** (bir ot adı), **balkabağı**, **yeryüzü...**
Özel ad : **Kızıltoprak, Topkapı, Taşköprü.**

Bileşik isimlerin yapıları :

231. Bileşik isimler başlica beş şekilde yapılabilir :
I. Aralarına ek konmadan iki kelime yan yana getirilerek :

Kadıköy, Erenköy, Taşköprü, Çanakkale.

II. Belirtisiz isim tamlanması şeklinde olanlar :
Çamsaklı, yeryüzü, yerelemesi, derebeyi, dereotu.

III. Sifat tamlaması şeklinde olanlar :
Dörtyol, Büyükkada, büyükelçi.

IV. Bir isimle bir fiilden yapılanlar :
Topçeker, gecekondu, imambayıldı...

V. İki fiilden yapılanlar :
Kaptıkaçı, olupbitti...

Not :

Bileşik isimler, cümle içinde, öbür isimler gibi, icabettikçe **çoğul, tamlama ve hal takları** alabilirler :
Dedikodular, Büyükkadanın çamları, Taşköprüde gibi.

Türemiş isimler :

232. Köklere ve gövdelerle yapı ekleri getirilerek türetilen isimlere Türemiş isimler denir. Bunlar başlica dört şekilde türetilir :

- I. Isimlerden.
- II. Sifatlardan.
- III. Fiillerden.
- IV. Yansımalarдан.

İsimden isimler :

233. İsim kökünden veya isim gövdesinden türemiş isimlere isimden isim denir :

Taşlık, şekerci...

234. İsimden isim yapmağa yarıyan eklerin başlıklarları :

1. **lik, lk, lük, luk** : Bu ekle yapılan isimler : **durum, hal, meslek, yer** gibi mânalar bildirirler :

Kumluk (Kum olan yer)

Kömürlik (Kömür konacak yer)

Avukatlık (Avukat olma meslesi)

Gözlük (Görme aleti).

2. deş, daş (teş, taş) :

Mesleştas (Aynı meslekten olan)

Vatanadaş (Aynı vatan evlâdi)

Adaş (Aynı adı taşıyan).

3. **cé (ce, ca, çä) :**

Bu ekle dil adları yapılır : Türkçe, Arapça, Fransızca gibi [1].

4. **ci (ci ; cü, cu) :**

Taşçı, şekerci, camcı, sporcu, şapkacı... gibi.

Sanat ve meslek bildiren bu çeşit kelimeler sıfat, da olabilirler.

Sifattan isimler :

235. Sifatlardan yapılmış olan isimlere **Sifattan isim** denir.

Sıfat :	İsim :
Güzel	Güzellik
Kaba	Kabaklı
Cömert	Cömertlik

Fülden isimler :

236. Fiil köklerinden yapı ekleriyle türetilen isimlere **Fülden isim** denir.

Fülden isim yapmağa yarıyan eklerin başlıklarını şunlardır:

1. **mek, (mak) :** gelmek, yazmak.

Bunlar, yapılan işin adını bildirirler [2].

2. **i, i ; ü, u ekiyle :** dizi, yazı, sürü, doğu.

3. **gi, ki ekiyle :** vergi, silgi, saygı, yaygı, sargı, sürgü, tepki, baskı, askı...

4. **im ekiyle :** biçim, giyim, alım, yudum, sürüm.

5. **ek ekiyle :** döşek, elek, tarak, yatak, durak [3].

6. **geç ekiyle :** süzgeç, kıskaç.

[1] Bu kelimeler, esasen dil adlarını bildirdikleri için sonlarına «dili» veya «lisani» kelimelerini getirerek : (Türkçe lisani), Fransızca dili denemez.

[2] Bunlardan bazıları da bir varlığın adı olur : yemek, çakmak gibi.

[3] **Durak :** duracak yer demektir; bunun için «Durak yeri» denemez.

7. **ge ekiyle :** süpürge, dalga.

8. **ç ekiyle :** kazanç, usanç.

9. **inti ekiyle :** gezinti, yıkıntı, üzüntü, kuruntu.

10. **iş ekiyle :** geliş, çıkış, görüş, duruş.

11. **it ekiyle :** geçit, taşit, öğüt.

12. **me ekiyle :** sönme, okuma, yazma.

237. Yansımalardan türeyen isimler : **gürültü, gümbürtü, sırlıtı, gıcırtı...** da yansımalardan türeyen ve ses taklısı bildiren kelimelerdir.

A listirma :

Aşağıdaki kelimelerin nasıl yapılmış olduğunu ve ne bildirdiklerini söyleyiniz :

Silgi, güzellik, insanlık, sürgü, akıntı, ağırlık, kurutu, taşlık, kitabı; gezinti; serinlik; üzüntü; çarpıntı; gitmiş, yürüyüş, okuma, biçim, sevinç; dalgıç; bilgiç.

A listirma :

Aşağıdaki basit ve türemiş isimleri bulunuz :

Tarih, milletlerin yükselseme ve alçalma sebeplerini ararken birçok siyasi, askeri, içtimai sebepler bulmakta ve saymaktadır. Şüphe yok, bütün bu sebepler içtimai hâdiseler üzerinde tesir yaparlar. Fakat bir milletin doğrudan doğruya hayatıyle, yükselişyle, çalışmasıyla alâkalı olan, münasebetli olan; milletin iktisadiyatıdır. Tarihin ve tecrübelerin tesbit ettiği bu hakikat, bizim millî hayatımda ve millî tarihimizde de tamamen belirir. Gerçekten Türk tarihi tetkik olunursa, bütün yükseliş ve alçalış sebeplerinin bir iktisat meselesinden başka bir şey olmadığı anlaşılr.

ATATÜRK

SİFATLARIN YAPISI

Basit, Türemiş, Bileşik sıfatlar :

Bir sonbahar akşamı sahillerdeyim
Gamlı bir heykel gibi kayalarla ben,
Dağınık sağlarımından pervasız esen
Rüzgârların elinde kırık bir neyim.

Faruk Nafiz Çamlıbel

Sekvâni dinledim, ezeli muztarip deniz!
Duydum ki, ruhumuzla bu gurbette sendeniz.
Dindirmez anladım bunu hiçbir güzel kuyu
Bir bitmiyen susuzluğa benzinen bu ağrıyı.

Yahya Kemal Beyath

Şu şiirlerdeki **güzel**, **bir**, **gamlı**, **dağınık**, **pervasız**, **kırık**, **hiçbir** sıfatlarını inceliyelim. Bunlardan **güzel** ve **bir** sıfatları bir köktür, yani basit kelimedir.

Gamlı ve **pervasız** sıfatları da **gam** ve **perva** isimlerine **li** ve **sız** ekléri getirilerek yapılmış olduğu için **türemiş sıfatlar**dır.

Dağınık ve **kırık** sıfatları ise **dağın** ve **kır** köklerinden yapıldığı için **fiilden türemiş sıfatlardır**.

Hiçbir belirsiz sıfatı ise **hiç** ile **bir** den yapılmış bileşik bir sıfattır.

238. Sıfatlar yapılış bakımından üçe ayrılır :

1. Basit sıfatlar,
2. Türemiş sıfatlar,
3. Bileşik sıfatlar.

Basit sıfatlar :

239. Kök halinde, doğrudan doğruya sıfat olan kelime-lere **basit sıfat** denir :

Ak, dar, bol, kara, mor gibi.

Türemiş sıfatlar :

240. Türülü eklerle türlü kelime köklerinden yapılmış olan sıfatlara **Türemiş sıfatlar** denir ki bunları da başlıca ikiye ayıra-biliriz :

- a) İsim soyundan olan köklerle yapılanlar.
- b) Fiil soyundan olan köklerle yapılanlar.

241. İsim soyundan olan köklerle türeyen sıfatlar : **li** (**li**, **lü**, **lu**) ekleriyle : şekerli, ayaklı, pürüzlü, tuzlu...

Not :

Bu ek, memleket isimlerinin sonuna getirilirse o yer ahali-sinden birini gösterir : **İstanbullu**, **Ankaralı**, **Kırşehirli**, **İzmirli**. **sız** (**sız**, **süz**, **suz**) ekleriyle : **kemiksiz**, **ayaksız**, **ütüsüz**, **tuz-suz**...

Not :

(li) ve **(siz)** ekleri en işlek eklerdir. **li** ile yapılan sıfat-lar tamladıkları isimde o şeyin veya halin bulunduğuunu; **sız** ile yapılan da bulunmadığını bildirir : **şekerli simit**, **yağlı çörek**; **tuzsuz yemek**, **ütüsüz elbise**.

ci (**ci**; **cü**, **cu**) ekiyle : **şekerci**, **sobacı**, **üzümci**, **uncu**; **ışçı**, **balıkçı**, **sütçü**, **yogurtçu**...

Not :

Bu ekle yapılan sıfatlarla **(şapkacı kadın)**, **(simitçi çocuk)** şeklinde sıfat tamlaması yapılrsa da bunlar daha ziyade meslek ismi olarak yalnız başına kullanırlar :

Yoğurtçu geçiyor. **Sütçü** gelmedi mi?

ce (ca ; çe, ca) ekiyle tarz bildiren sıfatlar yapılır : **insanca, erkekçe, çocukça...**

Not :

Kabaca, terbiyelice, akıllica kelimelerinde olduğu gibi bu ek, sıfatlara da getirilerek yine tarz bildiren sıfatlar yapılabilir.

lik (lık ; lük, luk) ekiyle : **elbiselik, yazlık, örtülüük, palto-luk.**

Füllerden yapılan sıfatlar :

en (an, yen, yan) ekiyle : gelen, yazan, söyliyen, okuyan...

İmlâ kaidesi :

Kendisinden sonra (y) gelen (a) lar (ı); (e) ler de (i) olur:

Ağla - ağlıyan

Oyna - oynayan

İste - istiyen

Söyle - söyliyen

ici (ıcı ; yıcı, yıcı) ekiyle : gelici, yazıcı, söyleyici, yakalayııcı, görücü, yorucu, okuyucu...

Not :

Bu şekilde yapılarak məslek ve sanat bildiren sıfatlar da çok defa isim yerinde kullanılır : örücü, dikici...

mış (mış ; müş, müş) ekiyle yapılanlar : gezmiş, yazmış; görmüş, okumuş.

Not :

Bu çeşit sıfatları (**mışlı geçmiş**) in üçüncü tekil şahsi ile karıştırmamalıdır. Bildığınız gibi (**mışlı geçmiş**) zamanındaki filler yüklem olarak cümle kurarlar; bunlar ise öbür sıfatlar

gibi yanlarındaki isimle birlikte sıfat tamlaması yaparlar ; **okumış adam, geçmiş zaman gibi.**

ecek ekiyle: gelecek, yakacak, doğacak, görülecek.

Not :

Bunları da (**gelecek zaman**) in üçüncü tekil şahsi ile karıştırmamalıdır : **doğacak çocuk, gelecek sene, görülecek iş** örneklerinde olduğu gibi bu şekilde türeltilmiş sıfatlar da sıfat tamlaması yapmağa yararlar.

r, mez ekleriyle : akar su, görür göz, tütmek ocak, kesmez bıçak, çıkmaz sokak.

dık (dık ; düük, duk) ekiyle : bildik adam, tanıdık müşteri, görmedik kimse, iştımedik kulak.

gen (gan ; ken, kan) ekiyle : çekingin, sokulgan, dövüşken, unutkan...

gin (gin ; gün, gun) ekiyle : girgin, dargin, sürgün, olgun...

ık (ık ; ük, uk) ekiyle : eğik, yırtık, sönükk, soluk...

Not :

Bunlardan başka az işlek eklerle yapılan bazı türemeye sıfatlar daha vardır : **iğrenç, korkunç, şişman, kumsal, uysal, yok-sul, solak, sağlam** gibi.

A l i s t i r m a :

Şu metindeki sıfatların çeşitlerini söyleyiniz :

Bu çökük çatıların altında ince basma entarileri bellerine örme bir kuşakla toplanmış, ebedî bir hüsranın mührü altında susan dudaklarla ihtiyar kadınlar, genç kızlar vardı.

Halit Ziya Uşaklıgil

BİLESİK SİFATLAR

242. Birden ziyade kelimedenden yapılmış olan sıfatlara «Bileşik Sıfat» denir. Dilimizde türlü türlü şekillerde bileşik sıfat yapmaktadır :

1. Sıfat tamlaması şeklinde olanlar : psiboğaz, boşboğaz, açıköz, düztaban.

2. İki isimden yapılanlar : tepegöz, palabıyık, canciğer.

3. Bir isimle bir fiilden veya iki fiilden yapılmış olanlar : bastıbacak, salabaş, çalçene, vurdumduymaz...

4. Bazı sıfatların ilk harfi alınıp bu harf konsonantsa, ahenk kaidesine göre, bir vokalle beraber (p, s, m) harflerinden biri getirilerek bir hece yapılır ve sıfatın başına konur : masmavi, bembeyaz gibi. Sözे kuvvet vermek için kullanılan bu çeşit bileşik sıfatlara «Pekiştirme sıfatı» denir.

Pekiştirme sıfatlarının başlıcaları şunlardır : apaçık, upuzun, yamyassi, kırkirmizi, simsiyah, kapkara, yemyeşil, tastaşman, koskoca, kupkuru, basbayağı, dümdüz, sipsivri, kıskıvrak, bambasık, tamtakır, dimdik, apaydıklı.

Not :

Cırçıplak, sırsıklam bileşik sıfatları kural dışı yapılmış olan pekiştirme sıfatlarıdır.

5. Aynı sıfatın tekrarlanmasıyle yapılan pekiştirme sıfatları da bileşik sıfat sayılabilir : ince ince, derin derin, al al, pembe pembe...

Not :

Demet demet, dizi dizi, yiğin yiğin, küme küme şeklinde

tekrarlanan bazı isimler sıfat işini görürler. Böylece tekrarlanan kelimeler arasına virgül konmaz.

6. Bazı sıfat tamlamalarının sonuna li getirilerek bileşik sıfat yapılır : beyaz sakallı, koyu renkli, içi açık, kulağı delik, yüzü temiz, burnu çekik, çatısı yıkık, bahçesi bakımsız...

7. Sıfat tamlamalarında ismi sıfattan önce getirip sonuna (i, i, ü, u), yahut (si, si, sü, su) konarak : eli açık, kulağı delik, yüzü temiz, burnu çekik, çatısı yıkık, bahçesi bakımsız...

8. On sekiz, yedi yüzelli altı gibi birkaç sayıdan yapılmış sayı sıfatları da bileşik sıfatlardan sayılır.

9. Birkaç, birçok, birtakım gibi iki kelimedenden yapılmış belgisiz sıfatlar.

10. Sözüne sadık, yükte hafif, eline çabuk, kafadan sakat gibi sıfatların başına hal takısı almış bir kelime getirerek yapılmış bazı bileşik sıfatlar da vardır.

A listirma :

Aşağıdaki metinde bulacağınız sıfatların çeşitlerini söyleyiniz :

Kırmızı yapraklı kuru meşe dallarından yapılmış koçaman çardağı ovadan kopan hırçın bir rüzgar yıkacak gibi sarsıyordu. Penceresiz kahvenin los karanlığında sıkan köylüler, yine buraya toplanmışlar, yere yayılı yurttık kaba hasırın kenarlarında hepsi boyunlarını büüküp diz çökmüşlerdi.

Ömer Seyfettin

Alıştırmacı:

Aşağıdaki yazda bulunan sıfatların çeşitlerini söyleyiniz; basit, türemiş ve bileşik sıfatların nasıl yapılmış olduğunu açıklayınız :

İYİ ADAMLAR

İyi adamlar pek naziktirler. Tâ uzaktan arkadaşlarını tanır tanımaz yüreklerinde derin bir sevinç doğar. Bu sevinçleri yüzlerinden belli olur. Kalbinizi ezen bir acı varsa, gidiniz, iyi adamları bulunuz, o acınız geçecektir; çünkü onlar bizim dert ortağımızdır. Üzüntülerimizi dağıtmak için fedakârlıktan çekinmeyen yalnız onlardır. Şüphesiz ki, siz iyi yüreklerle beraber bulununca başkalarının acılarına ortak olmak için kendinizde bir acıma duygusu uyandığını hemen anlarsınız.

Onlar; hasta ve üzüntülü olmadığını vakitlerde de saadetinizi tebrik için sizi ziyaret ederler; her zaman iyiliğınızı dilerler.

Her yer onlara kendi evleri gibi rahat gelir; çünkü her yerde saygı görürler ve iyi bilirler ki namuslu, faziletli olmak; insanı yalnız maddi şöhret ile ilerlemiş kibirli adamlardan daha yüksek ve şerefli bir sıraya çıkarır.

Kendileri en büyük mevkilerde bulunsalar bile gene başkalarını hor görmezler.

Cemiyetin her tabakasında iyi adamlar vardır. Onların yanında herkes birdir. Riyakârlıktan ve riya sayılacak hareketlerden hiç hoşlanmazlar; nazik ve iyi kalbli oldukları için kendilerini herkes sever.

İyi adamlar çabucak gücenmezler; haset, kıskançlık gibi fena huylardan uzaktırlar.

Onlar, insanları, herkesten iyi anlamışlar, her türlü kusurdan kurtulmak çarelerini bulmuşlardır.

M. S. S. [Ahlâki bir makaleden]

Alıştırmacı:

Şu şiirdeki isimlerle sıfatların yapılış bakımından çeşitlerini söyleyiniz :

*Önce bayın bir iniltiydi yamaçtan duyulan,
Sonra bir gölge belirmişi kuş uçmaz yoldan.
Asyanın titreterek bağıri yanık toprağını
Geliyor, baktım, uzaktan sökülen bir kağıdı...
İnliyen memleketimdir bu tekerlekte dedim.*

Faruk Nafiz Çamlıbel

Alıştırmacı:

Şu yazındaki türemiş ve bileşik kelimeleri bulunuz :

Sevdigim bir ağaç da salkım söğütür. Fransızların «ağlayan söğüt» dedikleri gevrek, narin ağaç. Tevazua menekşe değil, bu söğüt misal olmalıdır. Ne taze bir yeşilliği, bir ibrisimliği vardır!

Dere kenarına sıra sıra talime çıkışmış dev ordusu nefeleri gibi dizilen, bedenleri narin, dalları yüklü, yaprakları oynak kavakları da severim. Kavaklar kirlarda birer tabii işaretler: burada su var.

Sebzelerden enginar tercih ederim. Tat dedığımız şey enginar kadar hiçbir nebatın içine sinmemiştir. Her sebzede biraz tatlılık, acılık, tuzluluk, hulâsa dile dokunan bir halet vardır. Fakat enginar ne tatlı, ne acı, ne de tuzludur. Serapa lezzet ve çeşnidir.

Refik Halit Karay

FİİLLERİN YAPISI

Fil türeten ekler ve bunlarla yapılan fiiller

«Dün sabah çantaları omuzlarında mektebe koşan yavruları seyrettim. Karlarda ateşli ruhlarımı yuvarlamak için ne kadar acele ediyorlardı.

Köse başlarında birbirine haykiran rüzgârlar dört yol ağızlarında küçük kasırgalar yapıyor, minimini mekteplileri tokatladıkça sanki şetaretilerini kamçılamp oluyordu.

Cenap Şahabettin

Su metindeki (Seyrettim), (Yapıyor), (Tokatladıkça) ve (kamçılamp) fiillerini inceliyerek aşağıdaki üç gruptan hangisine koyacağınızı belirtiniz.

243. Fiiller yapılışlarına göre üçe ayrılır :

1. Basit fiiller,
2. Türemiş fiiller,
3. Bileşik fiiller.

Basit fiiller :

244. Çok defa tek heceli olan fiil köklerinden yapılan fiillere Basit fiiller denir. Mastarlardan (mek, mak) kaldırıldıktan sonra kalan parça köktür.

Mastar :	Kök :
Yazmak	Yaz
Gelmek	Gel
Durmak	Dur
Vermek	Ver

Türemiş fiiller :

245. İsimlere veya isim soyundan olan kelimelerle fil köklerine bazı ekler getirilerek yapılan fiillere Türemiş fiiller denir : tokatlamak, kamçılamp, taşlamak, seslenmek gibi.

FİİL TÜRETEEN EKLER

246. Fil türeten ekler sunlardır :

le ekiyle :

Göz - gözlemek	Hafif - hafiflemek
Tokat - tokatlamak	Yavaş - yavaşlamak
Baş - başlamak	İnce - incelemek

len ekiyle :

Ses - seslenmek	Süs - süslenmek
Pas - paslanmak	Us - uslanmak

leş ekiyle :

Haber - haberleşmek	Ağır - ağırlasmak
İyi - iyileşmek	Güzel - güzelleşmek

l, el ekiyle :

Düz - düzelmek	Doğru - doğrulmak
İnce - incelmek	Cok - çoğalmak
Az - azalmak	Kısa - kısalma

er ekiyle :

Baş - başarmak	Yaş - yaşarmak
Ev - evermek [1]	Mor - morarmak

[1] Evlendirmek mânâsına nadır.

e ekiyle :

Tün - tüinemek

se ekiyle :

Garip - garipsemek

Boş - boşamak

- susamak

Not :

Bu ek **ben** zamirinin tamliyan hali olan benim kelimesine getirilerek **benimsemek** fiili türetilmiştir.

imse ekiyle :

İyi - iyimsemek

Çok - çoğumsamak

Kötü - kötümsemek

Az - azımsamak

de ekiyle :

Sesleri taklidetmek için kullanılan bazı zarflardan bu ekle fiiller türetilir : **gürüldemek**, **takırdamak**, **uguldamak**, **horuldamak**...

Not :

Kır ekiyle de bu gibi zarflardan fiiller yapılmaktadır : **Hıçkırmak**, **püskürmek**, **haykirmak** gibi.

ik ekiyle : **birikmek**, **gecikmek**.

Not :

Bazı isimlere ve sıfatlara yalnız (**mek**, **mak**) getirilerek yapılmış fiiller de vardır :

Açı - acımak

Boya - boyamak

Kuru - kurumak

Ekşi - ekşimek

Alişturma :

Aşağıdaki mastarlar hangi eklerle yapılmıştır :

Yükselmek, **azalmak**, **düzelmek**, **katlamak**, **şekerlemek**; **ballasmak**; **tembelleşmek**; **çatallaşmak**.

Alişturma :

Aşağıdaki kelimelerden türemiş mastarlar yapınız :

Taş, baş, kuzu, köpek, miyav; gürültü; pırıltı; mektup; ateş; akıl; ince; kalın; titiz; tat; küçük; kara; ses; temiz.

Alişturma :

Su metindeki mastarları, fiilleri ve türemiş kelimeleri bulunuz :

Sabırınızı süüstimal etmekten korkuyorum. Fakat bir iki dakika daha müsaadenizi rica edeceğim. İşte şu köşeden, karanlığın içinden bir gölge buna koşup geliyor. Galiba bir mektep çocuğu... Onu tanıyorum gibiyim; bana benzeyen; bugünün gençliğinin timsali olarak bana geliyor; bir elinde bir kâse var; öteki elinde çiçeklerden bir çelenk tutuyor. Diyor ki : «Beni tanınız mı?... Ben mektep çocuğu Halit Ziyayım... Elli sene mi çalışınız? Sizi çok yorgun görüyorum. Size serin bir şerbet getirdim; bunu sizin, yorgunluğunuzu alır... Koşularda, mücadelelerde yorulanların ve üstün gelenlerin başına tâc koyarlar; size böyle bir taç getirdim.»

Gençliğin bana sunduğu o serin şerbeti içtim. Bu çiçeklerden tacı alıyorum. Artık bundan sonra yatabilirim. Mesudâne gözlerimi kapayıp uyumak için...

Halit Ziya Uşaklıgil

BİLESİK FİLLER

*Çün râz-i dilini etti takrir
Reyine muvafık oldu takdir.*

Fuzuli

*Tarz-i selefe takaddüm ettim,
Bir başka lûgat tekellüm ettim.*

Seyh Galip

*O da olmuş vatancüda, seyyar,
Ne hazır ağılıyor şu ebr-i bahar.*

Muallim Naci

Su beyitlerdeki (takrir etti), (muvafık oldu), (vatancüda olmuş) fiillerinin ikişer kelimedenden yapılmış olduklarını görüyoruz.

247. Birden ziyade kelimenin bir araya gelmesi suretiyle yapılan fiillere **Bileşik fiiller** denir.

Bileşik fiillerin yapılışı :

Bileşik fiiller kuruluş bakımından başlıca ikiye ayrılır:

1. Etmek, eylemek, olmak, kılmak gibi yardımcı fiillerle yapılanlar.

2. İki fiilden yapılanlar.

248. Yardımcı fiillerin başına isim soyundan kelimelet getirilerek pek çok bileşik fiil yapılmaktadır: *iyi etmek, pişman etmek, memnun olmak, kabul etmek, hissetmek, inadetmek, mahvolmak, neşretmek, takibetmek, hayran olmak, mecbur kılmak, emir buyurmak, ifa eylemek...*

249. İki fiilden yapılan bileşik fiiller dörde ayrılır:

1. Yeterlik fiilleri.
2. Tezlik fiilleri.
3. Sürerlik fiilleri.
4. Yaklaşma fiilleri.

250. **Yeterlik filler**, herhangi bir fiil köküne «e» ekiyle beraber bilmek fiili getirilerek yapılır : *görebilmek, yazabilmek, çıkabilmek, okuyabilmek...*

İsminden de anlaşılacağı gibi bu şekilde yapılan bileşik fiiller, bir işi yapmağa gücü yetmek manasını ifade eder; (*yazabilirim*), demek (*yazmağa gücüm yeter*) demektir.

251. Yeterlik fiilinin olumsuz şekillerinde «*bilmek*» fiili daima kalkar; bunun yerine olumsuzluk ekinden önce bir «e - a» eki gelir.

Olumlu :	Olumsuz :
Gelebilmek	gelememek
Gelebildi	gelemedi
Gelebilmiş	gelememiş
Gelebilir	gelemez...

252. **Tezlik fiilleri**, herhangi bir fiil köküne (i) ekiyle beraber *vermek* fiili getirilerek yapılır: *yazıvermek, gidivermek, koşuvermek, çıkışvermek* gibi.

Adından da anlaşılacağı üzere bunlar tezlik bildirirler: «*Şu yazıyı yazrıver*» demek «*çabuk yaz*» demektir.

Not :

«*Şu mektubu postaya götürüver*» gibi sözlerde ifadeye hafifçe ricaya benzer bir yumuşaklık verilmektedir.

253. **Sürerlik fiilleri**, herhangi bir fiil köküne (e) ekiyle beraber (*durmak, kalmak*) fiilleri getirilerek yapılır: *gidedürmek, bakakalmak* gibi

254. **Yaklaşma fiilleri**, bazı fiillerin köküne (e) ekiyle beraber (yazmak) fiili getirilerek yapılır: düşeyazmak, öleyazmak gibi.

**Mâna kaynaşması suretiyle meydana gelen
bileşik fiiller**

255. Birtakım fiillerin başına bazı kelimeler getirilerek yapılan fiiller de bileşik fiil sayılır. Bunlar, kelimelerin asıl mânasından başka yepeni bir deyim yüçuda getirirler: İâzim gelmek, can sıkmak, kalb kırmak, burnu sürtülmek, boynu büükülmek, kulak asmak, el çekmek, el ayak çekilmek, kulak vermek, yüz çevirmek, çile doldurmak, dil uzatmak, çanak tutmak, avucunu yalamak...

A liştirma :

Su yazındaki fiillerin çeşitlerini söyleyiniz :

Vakit gece yarısına doğru. İnce bir karanlık var. Saorum çayının çığlığı geceyi dolduruyor. Çakıl taşları parlıyor. Kaymakam, çakıl taşlarından ses çıkarılan bentlere doğru yürüyor. Hava, topraksi kokuyor. Karanlık suya yıldız ışıkları vurmuş. Çağıldıiyor. Köprü karanlığa sütbeяз yapıstırılmış. Kasabada ses sada yok. Uyuyor. Arada bir bekçi düdügü... Bir iki vakitsiz horoz ölüp sruyor.

«Teneke» den : Yaşar Kemal

A liştirma :

Su beyitlerdeki fiillerin yapılarını ve çeşitlerini söyleyiniz:

Nasıl reha bulayım ben ki bisafa bulurum
Gelen zamanımı, Naci, giden zamanımdan.

Muallim Naci

Hayati şîr ile mezceylemek ne âlemdir!
Hayat şîr ile revnak bulur, müsellemdir.

Tevfik Fikret

Maziye şimdi sen bakıyorsun pürintibah,
Âti de senden eyliyecek böyle istibah.

Tevfik Fikret

Yârânına etmiyen rica hiç,
Âdâya eder mi iltica hiç?

Abdülhak Hâmit

Sitk ile terkedelim her emeli, her hevesi,
Kıralım hâil ise azmimize ten kafesi.

Namık Kemal

A liştirma :

Aşağıdaki fiillerin çeşitlerini söyleyiniz :

Bu sabah gazeteye mutlaka bir hikâye yetiştirmek icabediyyordu. Fakat canım yataktan kalkmak değil, boyuna gerinmek, sağa, sola dönmek, dalga geçmek, akşamda kadar bir şeye el sùrmemek istiyordu.

Derken kapı vuruldu. Akibinde Camsabin alayçı, sakrak sesi işitti, hizmetçiye soruyordu :

— Daha uyuyor mu?

Paldır kıldıür yukarı çıktı. Beni yatakta bulunca kahkahayı bastı.

Ömer Seyfettin

FİİLLERİN ÇATISI

Refik Halit'ten :

«Şimdi ufukta hiç renk **kalmadı**; hattâ güneşin battığı yer bile **seçilmiyor**. Fakat biz, gurubun sînesinde **yatiyoruz**. Şafak zamanı Batıdan geçen martıların kanadları nasıl ışık ve pembelik içinde **kahrsı** biz de öyle pembelere bürünmüştür, ışıktan adamlara **döndük**. Bu esrârlı aydınlık nereden **geliyor**? Sandalı durdurduum, tüfeği **bıraktım**, kollarımı göğsüme **çaprazladım**, ayakta gölü **seyrediyorum...** Soğuktan kavrulmuş çiçeksiz nilüferlerin her yaprağı su üstünde sönmiyen bir parça efsunlu alev... Sönmiyen ve isitmîyan bir alev. Ayazdan içim **katlıyor**: lâkin renkten, şaaadan gözlerim **kamaşıyor**.»

Yukardaki parçada bulunan kelimelerden «**kalmadı**, **yatiyoruz**, **kahrsı**, **döndük**, **geliyor**, **bıraktım**, **çaprazladım**, **seyrediyorum**, **katlıyor**, **kamaşıyor**» fiillerini tümleçleri ile ilgileri bakımından inceliyelim :

Bunlardan bir kısmının sadece dolayı tümlecle, bir kısmının ise dolaylı tümleçten başka düz tümlecle yani nesne ile de kullanıldığını görüyoruz. Meselâ : «**Şimdi ufukta hiç renk kalmadı**» cümlesinde **kalmadı** fiiliñin öznesi (**renk**) tir, tümleci ise (**ufukta**) dır, «**Tüfeği bıraktım**, **kollarımı göğsüme çaprazladım**» cümlelerinde **bıraktım** fiiliñin nesnesi, **çaprazladım** fiiliñin ise hem nesnesi (**kollarımı**), hem tümleci (**göğsüme**) vardır. Birinci cümlede «**kalmadı**» fiili doğrudan doğruya bir hüküm ifade etmektedir; bildirilen hükmünden etkilenen bir şey yoktur. İkinci cümledeki (**bıraktım**) ve (**çaprazladım**) fiilleri bir hüküm ifade etmekle beraber bildirilen hükmünden başka bir şey etkileniyor, yani yapılan fiil cümle içinde başka bir şeye tesir ediyor. Eğer

ikinci cümlede fiillerin yanından nesneleri kaldıracak olursak ifade edilmek istenen anlam bozulur. Demek ki bu fiillerin mutlaka bir nesne ile kullanılması lazımdır. «**Güneşin battığı yer bile seçilmiyor**» cümlesiñde fiil (**seçilmiyor**) dur. Bu filin öznesi (**yer**) gibi görülmektedir; fakat düşünülecek olursa (**seçilmiyor**) fiili ile anlatılmak istenen işi bu kelime yapmamaktadır, bilâkis (**yer**) başkası tarafından seçilmemektedir; demek ki yer sahici özne değildir; ancak ilk bakışta özne gibi görünen bir kelimedir.

Bu misallerden anlaşıldığı gibi fiillerin özne ve nesneleri ile sıkı bir rabitaları vardır ve bu rabitaları yüzünden çoğu defa birtakım değişikliklere uğrarlar. İşte :

256. Fiillerin özne ve nesne ile olan ilgileri yönünden görünüşlerine **fiil çatısı** denir.

257. Fiil çatıları yapılışları bakımından başlica iki gruba ayrılır : **eksiz çatılar**, **ekli çatılar**.

Eksiz çatılar :

Özne ve nesne ile olan ilgileri yüzünden herhangi bir değişikliğe uğramamış, yani ek almamış fiil gövdelerine **eksiz çatılı fiil** denir : **durmak**, **oturmak**, **kırmak**, **vurmak** v.b.

Ekli çatılar :

Ek almış fiil gövdelerine de **ekli çatılar** denir : **durdurmak**, **oturtmak**, **kırılmak**, **vurulmak**...

GEÇİŞLİ FİİLLER, GEÇİŞSİZ FİİLLER

258. Eksiz çatılı fiiller iki türüdür :

1. Geçişli fiiller,
2. Geçişsiz fiiller.

1. Geçişli fiiller : «Tüfeği **bıraktım**, kollarımı göğsüme **çaprazladım**, gölü **seyrediyorum**». Bu cümlelerde bulunan **bıraktım**, **çaprazladım**, **seyrediyorum** fiillerinin bildirdiği iş ve hareket başka bir şeye : **tüfeğe**, **kollara**, **göle** tesir ediyor; yani bu fiiller mütlaka birer nesne ile kullanılıyor; nesnesiz kullanılırsa anlamları noksan kalıyor; işte nesne ile kullanılan fiillere **geçişli fiil** denir.

2. Geçişsiz fiiller : «Ayazdan içim **katlıyor**; lâkin renkten, şaşadan gözlerim **kamaşıyor**.» cümlelerindeki **katlıyor** ve **kamaşıyor** fiillerinin bildirdiği hüküm başka bir varlığı etkilemiyor. Bu fiiller hiçbir zaman nesne ile kullanılamaz; işte böyle: nesne almayan, öznenin etkisi başka bir varlığa geçmiyen fiillere **geçişsiz fiil** denir.

Eklî Çatılar :

1. Ettirgen fiiller :

259. Geçişli fiillerin ek ile geçişlilik dereceleri artırılabilir; böyle ekle geçişlilik derecesi artırılmış geçişli fiillere **ettirgen fiil** denir.

Misal : «Tüfeği **bıraktım**, kollarımı göğsüme **çaprazladım**.» cümlelerindeki fiiller geçişlidir. Bu cümleleri şu şekilde sokarsak: «**Tüfeği bıktırdım**, kollarımı göğsüne **çaprazlattım**» dersek fiillerin geçişlilik derecesi artırılmış olur. İşte bu gibi fiiller **ettirgen fiillerdir**.

2. Oldurgan fiiller :

260. Geçişsiz fiiller eklerle geçişli hale gelebilirler. Bu şekilde çatı değişikliğine uğrayan fiillere **oldurgan fiil** denir.

Misal : «**Sandal durdu**» cümlesiinde **durdu** fiili geçişsizdir. Bu cümleyi «**Sandali dur-dur-dum**» şeklinde söylesek **dur** fiil gövdesine **-dur-** eki gelerek fiili **geçişli**, yani **oldurgan** şeke sokar.

261. Oldurganlık ekleri :

ir eki : **yatmak - yatırmak**, **bitmek - bitirmek**, **düşmek - düşürmek**, **kopmak - koparmak**.

it eki : **akmak - akıtmak**, **korkmak - korkutmak**, **uyumak - uyutmak**.

dir eki : **durmak - durdurmak**, **gülmek - güldürmek**.

Not :

Bu eklerin ettirgen fiil yapmak için de kullanıldıkları olur.

3. Edilgen fiiller :

«**Hattâ güneşin battığı yer bile seçilmiyor**.» cümlesiinde **seçilmiyor** fiilinin ifade ettiği seçmek işini yapan özne belirtilmiş değildir. Burada özne vaziyetinde olan «**yer**» bu işi yapmamakta, bilâkis bu işten etkilenmektedir. Demek ki **yer** hakiki özne değil, özne yerini almış nesnedir. İşte böyle :

Öznesi belli olmayan veya nesnesi özne yerini almış olan fiillere **edilgen fiil** denir.

Not :

Bu gibi cümlelerde özne belirtilmek istenirse yanında (**tarafından**) kelimesi ile birlikte, kullanılır ve fiil, yine edilgenliğini

muhafaza eder: «Hattâ güneşin battığı yer, yolcular tarafından seçilmiyor» gibi.

262. Bütün fiiller, çatısı ne olursa olsun etkendir, edilgen fiiller bunlardan aşağıdaki eklere türetilir:

1. ne eki ile: **okumak - okunmak, bilmek - bilinmek, silmek - silinmek.**
2. le eki ile: **vermek - verilmek; kırmak - kırılmak; vurmak - vurulmak.**

263. Geçişsiz fiillerden yapılan edilgen fiiller öznesiz ve üçüncü tekil şahıs olarak kullanılır: (**Istanbuldan Ankara'ya uçakla da gidilir.**)

4. Dönüşlü fiiller:

«Çocuk giyindi.» «Büyük baba öfkesinden akşam'a kadar söylendi.» «Târik çok övünür.» cümlelerinde öznenin yaptığı iş yine kendisine dönüyor, bu işten başkası etkilenmiyor.

Etkileri başka bir varlığa geçmeyip öznesine dönen, yani o işi öznenin kendine, kendi üzerine yaptığını bildiren fiillere **Öze dönüşlü fili** denir.

Öze dönüşlü fili yapmak:

Bazı fili köklerine veya gövdelerine yalnız «n», yahut bir vokal ile beraber «n» getirilerek öze dönüşlü fili yapılır:

Germek	ger	gerinmek
Geçmek	geç	geçinmek
Korumak	koru	korunmak
Yıkamak	yıka	yıkınmak

Not: 1

«Çekilmek, savuşmak» kelimelerinde olduğu gibi bazan (l) veya (ş) ile de özne dönüşlü fili yapılmaktadır.

Not: 2

le ekiyle yapılmış dönüşlü fiiller aynı ekle yapılan edilgen fiillere benzerler; bunları ancak cümleden çıkan anlama göre ayırmak kabildir.

5. İşteşlik fiilleri:

«Çocuklar bakışıp gülüştüler, sokakta birkaç kişi dövüşüyor.»

Cümlelerindeki **bakışıp** bağ-fili ile **gülüştüler** fili şimdije kadar gördüğümüz fiillerdenamba bir mîna bildiriyor. Bu fiillerin öznesi birden fazladır; fakat bu öznelere aynı işi aynı zamanda birlikte ve birbirlerine yapmaktadır; böylece bir işi birden fazla öznenin karşılıklı ve hep birden yaptığını bildiren fiillere **işteşlik fili** denir.

İsteşlik eki:

Filler ş veya iş eki ile işteşlik şecline girerler. Bu ek, fiile o işi öznelerin ya birbirlerine, veya aynı zamanda yaptıkları anlamını verir.

Çatılar arasında anlam değişimleri:

264. Yukarda saydığımız eklер kural olarak bildirdiğimiz çatılı fiilleri türetmeye yararlar. Fakat bu eklerin bazılarında anlam kaymaları olur; meselâ **in** eki **edilgen**, **il** ve **ış** eki **dönüşlü** fiiller türetir; bu gibi fiilleri, özne ve tümleçleri ile olan ilgilene göre ayırdetmek lâzımdır.

Çatı eklerinin üstüste gelişisi :

265. Geçişli ve geçişsiz fiillere geçişlilik eki getirildiği gibi, işteşlik ve dönüslü fiillere de bu ekler gelerek **işteş - oldur-gan**, **dönüslü - ettirgen**, **dönüslü - oldur-gan** yapılabilir. Yine bütün çatılara, edilgenlik eki getirilerek **oldur-gan - edilgen**, **ettirgen - edilgen**, **geçişli - edilgen**, **geçişsiz - edilgen**, **işteş - edilgen**, **dönüslü - edilgen** yapılaiblir; yalnız burada dikkat edilecek nokta, edilgenlik ekinin daima en son gelmesidir: **yap-tır-il-mak**, **görüş-tü-rül-mek** gibi.

A liştırm a :

Aşağıdaki cümlelerde geçen bileşik kelimeleri bulunuz:

Kardeşim geçen hafta Kırklarelle'ne gitti. — Beylerbeyi, Boğaziçinin pek şirin bir mahallesidir. — Bundan yıllarca önce bir gece Adapazarında sıvrısineklerin hücumuna uğramıştık. — Bizim Fatma kadın Etyemezde oturuyor. — Öğretmenimiz, bize geçen yıl Topkapı sarayını gezdi mi?

A liştırm a :

Aşağıdaki mastarları geçişli yapınız:

Yürümek, inlemek, ağlamak, ekmek, atmak; kazmak; anlamak, beklemek, oynamak, seçmek, uzamak, bilmek.

A liştırm a :

Aşağıdaki mastarları edilgen şecline koyunuz:

Görmek, sevmek, yazmak, gizmek, vermek; bakmak, düşünmek, görüşmek, söylemek, öğrenmek.

F İ İ L İ M S İ L E R

İsim - fiiller, Sifat - fiiller, Bağ - fiiller

Sabah serinliğinde bağı dolaşıp kehlibar renkli bir olgun üzüm salkımını, bugusu üstündeyken, kütürdeterek yiyebildi bir adam, kendini mesut addedebilir.

Refik Halit Karay

Şu metindeki **dolaşır**, **kütürdeterek**, **yiyebildi** kelimeleri «**dolaşmak**», «**kütürdefmek**» ve «**yiyeilmek**» mastarlarından yapılmıştır.

266. Dilde doğrudan doğruya çekimli fiiller gibi vazife görmeyip cümle içinde isim, sıfat, bağ ve zarf olarak kullanılan birtakım kelimeler vardır ki bunlara **Füllimsiler** denir.

267. Füllimsiler üç grupta toplanır:

1. **İsim - fiiller,**
2. **Sifat - fiiller,**
3. **Bağ - fiiller.**

İ S İ M - F İ İ L L E R

268. Zaman ifade etmeyen ve fiillerin adları olan isim - fiiller üç türlüdür:

- I. **mek-mak** ekiyle yapılanlar: **görmek**, **sevmek**, **okumak**, **yazmak**.

II. me ekiyle yapılanlar : gelme, gitme, okuma, yazma.

III. İş (ış ; üş, us) ekiyle yapılanlar : geliş, gidiş, yazış, görüş, okuyuş.

İsim-fiillerin cümledeki vazifesi :

269. İsim-fiiller, cümle içinde öbür isimler gibi takılar alabilirler :

Gelmek - gelmeğe, gelmekten

Gelme - gelmenin, gelmesi

Geliş - gelişte, geliş...

İsim-fiiller, cümle içinde öbür isimler gibi özne ve tümleç olabilirler :

Çalışmak hayatın şartıdır.

Kırlarda gezmeyi severim.

Onun gidişine çok üzüldüm.

İsim-fiillerin olumsuz şekilleri de vardır : yazmamak, gitmemek, yazmayış, gitmeyiş, görmeyiş, görmeme, bilmeme.

S I F A T - F İ İ L L E R

*Âhur ne bu cûsiş, ne bu eyyâm kalır,
Hâtrda ne cânan, ne serencâm kalır.
Son faslimizin şâm-i garîbânında
Gül devrini hâtblatacak câm kalır.*

Yahya Kemal Beyath

270. Cümlede sıfat vazifesini gören, fakat zamanla da ilgili bulunan fiilimsilere **sıfat-fiiller** denir. Yukarıdaki rübaide gördüğünüz (**hâtblatacak**) kelimesi gibi.

Bunları zaman da ifade eden eklerine göre üçe ayıralım :

I. Şimdiki zamana ait olan sıfat-filler :

a) en ekiyle : gelen, okuyan; görmiyen, bilmiyen, çıkmayan.

b) r ekiyle yapılanlar : görür göz, çıkar yol.

Bunların olumsuzları mez ile yapılır : sönmek ateş, çıkmaz sokak.

II. Gelecek zamanı ifade edenler :

ecek ekiyle yapılır : gelecek yıl, görülecek iş, tutulacak yol, kaçırılmayacak fırsat...

Bunların iyelik takıları almış şekilleri çok kullanılır; görecem iş, vereceğim haber, anlatabacağım hikâye.

III. Geçmiş zaman ifade eden sıfat-fiiller:

a) **mış** ekiyle : **durulmuş** su, **geçmiş** zaman, **verilmiş** söz,
yontulmamış kalem...

b) **dik** ekiyle : **tanıdık** çocuk, **söylenmedik** söz.

Bunların da iyelik takalarını almış şekilleri çok kullanılır:
geldiğim gün, içtiğimiz su, aldığım haber gibi.

Sıfat-fiiller bazan cümle içinde isim yerinde kullanılırlar:
[**Gelen gideni aratır**].

A listirma:

Su beyitlerdeki fiillerin çeşitlerini söyleyiniz :

*Güzel düşün, iyi hisset, yanılma, aldanma,
Ne varsa doğrudadır. Doğruluk şasın sanma!*

Tevfik Fikret

*Bedbaht ona derler ki, elinde cühelânin
Kaçrolmak için kesb-i kemal ü hüner eyler!*

Şinasi

B A Ğ - F İ İ L L E R

«Nâkil-i hikâye Hüseyin Efendi, ki vezirin mahrem-i esrarı idi, bu hikâyeyi işittikçe aklı başından gidip varıp Şeyhiülsâm Yahya Efendiye şikayet ve arz-i macera ettikçe Yahya Efendi hemen gözlerini açıp ellerini kaldırı...»

Naimâ

Su metinde gördüğümüz (işittikçe), (gidip), (varıp), (ettikçe), (açıp) kelimeleri fiil köklerine bazı ekler getirilerek yapılmış olan bağ-fiillerdir.

271. Aralarında bir ilgi bulunan cümleleri birbirine bağlayan ve fiil köklerine veya türlü fiil şekillerine getirilen eklerle yapılan filimsi kelimelere «Bağ-fiil» denir.

272. Yapılış bakımından bağ-fiilleri ikiye ayıralım:

I. Fiil köklerinden türetilen bağ-fiiller.

II. Türülü fiil şekillerine getirilen ekler veya edatlarla yapılan bağ-fiiller.

273 Fiil köklerinden yapılanlar:

— ip ekiyle : **gelip, yapıp, körüp, olup, yürüyüp, okuyup, söyleyip, anlatıp,**

Bu bağ-fiil, iki işin aynı şahıs tarafından yapıldığını gösterir : **Hasan, sabahleyin kitaplarını alıp okula gitti.**

Bu bağ-fiilden sonra (ve) edati kullanılmaz; çünkü bunda esasen «ve» manası vardır : «**Hasan kitaplarını alıp ve okula gitti**» denemez.

Bir cümlede birden ziyade (ip) li bağ-fiil kullanılması söze çirkinlik verir.

—eli, li beri, liden beri ile :

geleli, geleli beri, geleliden beri.

— erek ekiyle : gelerek, yazarak.

Bu bağ-fil, kendinden sonra gelen cümledeki işin ne suret-le, ne halde yapıldığını veya yapılacağını gösterir : «Beşiktaştan sandala binerek Üsküdara geçtim.» gibi.

— ince ekiyle : gelince, okuyunca, yazınca, görünce gibi.

Bu bağ-filler, birinci cümledeki iş yapılır yapılmaz, ikinci cümledeki işin yapıldığını veya yapılacağını gösterir: «Annen seni görünce kim bilir ne kadar sevinecek.» gibi.

— İnceye kadar : bilinceye kadar, okuyucaya kadar...

Bu bağ-filler, ikinci cümledeki işin ne vakit biteceğini veya bitmekte olduğunu bildirirler :

«Şu yazımı yazincaya kadar beni bekleyiniz!» gibi.

— meden önce ekiyle : gelmeden önce, yazmadan önce.

İkinci cümledeki iş, birinci cümledeki işin yapıldığı zaman-dan önce yapılmışsa veya yapılacaksa bu iki cümle birbirine bu bağ-fille bağlanır : «İnsan bir işe başlamadan önce uzun uzun düşünmelidir.» gibi.

Türlü fiil şeklärinden bazı ekler ve edatlarla yapılan bağ-filler :

274. Bu bağ-filler aşağıdaki eklerle yapılır :

1) mek li isim-fiillere (*sizin*) eki getirilerek ters mânali, yani olumsuzluk bildiren bağ-filler yapılır : **görmeksizin, dur-maksızın.**

2) mek'li isim-fiillere (*le, ile, üzere, için, beraber, sure-tille, vesilesiyle*) gibi edatlar getirilerek yapılır : **görmekle, yaz-makla, gitmek üzere, okumak için, düşünmekle beraber, oku-mak suretiyle, görmek vesilesiyle...**

3) Tamunan haline sokulan me'lî isim-fiillерden sonra (*dolayısıyle, yüzünden, den dolayı, rağmen*) edatları getirilerek: **gelmesi dolayısıyle, gitmesi yüzünden, üzülmesinden dolayı, çal-hısmasına rağmen...**

4) mis'li ve ecek'li sıfat-fiillere «**kadar**» veya «**derecede**» kelimelerinden biri getirilerek : **görmiş kadar, yazmış kadar, bayılacak kadar, düşünmeyecek derecede....**

5) r'li, mis'li sıfat-fiillere cesine getirilerek : **öldürürcesine, vurucusuna, kirarcasına, yazmışçasına, okumuşçasına...**

Not :

4 ve 5inci şeklärde yapılanlar pek az kullanılır.

6) dik'li sıfat-fiillere (*ce*) eki getirilerek : **geldikçe, bil-dikçe, okudukça...**

Bir iş her defa yapıldıkça başka bir iş de oluyor veya ola-caksa böyle cümleler bu bağ-fille bağlanır : «**Sizi gördükçe pek seviniyorum.**» gibi.

7) dik'li sıfat-fiillere (*ten sonra*) getirilerek : **geldikten sonra, gittikten sonra...**

İkinci cümledeki iş, birinci cümledeki işten sonra yapılmış veya hâlde yapılacaksa böyle cümleler bu bağ-fille bağlanır : «**İm-tihanlarımıza güzelce verdikten sonra rahata kavuşuruz.**» gibi.

8) dik'li ve ecek'li sıfat-fiillere (*i*) getirilerek : **geldiği, gördüğü, geleceği, yazacağı.**

Not :

Bunlar, çok defa cümle içinde kendilerinden önce gelen kelimeye göre «**tamlanan**» (yani belirtilen); kendilerinden son-raki kelimeye göre de sıfat olurlar : «**Arkadaşınızın yazdığı ki-tabı pek beğenmedim.**» cümleindeki (*yazdiği*) kelimesi (*arka-dashınızın*) kelimesine göre (*tamlanan*) dır; kitap kelimesine na-zaran da sıfattır; (*yazdığı kitap*) bir sıfat tamlamasıdır.

Bunlar, iyelik takıları da alırlar:

Yazdığını	Göreceğim
Yazdığını	Görecegin
Yazdığını	Göreceği
Yazdığımız	Göreceğimiz
Yazdığımız	Göreceğiniz
Yazdıkları	Görecekleri

9) dik'li sıfat-fiillerden yapılan (geldiği, geleceği) gibi bağ-fiillere (inden, için, cihetle, vakit, halde) gibi kelimeler getirilerek sebep, zaman, durum ifade eden bağ-fiiller yapılır: geldiğinden, çalışmadiğinden, okuyacağından, gidemiyeceden; yaşadıguna için, gördüğü cihetle, kızdıgi vakit, çalışmadiği halde... gibi.

10) e'li bağ-fiillere (siye) eki getirilerek : öldüresiye, doyasıya...

11) müş'li geçmiş, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman kiplerinin üçüncü şahıslarına (iken - ken) getirilerek : gelmişken, okuyorken, yazacakken, söylemekken, gidiyorken, gidiyorlarken, gitmişlerken... gibi.

Not:

Filiimsilerin cümle içindeki vazifeleri cümle bahsinde görülecektir.

A liştırm a :

Şu metindeki fiilleri ve bağ-fiilleri bulunuz ve bunların nasıl yapılmış olduğunu söyleyiniz :

Veznedar, lirayı aldı, evirdi, çevirdi, dudak büktü ve tekrar kadına uzatarak :

— Bir başkasını veriniz, dedi.

O zaman onun ayaklarının üzerinde salladığını farkettim. Çehresi birden sapsarı olmuştu. Veznedarla arasın-

da üç, beş kelime teati edildi. Liranın bir yırtığı, bir noksanı varmış. Şu halde...

Öyle perişan, birden ayağının altında bir boşluk açtıyormuşçasına etrafında tutunacak bir yer arayan gözlerle, öyle müzmahil idi ki, bu tek liranın kabul edilmemesine çare bulunamayacak bir musibet nazariyle baktığına şüphe olunamazdı.

Halit Ziya Uşaklıgil

O k u m a :

I y i T ü r k ç e

Bundan önceki bir yazımada «Doğu Türkçe» üzerinde durmuştum. Bugün de «İyi Türkçe» den söz açacağım. İyi Türkçe, doğru Türkçenin sanat yapıtına giden yolu üstündedir. Bir konu, doğru olarak türlü biçimlerde anlatılabilir. Önemli olan, en iyi anlatımı, yani iyi Türkçeyi bulmaktadır. (Çünkü doğru Türkçenin derece derece kötüsü de olur.) İyi Türkçede dolambağlı, karışık cümleler yoktur. Kelimeler, kavramları aşağı yukarı değil, tam olarak karşılar. Söz yapısı o kadar sağlam ve her şey o kadar yerli yerindedir ki okuyucular, bundan daha uygun bir anlatım bulunmaz kanısına varırlar.

Su da bilinmelidir ki bir konu, kafada adamaklı olgunlaştırılmışdan, derlenip toparlanmadan iyi Türkçe ile yazılamaz.

İyi Türkçe yazmak, doğru Türkçe yazmaktan daha güçtür. Amma yazı yazacak her aydın buna ulaşmak, bunun için yorulmak zorundadır. Türkçesi iyi olmayan yazı, kitap, - içindeki düşünceler, bilgiler ne kadar değerli olursa olsun - bir yana atılır.

Once iyi Türkçe, sonra meslek bilgisi!

Ömer Asım Aksoy

A liştırm a :

İyi Türkçeden ne anlıyorsunuz? - Doğru Türkçe ile iyi Türkçe arasında ne fark vardır? - İyi Türkçe nasıl öğrenilir? - İyi Türkçe ile yazılmamış bir makale, yahut bir kitap, zevkle okunur mu? - İyi Türkçe nasıl elde edilir?

Alıştırmacı:

Türkün gazâda vasfi: "asker değil, gazanfer,
Cenginde bir gazanfer: olmaz mı hiç muzaffer?"

Ahmet Şirani

Bu beytin ifade ettiği fikri bir kompozisyon vazifesi şeklinde genişleterek yazınız.

Alıştırmacı:

Şu metindeki fiil çeşitlerini ve fiilimsileri söyleyiniz:

Neşeli adam; çırkinliğe, intizamsızlığa, kayıtsızlığa gelemez. Gözünü alabildiği yerin güzel, elinin değdiği şeyin şirin, içine girdiği muhitin sıcak ve cana yakın olmasını ister. İstediğini bulamazsa, küşmez, bulduğunu istediği hale getirmeye gayret eder. Bunun için emek sarfetmekten, kafasıyle ve eliyle uğraşmaktan çekinmez. Aza kanaati yoktur, çoğu bulamayınca da öfkelenmez. Azi çok yapmağa kalkışır. Bu yolda kazandığı her muvaffakiyet, nefesini besler ve kuvvetlendirir.

Sabri Esat Siyavuşgil

Bölüm : 3

SÖZDİZİMİ

CÜMLELER

Rabia, zerzevat sepetini salliya salliya sabahleyin Sinekli Bakkal sokağına saptı. Bir solukta sokağın ortasına vardi, dükkânın karşısına dikildi.

Halide Edib Adıvar

«Rabia, zerzevat sepetini salliya salliya sabahleyin Sinekli Bakkal sokağına saptı.» dediğimiz zaman etrafı bir şekilde bir iş bildirmiş oluruz.

Cümle :

275. Bir oluş, bir hüküm bildiren söz dizisine cümle denir.

Cümplenin öğeleri :

Birinci cümleyi tetkik edecek olursak görürüz ki: anlatılmak istenen esas fikir: Rabianın sokağa saptığıdır. Bunu «Rabia, sokağa saptı» şeklinde de etrafı olmamakla beraber, anlatabiliriz. Demek ki cümle içinde esas öğelerle bu öğelerin anlamlarını tamamlamaya yardımcı öğeler vardır.

Cümplenin esas öğeleri :

Cümplenin esas öğeleri Yüklemle Öznedir.

Yüklem; oluşu zaman ve şahıs belirterek bildiren ve bir hüküm ifade eden kelimedir. Yukarıdaki cümlede «saplı» kelimesi gibi.

Özne; cümlede yüklenmin bildirdiği işi yapan veya oluşu

üzerine alan kelimedir. Yukarıdaki cümlede «Rabia» gibi.

Yüklem olan kelime çeşitleri :

277. Çeşitli yapılarda çekimli fiillerle, ek fiil almış isim soyundan bütün kelimeler yüklem olurlar. Yukarıdaki parçada geçen «saplı» ve «dikildi» yüklemeleri çekimli fiillerdir.

Özne olan kelimeler :

278. Yalın haldeki isim soyundan bütün kelimeler özne olabilirler. Bir cümlede bir yüklenin birçok öznesi bulunabilir.

Özne ile yüklem arasında uygunluk :

1. Tekil ve çoğul olmak bakımından :

a) Özne tekil olursa yüklem de tekil olur :

Ahmet Cemil, bir şey söylemeden çıktı; artık o gün eve gidip çalışmamı.

H. Ziya Uşaklıgil

Şu misalde özne olan Ahmet Cemil tekil olduğu için çıktı ve çalışmamı yüklemeleri de tekil olmuştur.

b) Özne çoğul olursa yüklem çok defa tekil olarak da kullanılmaktadır :

Atlar kişi, kağnalar gicirdar; oklar, kargalar şakırdar. Yiğitler, delikanlılar bağırmır. Öküzler böğürüür, köpekler havlar...

Ahmet Hikmet Müftüoğlu

Bu örnekte gerek canlı, gerek cansız öznelerin yüklemeleri hep tekil olarak kullanılmıştır.

Başka örnekler :

Yağış atlar kişi, meşin kirbaç şakladı,
Bir dakika araba yerinde duraklıdı.

F. N. Çamlıbel

Bu beyitte de atlar çoğul olduğu halde kişi, yüklemi tekil olmuştur.

Eğilmiş arza kanar, muttasıl kanar güller,
Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller.

Ahmet Haşim

Haşim'in bu beytinde de güller ve bülbüller çoğul olduğu halde bunların yüklemeleri (kanar) ve (durur) kelimeleri tekil olarak kullanılmıştır.

Birkaç örnek daha :

«Günler, geceler, haftalar, aylar geçti.»

Ahmet Hikmet Müftüoğlu

«Fikirler, mânasız, mantıksız safsatalarla dolu olursa, o fikirler hastadır.»

ATATÜRK

«Milletleri muahedelerden ziyade hisler bağlar.»

ATATÜRK

c) Çoğul halindeki özne insansa yükleninin çoğul olması gereklidir; fakat özne çoğul halinde insan olsa da, yüklemi çoğu zaman tekil olarak kullanılmaktadır. Bu, Türkçemizin bir hüsusiyyetidir :

«Niyaziyi iki saat sonra tütin kolcuları eve getirdiler.»

R. N. Güntekin

Bu örnekte özne ve yüklem çoğuldur.

«İnsanlar fânidir.»

Burada yüklem tekildir.

«Yemekten sonra hepsi gene eski cevizin altında toplandılar...»

Halide Edib Adıvar

Burada da birkaç kişinin yerini tutmakta olan hepsi zamirin yüklemi çoğul olarak kullanılmıştır.

«Kitapçılar, neşrettikleri risaleler için makale yazanlara ehemmiyetine göre para veriyorlardı...»

Halit Ziya Uşaklıgil

II. Şahis bakımından uygunluk :

Özne zamir olursa yüklenin alacağı şekiller :

279. Özne zamir olduğu takdirde yüklenin alacağı şekilleri söyle sıralıyabiliyoruz :

a) Özne tekil birinci şahis olursa yüklem de tekil birinci şahis olur :

Bu şep de cûşış-i yâdînla ağladım, durdum.

Süleyman Nazif

b) Özne tekil ikinci şahis olursa yüklem de tekil ikinci şahis olur.

Yarın sen ağları gün doğmadan hazırlarsın.

Tevfik Fikret

c) Özne tekil üçüncü şahis olursa yüklem de tekil üçüncü şahis olur :

O, gitmek istedi. «Sen evde kal!» diyor...

Tevfik Fikret

d) Özne, birinci çoğul şahis olursa yüklemi de birinci çoğul şahis olur :

«Biz Türkler, bütün tarihimiz boyunca hürriyet ve istiklâle timsal olmuş bir milletiz.»

ATATÜRK

Tersine dönsen dünya yolumuzdan dönmeziz.

F. N. Ç. — B. K. Ç.

e) Özne ikinci çoğul şahis olursa yüklem de ikinci çoğul şahis olur :

Uçtunuz, gittiniz siz ey kuşlar...

Cenap Şahabettin

f) Özne, üçüncü çoğul şahis olursa yüklem, çoğul veya tekil üçüncü şahis olabilir :

*Onlar ki kelâma can verirler,
Mecnun o kabiledendi derler.*

Seyh Galip

*Onlar ki verir lâf ile dünyaya nizamat,
Bin türlü teseyyüp bulunur hanelerinde*

Ziya Paşa

g) Bir cümlede birinci ve ikinci tekil şahıslar aynı zamanda özne olursa yüklemeler birinci çoğul şahis olur :

Sen ve ben yarım birlikte gezmeye gidelim.

h) Bir cümlede tekil ikinci ve üçüncü şahıslar özne olursa, yüklemeler çoğul ikinci şahis olur :

Sen ve o, yarım bize geliniz.

Not :

Öznesi şahis zamiri olan yüklemelerin ekseriya özneleri söylemmez, filin şahis eki özneyi bildirir; bu yüzden tam bir hüküm ifade eden yüklemeleri tam cümle saymak gereklidir: **Gidelim, gittiler** gibi.

Cümplenin yardımcı öğeleri :

280. Basit bir cümle sadece özne ve yüklemden teşekkül eder; fakat bu cümplenin anlattığı şey vâzih değildir; anlamı daha etrafı bildirmek için yardımcı birtakım kelimelerin de cümlede yer olması lazımdır: «**Rabia saptı**» dedığımız zaman cümpledde yer almazı lazımdır: «**Rabia, sabahleyin, Sinekli Bakkal sokağına saptı.**» değildir. «**Rabia, sabahleyin, Sinekli Bakkal sokağına saptı.**» denince, anlatılan sapmak işinin zamanı ve mekâni bildirilerek cümleye vuzuh verilmiş oluyor.

Tümleç :

Rabianın nereye saptığı, bu işi ne zaman yaptığı belli değildir. «**Rabia, sabahleyin, Sinekli Bakkal sokağına saptı.**» denince, anlatılan sapmak işinin zamanı ve mekâni bildirilerek cümleye vuzuh verilmiş oluyor.

281. İşin cereyan ettiği yeri ve sebebini gösteren yardımcı öğelere **Dolaylı tümleç** veya sadece **Tümleç** denir. Bu tümleçler ismin **-e-de-den halinde** bulunur.

282. Cümplenin anlamını, nicelik, nitelik ve zaman bakımından tamamlayan tümleçlere **Zarf tümleci** denir.

«**Rabia, sabahleyin, Sinekli Bakkal sokağına saptı.**» cümlesinde «**sabahleyin**» **zarf tümleci**, «**Sinekli Bakkal sokağına**» **tümleci**dir.

Nesne :

Cümpledde yüklemiñ bildirdiği işten etkilenen kelimeleñe **nesne** denir.

«**Kedi tabağı kırdı.**» cümlesiñde kedinin yapmış olduğu kırmak işinin tabağa tesir ettiğiñi görüyoruz; tabak **nesnedir**.

Not :

Ancak geçişli fiiller nesne ile kullanılır.

284. Nesnelerin çeşidi : Nesneler cümle içinde ya yalnız halde veya «**i**» halinde bulunur:

«**Kedi tabak kırdı.**» — «**Kedi tabağı kırdı.**»

Birinci cümlede kedinin herhangi bir tabağı kırdığı, ikinciñde ise belirli bir tabağı kırdığı anlatılıyor.

285. Cümpledde böyle belirli bir işi bildriyen «**i**» halindeki nesnelere **«belirtili nesne»**; yalnız halde olup sadece bir şeyin ismini, şesidini bildiren nesnelere **«belirtisiz nesne»** denir.

Grup halinde öğeler :

286. Cümplenin öğeleri ekseriya tek başına olmayıp kendiñini tamamlayan kelimelerle birlikte bulunurlar. Söz dizimi bakımından öğeler tamamlayıcı kelimelerle birlikte incelenir ve bunlara **tümleç grubu**, **özne grubu v.s.** denir.

A listirma :

Aşağıdaki cümleleri bulunuz ve öğelerini gösteriniz :

A Ğ A C

*Sihirli bir tohum toprağı yapıp,
Yılları tül gibi beline sarıp,
Tanrı'ya hamd için sılkûta varıp
Göklere uzayıp gidersin ağaç!*

*Başında dolasır âvâre rüzgâr,
Dâlînda dinlenir sevdalı kuşlar,
Gölgende bir yorgun sürüy uyuqlar,
Herkesi kucaklar, seversin ağaç!*

*Temmuz güneşiyle bir duştan sonra,
Zahmetle çıkan yokuştan sonra,
O serin gölgeni buluştan sonra,
Bardakta sunulan kevsersin ağaç!*

Kemal Günen

**YÜKLEMLERİNE GÖRE CÜMLE
ÇEŞİTLERİ**

İsim cümlesi - Fiil cümlesi

Ey şetaretli yolcu, gün kisadır,
Gece bazan mahuf olur; lâkin
Sen cesur ol, gayur ol! En sâkin
Yolculuk uykudur. Büyüük kuşlar
Yenecek dalga, yok, kasırga arar.

Tevfik Fikret

Yüklemlerine göre cümle çeşitleri :

«Ey şetaretli yolcu, gün kisadır. En sakin yolculuk uykudur.» cümlelerinde birinci yüklem ek-fiil almış bir sıfat, ikinci yüklem yine ek-fiil almış bir isimdir. «Gece mahuf olur, lâkin sen cesur ol, gayur ol. Büyüük kuşlar, yenecek dalga, yok kasırga arar» cümlelerinde yüklemeler çekimli fiillerdir.

287. Demek ki yüklemeler isimden ve fiilden olur. Bu bakımından cümleler iki türlüdür :

1. **İsim cümlesi.**
2. **Fiil cümlesi.**

İsim cümlesi :

288. Yüklem ek-fiille kullanılmış isim soyundan bir kelime olan cümlelere **isim cümlesi** denir.

Not :

İsim cümlelerinde yüklenin nesnesi bulunmaz, ancak do-
laylı tümlekle zarf tümleci bulunur.

Fiil cümlesi :

289. Yüklemi çekimli bir fiil olan cümleye **fiil cümlesi** denir :

Şekvâni dinledim, ezeli muztarip deniz!

Y. K. Beyatlı

Basit ve Bileşik Cümleler

Ben, hapishaneye ilk gittiğim gece on saatten ziyade uyku uyudum. Sabahleyin dahi bizim evde yattığım gece-lerin ekserisinden daha sakin, daha rahat kalkmıştim. Her seyden evvel zihnim arkadaşlarımın hali geldi. Çün-kü onların da tevkif olunduklarını geceden işitmıştim. Memurların birinden sordum. Odadan çıktı; biraz dolaş-tıktan sonra geldi.

Namık Kemal

(Her seyden evvel zihnim arkadaşlarımın hali geldi. Oda-dan çıktı.)

Bu cümleler tétkik edilirse görülür ki bunlarla bir tek hü-küm ifade edilmiştir.

290. Bir fikri tek bir hükmüle bildiren cümlelere **basit veya bağımsız cümle** denir.

Yukarıda misal olarak verilen iki cümlede görüldüğü üzere basit cümle birkaç veya birçok kelimedenden teşekkür edebilir. Eğer hükm tekse kelime adedi ne olursa olsun o cümle ba-sittir.

Bileşik cümle :

*Ben, hapishaneye gittiğim gece on saatten ziyade uyku uy-
dum.*

Bu cümlede iki fikir, yani hükm vardır :

1. Hapishaneye gitmiş olmam,
2. Uyku uyumam.

Bu iki fikrin birincisi ikincisini tamamlıyor vaziyettedir.

291. Böyle birden fazla fiilden meydana gelen cümlelerde bilesik cümle denir.

Bilesik cümlede ayrı bir hükmü taşıyan her söz parçasına cümleçik denir.

«Ben, hapishaneye gittiğim gece on saatten fazla uykuya uydum.» cümlesinde «Ben hapishaneye gittiğim» bir cümleçik, «on saatten fazla uykuya uydum.» diğer bir cümleçiktir.

Temel cümleçik - yan cümleçik :

«Sabahleyin dahi bizim evde yattığım gecelerin ekserisinden daha sakin, daha rahat kalktım.»

Bu söz tetkik edilecek olursa görüülür ki bu cümleyi meydana getiren cümleçiklerin ikisi de aynı nitelikte değildir. Burada asıl anlatılmak istenen sey «Sabahleyin daha sakin, daha rahat kalktım» fikridir. «Bizim evde yattığım gecelerin ekserisinden» fikri ise deminki fikri tamamlayıcı mahiyettedir.

292. Bilesik cümlelerde asıl anlatılmak istenen fikri taşıyan cümleciğe **temel cümle**, temel cümlelerin tamamlayıcısı vazifesini gören cümleçiklere de **yan - cümleçik** denir.

Not :

Bir yan-cümleçik diğer bir yan-cümleciğin tamamlayıcısı olabilir.

Temel ve yan-cümleçiklerin yüklemeleri :

293. Temel cümlenin yüklemi daima çekimli bir fiil veya ek fiil almış bir kelimedir. Yan-cümleciğin yüklemi çoğu defa bir fiilimsi ise de çekimli bir fiil de olabilir.

Yan cümleçiklerin vazifeleri :

294. Bir bileşik cümlede yan-cümleçiklerin vaziyeti, basit cümledeki yükleme göre sıralanarak vazife gören diğer kelimelerin vaziyetine benzer.

Bilesik cümlelerin kuruluşunda yan-cümleçiklerin vazifeleri :

I. Başka bir cümleciğin yüklemine özne olmak :

*Erişir menzil-i maksuduna aheste giden
Tizreftar olanın pâyne dâmen dolasır.*

Ziya Paşa

Birinci misrada temel cümle «Erişir menzil-i maksuduna» dir. Bu cümleciğin öznesi «aheste giden» yan-cümleciğidir.

Özne vazifesi gören yan-cümleçikler ya isim-fiillerle veya isim gibi kullanılan sıfat-fiillerle kurulur.

II. Başka bir cümleciğin nesnesi olmak :

Cünkü onların da tevkif olunduklarını geceden işitmistiim.

N. K.

«Geceden işitmistiim.» temel cümlesinin nesnesi «cünkü onların da tevkif olunduklarını» yan-cümleciğidir.

Bu vazifeyi gören yan-cümleçikler de ya isim-fiille, yahut isim gibi kullanılan sıfat-fiille kurulur.

Not :

Bu vazifeyi gören cümleçiklerin çekimli fiille kurulduğu da olur.

III. Başka bir cümleciğin dolaylı tümleci olmak :

«Ölümünüzü aramağa gidebilir misiniz?»

N. K.

«Ölümüñiz aramağa» cümlesi «gidebilir misiniz?» temel cümlesiğinin tümlecidir.

IV. Başka bir cümlesiğin her hangi bir ögesine sıfat olmak :

«Söylediğim sözleri anlıyor musunuz?»

Namık Kemal

«Söylediğim» yan-cümlesiği «sözleri anlıyor musunuz?» temel cümlesiğinin nesnesi olan «sözleri» kelimesine sıfat olmuştur.

Yazı dilinde niteledikleri isme «ki» ile bağlanmış cümleçiklere rastlanır. Bu, dilimizde yabancı dillerin etkilerinden ileri gelmektedir :

«Bir insan ki çalışıp ekmeğini kazanamaz; o, cemiyet için bir yükür.»

V. Başka bir cümlesiğin zarfi olmak :

Kandillide, eski bahçelerde
Akşam kapanınca perde perde
Bir hatırlı zevki var kederde.

Yahya Kemal

«Akşam kapanınca perde perde» yan-cümlesiği «Bir hatırlı zevki var kederde» temel cümlesiğinin zarf tümlecidir. Bu gibi cümleçikler bağ-fiillerle kullanılır.

VI. Başka cümleye şart olmak :

Basit dilek-şart kipindeki fiiller, başka bir kipin şartıyla çekilmiş fiiller ve ek-fiillerin şartıyla kullanılan kelimeler mânası tam cümleler kurmazlar; asıl cümleyi şartla bağlarlar; bunun için şartlı bir cümleçikten sonra başka bir cümleçik gelir :

Mümkün olsa vatan kardeşlerime şu zayıf vücudumu siper edeceğim. Mümkün olsa vatanımı gönlümün içinde saklayacağım.

Namık Kemal

«Mümkün olsa» cümlesiği şart cümlesidir.

VII. Aynı durumdaiki iki cümleçik arasında bağ vazifesi görmek :

«Dün gelmedi, demek ki, o işten vazgeçmiş.»

Sıra cümleler :

295. Aralarında mâna ilgisi bulunan birden çok basit veya bileşik cümlenin sıralanmasından meydana gelmiş cümleler sıra cümleler denir :

«Kargalar, kişi soğuktan donan gagalarını, ayaklarını ısıtmak için bacaların yanına üşüşürler, orada sert, çırın sesleriyle bağırlırlar.»

Bu cümlelerin her biri mâna bakımından diğerleri tarafından tamamlanmağa muhtaç değildir, sadece özneleri müşterek olduğu için bu şekilde sıralanmışlardır.

Sıralanmış cümlelerde özneleri başka başka olsa dahi yardımçı fiillerle fiil çekimine yarıyan takılar, sónandan önceki cümlelerin fiillerinden kalkarak yalnız son fiilde kalabilir : «Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Cumhuriyet ilân olunduğu gün herkes birbirini tebrik ediyor, Yaşasın Cumhuriyet sözleri göklere yükseliyordu.» gibi.

A l i ş t i r m a :

Aşağıdaki cümlelerin çeşitlerini söyleyiniz ve bu cümleleri bugünkü dil ile yeniden yazınız :

Eser vardır ki, devre-i ömrü; sahibinin zeval-i vücuduyle beraber hitam bulur. Yine eser vardır ki, hayat-i hâkîkîyesi sahibinin fevтиyle başlar.

Eser vardır ki, meth ü sitayış görmekle beraber kadri daima tenezzüldedir. Yine eser vardır ki, zemm ü tezyife uğramakla beraber itibarı dembedem tezayüdedeler.

Bir sınıf iudeba vardır ki, sermaye-i marifetleri birbirlerinin söylediğini tekrardan, eser-i faziletleri **birbirle-**rinin yazdığını istinsahтан ibarettir. İşte bu suretle meydana konan şeylerin aralarında görülebilecek fark, bir sözin ağızdan ağıza intikal etmesiyle şekil ve heyetine âriz olan tebeddül ve bir kitabın başka başka nâsihler [1] elinden çıkışmış, müteaddit nüshalarında ibarece meşhudo-labilen ihtilâf derecesinden ziyade bir şey değildir.

Recaizade Ekrem

[1] Recaizade burada «nâsih» kelimesini «müstensih» yani «kop-yasını çıkaran» mânâsında kullanmıştır.

ZARFLARIN, EDATLARIN VE BAĞLARIN CÜMLE

İÇİNDEKİ YERLERİ VE VAZİFELERİ

«Boyu gayet uzun, vücudu gayet ince olduğu için otlar ve kurumuş çamurlar arasında başına öne uzatarak yü-rürken her an yerinden oynamış bir sırik gibi devrilecek korkusunu veriyordu.»

Reşat Nuri Güntekin

Bu yazıyı inceliyecek olursak cümlenin esas öğelerinden başka bu öğeleri tamamlayan birtakım kelimelerin bulunduğuunu görürüz; bu kelimeler : **gayet, için, ve, ön, gibi** dir.

Zarflar :

«Boyu gayet uzun, vücudu gayet ince» dendiği zaman **ga-yet** kelimesi **uzun** ve **ince** sıfatlarının mânalarına çokluk veriyor ; yani sıfatlara etki yapıyor.

296. Böyle, sıfatların, fiillerin veya başka bir zarfın anlamına etki yapan kelimelere **zarf** denir.

Zarfların cümle içindeki yerleri :

297. Zarflar, basit cümlelerde anlaman gerektirdiği her yerde kullanılır. Bileşik cümlelerde, temel ve yan-cümleciklerin ayrı ayrı zarfları olabilir.

E d a t l a r :

«**Her an yerinden oynamış bir sırik gibi devrilecek...**» cümlesiinde «gibi» kelimesi sırik ve devrilecek kelimeleri arasında bir ilgi kurmaktadır.

298. Cümplenin kelimeleri arasında ilgi kuran kelimelere edat denir.

Edatlarla birlikte kullanılan kelimeler cümlede zarf tümleci veya **dolaylı tümleç** olabilir.

Edatların cümle içindeki yerleri :

299. Edatlar **yalın**, **e**, **den** halindeki isimlerden, iyelik zamiri almış şahıs zamirlerinden, sıfat - fiillerle **bağ** - fiillerden sonra kullanılırlar.

Bağlar :

«**Otlar ve kurumuş çamurlar arasında başını öne eğerek...**» Bu cümlede «otlar, çamurlar» kelimelerinin ödevleri aynıdır.

300. Böyle eş görevli kelimeleri veya anlam bakımından birbiri ile ilgili müstakil cümleleri bağlıyan kelimelere **bağ** denir. Cümle içinde bağlar, bağladıkları kelimelerin veya cümlelerin arasında bulunur.

Alistirma:

Aşağıdaki cümlelerde bulunan zarfların gördükleri vazifeleri belirtiniz :

Yazilarimi tamamiyle yazdim. — Sen de benimle beraber gelecek misin? — Şu beygir, topalliyarak yürüyor. — Bugün evden dışarı çıkmadım. — Rüzgâr hafif hafif esiyor. — Suat, üzgün döndü.

Alistirma:

Aşağıdaki zarfları bulunuz :

İkindi üzeri Kızıldeniz ortasında kafanızdan memnun olmanız epeyce güçtür. Hangi mevsimde ve hangi ayda bulunursanız bulununuz, aynı vaziyet : beyin pelte, pihti gibrider.

Mevsim ve ayların orada ne ehemmiyeti var? Hepsi birbirinden farksız. Hava daima sıcak, boğucudur. Denizi su mefhumuna uyar renkte, seste ve şekilde göremezsiniz. Üstünde olduğunuz halde altında imişcesine gécé, gündüz ağırlığını taşırsınız. Dumanlana dumanlana kayan bir lâv tabakası... Gemiye nasıl sıwasmadığına ve bakır teknesini nasıl eritmediğine şaşarım.

Refik Halit Karay

Alistirma:

Şu cümlelerdeki edatları bulunuz :

İlgit ilgit esen seher yelleri, son umudum sizde kaldı: — Bana ondan bir koku getirin, size İrem bağının güllerini dereyim. Bana ondan bir ses getirin, size şakir bülüberin dillerini dökeyim... Bana ondan bir haber getirin, size bütün diünyamı vereyim...

Eflâtun Cem Güney

Alistirma:

Aşağıdaki cümlelerde bulunan bütün kelime çeşitlerini inceleyiniz ve cümleleri de tahlil ediniz :

Müstakbeldeki hali eniniyet altına almak: iki kazanıp bir yemekle olur.

«Zaman altındır» derler; fakat o da vaktin kıymetini lâyihiyle takdir etmek değildir. Bir dakikada yüz bin altın kazanılabilir; lâkin yüz milyon altın insana bir dakikayı kazandıramaz. Hal böyle iken, ne ağıreptir, ki yine vaktini kaybetmek için yüzlerce, binlerce altın sarfedenler de bulunur.

Zaman : sermaye-i maişet, sây : menba-i hayattır; adam; zaman sayesinde geçinir, sây ile yaşar. Bu halde zamanını çalışmağa sarfetmeyip de muattal duranlar için toprağın altı ile üstünde ne fark olabilir? Rahat döşeğî yeryüzüne çıkmış mezâr değil de nedir?

Namık Kemal

NAZMIN NESRE ÇEVİRİLMESİ

301. Nazmı nesre çevirmek için başlıca üç şekil vardır :

1. **Aynen**, yani yabancı dilden kelimeleri ve yabancı kâide ile yapılmış tamlamaları değiştirmeden yalnız misralardaki kelimeleri nesir üslûbuna göre yerli yerine koyarak çevirmektir. Bildiğiniz gibi nesir üslûbunda önce özne, ortaya tümleç, en sonra da fiil veya yüklem konur. Ancak vezin ve kafîye zarureti dolayısıyla yazılmamış bir takrı veya kelime varsa nesre çevirirken bunlar ilâve olunabilir : Meselâ :

«Uyduk görüşte bilgi, gidişte ülkiye biz.» misraını : «Biz, görüşte bilgiye, gidişte ülkiye uyduk» şekline koyarız. Keza :

«Ana yurdun evlât bozmaz, giderim» misraını : «Ana yurdunu evlât bozmaz, giderim.» şeklinde çeviririz.

2. **Bir manzumeyi ikinci şekilde nesre çevirmek** için misralardaki yabancı kelimelerin bugünkü Türkçe karşılıkları bulunur ve yabancı tamlamalar da Türkçe tamlama haline getirilir; yine birinci şekilde olduğu gibi, Dilbilgisi kurallarına göre nesir üslûbu ile cümleler kurulur.

Not : 1

Birinci ve ikinci şekilde nesre çevirmede icabederse ikinci veya üçüncü misralardaki bazı kelimeler birinci misradaki kelimeler arasında katılır; yani nesre çevirmede her misra tek başına çevrilmesi şart değildir.

Not : 2

Bilindiği gibi manzumelerde cümle bitsin bitmesin her misra, ayrı bir satır teşkil eder. Halbuki bunları nesre çevirdiği-

müz zaman her misraın çevrilmesine mütlaka satır başından başlamaga lüzum yoktur. Ancak fikradan fikraya geçilirken satır başlarından başlanır.

3. **Genişleterek çevirme** : Şairin fikirlerini anladıkten sonra onları yeniden yazmaktadır. Nesre çevireceğiniz manzumeyi birkaç defa dikkatle okursunuz; sonra onu birisine anlatır gibi temiz ve sade bir üslûpla yazarsınız. Şu halde genişleterek çevirmek, mutlaka manzumedeği kelimeleri yazmıyarak, onların yerine başka lûgatler kullanmak demek değildir. Bir manzumeyi genişleterek nesre çevirmek demek: manzumedeği ana fikirle ilgisi bulunan fikirleri de bularak bir kompozisyon vücuda getirmek demektir [1].

Nazmin nesre çevrilmesine dair örnekler :

Bibaht olanın bağına bir katrasi düşmez
Bârân yerine dürr ü güher yağsa semadan.

Ziya Paşa

I. Aynen nesre çevrilimişi :

Semadan bârân yerine dürr ü güher yağsa bibaht olanın bağına bir katrasi düşmez.

II. **İkinci şekilde**, yani Arapça ve Farsça kelimelerin yerine Türkçeleri konarak ve Farsça tamlamalar Türkçe tama- ma yapılarak :

Gökyüzünden yağmur yerine inci ve elmas yağsa talihsiz olanına bahçesine bir tane bile düşmez.

[1] Nazım ile nesir, esasen birbirinden çok ayrı birer yazı şeklidir. Bu itibarla nazmin nesirle ifadesi, yahut nesre çevrilmesi onun bütün hususiyetlerini kaybettirebilir. Bu, böyle olmakla beraber, bilhassa eski manzumelerin mânalarının daha kolay anlaşılabilmesi için öğrencilerimize nazmin nesre çevrilmesine ait bazı örnekler vermek istedik ve bu bahsi sîrf bu maksatla kitabımıza ilâve ettim.

III. Genişleterek ve açıklyarak :

Ziya Paşa bu beytiyle tahlisizlikten şikayet etmektedir. Hayatta talihin de büyük önemini olduğunu belirtmek istiyerek: «Gökyüzünden yağmur yerine inci ve elmas yağsa, talihsiz olanın bahçesine bir damla bile düşmez!» diyor.

Bir kîfa

Yâdında mı doğduğun zamanlar?
Sen ağlar idin, gülerdi âlem.
Bir öyle ömür geçir ki olsun
Mevtin: sana hande, halka: matem!

Cudi

Birinci şekilde :

Doğduğun zamanlar yâdında mı? Sen ağlardın, âlem güllerdi. Öyle bir ömür geçir ki mevtin: sana hande, halka matem olsun.

İkinci şekilde :

Doğduğun zamanlar hatırlıymazsun. O vakit sen her seyden habersiz minimini bir bebektin. İsteklerini, acılarını kimseye anlatamadığın için ağlardın. Annen, baban senin doğumunu sevinç içinde kutluyorlar, onları tanıyanlar da bu sevince katılıyorlardı.

Ey güzel yavru, artık iyice büyüdüün, çalışma çağına girdin. Hiç unutma ki yürümeğe başladığın bu hayat yolu çok karanlık ve karışiktır; adımlarını dikkatle atamazsan belki bir uğuruma

yuvarlanabilirsin. Halbuki biz, seni bir üçurumun kenarında değil, ilmin ve faziletin yüksekliklerinde görmek isteriz. Bunun için yaşadığın müddetçe hiçbir an çalışmaktan geri durmamalısın. Vatanına, milletine ve bütün insanlığa yarıyacak öyle mühim eserler viucudā getirmelisin ki nihayet millî ve insani ödevlerini tamamıyla yapmış bir adam sıfatıyla, memnuñ ve müsterih, gözlerini ebediyen kapadığın zaman, bütün seni tanıyanlar derin bir matem tutsun.

Onuncu yıl Marşı

Çıktık açık alınlı on yılda her savaştan,
On yılda on beş milyon genç yarattık her yaştan.
Başa bütün dünyanın saydığı Başkumandan.
Demir ağlarla ördük ana yurdu dört baştan.

Türküz, Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türke durmak yaraşmaz; Türk onde, Türk ileri!

Bir hızla kötülüğü, geriliği boğarız,
Karanlığın üstüne güneş gibi doğarız,
Türküz, bütün başlardan üstün olan başlarız,
Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız.

Türküz, Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türke durmak yaraşmaz; Türk onde, Türk ileri!

Cizerek kanımızla özyurdun hertasını
Dindirdik memleketin yıllar süren yasını.
Bütünlendik her yönden istiklâl kavgasını;
Bütün dünya öğrendi Türküyü saymasını.

Türküz, Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türke durmak yaraşmaz; Türk onde, Türk ileri!

Örnektir milletlere açtığımız yeni iz;
İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kütleyiz.
Uyduk görüşte bilgi, gidişte ülküye biz;
Tersine dönse dünya yolumuzdan dönmemiz.

Türküz, Cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi;
Türke durmak yaraşmaz; Türk onde, Türk ileri!

B. K. Çağlar — F. N. Çamlıbel

Şimdi bu manzumeyi aynen nesre çevirelim :

On yılda her savaştan açık alınlı çıktık. On yılda her yaştan on beş milyon genç yarattık. Başta bütün dünyanın saydığı Başkomutan vardı. Ana yurdu dört baştan demir ağlarla ördük.

Türküz; göğsümüz Cumhuriyetin tunç siperidir. Türke durmak yaraşmaz. Türk onde, Türk ileridir.

Kötülüği, geriliği bir hızda boğarız. Türküz, bütün başlardan üstün olan başlarız. Tarihten önce vardık, tarihten sonra varız.

Özyurdun hertasını kanımızla çizerek memleketin yıllar süren yasını dindirdik. İstiklâl kavgasını her yönden bütünlendik. Bütün dünya Türküyü saymasını öğrendi.

Açıtığımız yeni iz milletlere örnektir. Sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış bir kütleyiz. Biz görüşte bilgiye, gidişte ülküye uyduk. Dünya tersine dönse yolumuzdan dönmemiz.

A listirma :

Aşağıdaki beyitleri nesre çeviriniz :

Râyete meylederiz kamet-i dilcû yerine
Tuğa dil bağlamışız kâkül-i hoşbû yerine.

Gazi Giray

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak
Sönmenden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

Mehmet Âkif Ersoy

Kapılma dehrin iğfalâtına ahlâk bahsinde,
Sana ol fende vicdanın yeter üstat lâzımsa.

Namık Kemal

Alıştırma:

Aşağıdaki manzumeleri birinci ve ikinci şekillerde nesre
çeviriniz :

Musirrim, sâbitim tâ can verince halka hizmette,
Fedakârin kalır ezkâri daim kalb-i millette.
Denir bir gün gelir de saye-i feyz-i hamiyette :
Kemal'in seng-i kabri kalmadiysa nami kalmıştır.

Namık Kemal

Âyinesi iştir kişinin, lâfa bakılmaz,
Şahsin görünür rütbe-i akli eserinde.

Ziya Paşa

Kimse tâyin edemez âlemde
Kendi mahiyetini re'yi ile;
Münferit vasita-i rüyet iken
Göremez kendisini dide bile.

Namık Kemal

Dilimizde kullanılmış olan yabancı dil kurallarından :

FARSÇA SİFATLAR

302. Dilimizde eskiden kullanılmış olan Farsça sıfatlar
başlıca iki büyük kısma ayrılır :

1. Aslında sıfat olanlar.
2. Kaide ile yapılanlar.

303. Aslında sıfat olanlar esasen sıfat vazifesini gören
kelimelerdir :

Nev — yeni	Nik — iyi
Bâlâ — yüksek	Dûr — uzak
Bet — fena	Rast — doğru

FARSÇA SİFAT EDATLARI

304. Farsça sıfat edatları iki türlüdür :

1. Kelimenin başına getirilenler.
2. Kelimenin sonuna getirilenler.

Kelimelerin başına getirilen edatlar

305. Bazı Farsça ve Arapça kelimeleri sıfat yapmak için
başlarına getirilen edatların en çok kullanılanları şunlardır :

Na, bi : Bunlar olumsuzluk bildirirler :

Nalâyîk «Lâyîk olmîyan» Bihâyâ «Hayâsîz»

Napâk «Kirli» Bihâber «Habersiz»

Hem : Beraberlik gösterir :

Hemcins «Aynı cinsten»   **Hemdert** «Dertleri bir»
Hemrenk «Aynı renkte»   **Hemhal** «Aynı halde»

Ber : Üzere mânâsında kullanılır :

Berkarar «Karar üzere»   **Bermurat** «Muradına ermiş»
Berkemal «Kemal üzere»   **Bermütat** «Âdet üzere»

Kelimelerin sonuna gelen edatlar

Âne : Nispet bildirir :

Biraderâne «Kardeşçe»   **Âcizâne** «Âcizce»
Dostâne «Dostça»   **Sairâne** «Şairce»

î : Nispet bildirir :

İlmî «İlme ait»   **Edebî** «Edebiyata ait»
Fikrî «Fikre ait»   **Fennî** «Fenne ait»

în : Bir şeyin neden yapıldığını veya nasıl olduğunu bildirir :

Simîn «Gümüşten»   **Zerrîn** «Altından»
Ahenîn «Demirden»   **Ateşîn** «Ateşli»

dar, tar : Nispet ve malikiyet bildirir :

Haberdar «Haberi olan»   **Salâhiyyettar** «Salâhiyet sahibi»
Malûmattar «Malûmatlı»   **Minnettar** «Minnet altında kalan»

«ment, vâr, ver, nâk» edatları da malikiyet ve nispet bildirirler :

Hissement «Hisseli»   **Hünerver** «Hünerli»
Ümitvâr «Ümitli»   **Kedernâk** «Kederli»

«vâr, ver, âsa» edatları benzeyiş bildirir :

Sirves «Arslan gibi»   **Perivâr** «Peri gibi»
Mahves «Ay gibi»   **Gülâsa** «Gül gibi»

«ban, ger, kâr» edatları sanat ve meslek bildirirler :

Bağban «Bağcı»   **Zerger** «Kuyumcu»
Sanatkâr «Sanat sahibi»   **Ahenger** «Demirci»

A li s t i r m a :

Aşağıdaki Farsça sıfatları gösteriniz :

*Sen işte böyle siyah günlerin misafirisin,
Kolay ve neşefea bir seyahat olmıyacak
Hayatın elbette.*

Tevfik Fikret

*Nâdanlar eder sohbet-i nâdanla telezzüz,
Divanelerin hemdemî divane gerektir.*

Ziya Paşa

Eğer maksut eserse müşra-i berceste kâfidir.

Koca Ragip Paşa

*Karşında bir sema-yi seher, sâf ii bîsehab,
Âguş-i lerzedarı açık, bekliyor... Şitap!*

Tevfik Fikret

FARSÇA FİLLERDEN YAPILAN SİFATLAR

306. Farsça fillerden yapılan bazı sıfatlar da dilimizde eskiden kullanılmıştı. Artık bu gibi sıfatları hiç kullanmamız gerekiyor; fakat - Edebiyat Derslerinde - okuyacağınız eski yazınlarda tespit edeceğiniz Farsça sıfatların mânalarını anlamamanız için bunlardan birkaçını şuraya yazıyoruz :

Hanende «Şarkı okuyan»
Sazende «Saz çalan»
Nâlân «İnliyen»
Girizan «Kaçan»
Bînâ «Gören»
Dânâ «Bilen»
Piraste «Donatılmış»

Reside «Erişmiş»
Perverdigâr «Besliyen»
Üftade «Düşkün»
Güzide «Seçilmiş»
Giryân «Ağlıyan»
Âmade «Hazır»
Giriftar «Tutulan, müptelâ»

Farsça bileşik sıfatlar

307. Dilimizde Fars kaidesiyle yapılanı bileşik sıfatlar eskiden pek çok kullanılmıştı. Bunlara «Vasf-i Terkibi» de denirdi. Artık böyle yabancı kaidelerle yapılmış kelimeleri ve tamlamaları kullanmamız gerekiyor; lâkin eski yazınlarda göreceğiniz bu kelimeleri anlamamanız için Farsça bileşik sıfatlardan bazılarını aşağıya yazıyoruz :

Serefbahş «Şeref veren»
Hürriyetperver «Hürriyeti seven»
Melâlâver «Keder veren»
Sînesâf «Temiz yürekli»
Âlikadir «Çok itibarlı»

Dehşetengiz «Dehşet koparan»
Semâpîra «Semayı süsliyen»
Takatşiken «Kuvveti kiran»
Dilşat «Memnun gönüllü»
Emelşikeste «Arzusu kırlımsı»

Hoşbû «Güzel kokulu»
Mahpertev «Ay ziyalı»
Faziletsimat «Faziletli»
Mahrû «Ay yüzlü»
Tecrübedide «Tecrübe görmüş»
Ruhnuvaz «Ruhu okşayan»

Asirdide «Asır görmüş»
Haksinas «Hakkı tanıyor»
Nazârifîrip «Gözü aldatan»
Hayretefza «Hayreti artırın»
Erelpîra «Ümidi süsleyici»
v.s.

Farsça sıfat tamlamaları

308. Fars kaidesiyle yapılan sıfat tamlamaları da eskiden dilimizde çok kullanılmıştı.

Farsça sıfat tamlaması yapmak için isim önce, sıfat sonra getirilir, ismin son harfi de, sonunda «i, î, ü, u» harflerinden biri varmış gibi okunurdu. Şimdi böyle tamlamaları hiç kullanmamız gerekiyor; fakat mânalarını anlamamanız için birkaç misal yazıyoruz :

Ruz-i nev «Yeni gün»
Fîkr-i âli «Yüksek fikir»
Neemî-i dirâşan «Parlak yıldız»
Sene-i devriye «Yıl dönümü»
Düvel-i muazzama «Büyük devletler»

Not :

Farsça bir tamlamanın isim veya sıfat tamlaması olduğunu anlamak için tamlamanın ikinci kelimesine bakarız: Farsça isim tamlamalarında ikinci kelime isim olur; sıfat tamlamalarında ise ikinci kelime mutlaka sıfat olur :

Nezahet-i lisan «Lisanın nezaheti»

İkinci kelime isim olduğundan bu tamlama «isim tamlaması»dır.

Lisan-ı nezih «Temiz lisan»

İkinci kelime sıfat olup birinci kelimeyi vasıflandırdığından bu tamlama «sıfat tamlaması» dır.

Birkaç örnek daha :

Hava-yı vatan «Vatan havası» (İsim tamlaması)

Hava-yı sâf «Sâf hava» (Sıfat tamlaması)

Fîkr-i terakki «İllerlème fikri» (İsim tamlaması)

A listirma:

Aşağıdaki Farsça isim ve sıfat tamlamalarını bulunuz :

Edebiyatın gayesi terbiye-i efkâr, tasfiye-i vicdan, tehzib-i ahlâk, tenvir-i ezhan olduğu münker degildir. Lâkin bir şair, şîirini ahlâk dersi vermek için söylemez. Emeli şevk-i muhabbete ve letaif-i tabiat vesaireye müteallik sânihat-i kalbiyye ve halât-i ulviyyyesini mümkün olduğu kadar lâtif ve rengîn, zarif ve metîn bir surette arz ve tasvir etmeye münhasırdır.

Recaizade Ekrem

Dilimizde kullanılmış olan yabancı dil kurallarından :

ARAPÇA TAMLAMALAR

309. Eski metinlerde Arap kaidesiyle yapılmış bazı tamlamalar da gözüne çarpmaktadır. Hattâ bugünkü dilimizde de bazı Arapça tâbirlerin klişe şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Biz, böyle yabancı kurallara göre yapılmış tamlamaları ve tâbirleri hiç kullanmıyacağız. Ancak gördüğünüz yerlerde mânarını anlayabilmeniz için şuraya bazı örnekler koymayı uygun bulduk.

Arapça isim tamlamaları :

310. İki Arapça ismin (Harf-i tarif) denen (el, ül, ul) ile birbirine bağlanmasıyle yapıldı :

Tahtelbahir	(Denizaltı)
Tahtelarz	(Yer altı)
Fevkalâde	(Âdetin üstünde)
Şerefülinsan	(İnsanın şerefi)
Şemsülmekâtip	(Mekteplerin güneşî)
Selâmetülinsan	(İnsanın selâmeti)
Menbaulîrfan	(Îrfan kaynağı)
Müvellidülhumuza	(Oksijen)
Müvellidülmâ	(Hidrojen)
Ümmülhâbais	(Kötülüklerin anası)

ARAPÇA SIFAT TAMLAMALARI

311. Birincisi isim, ikincisi sıfat olmak üzere iki Arapça kelimenin birbirine bağlanmasıyle sıfat tamlamaları yapılrırdı : **Ramazanülmübärek**, **Medinetülmünevver**, **Memalikülmahrusa** (korunmuş memleketler), **Hazinetülmeknuze** (gizlenmiş hazıne), **Rütbetülhülyâ** (Yüksek rütbe) gibi.

**Arapça kurallara göre yapılmış bazı kelimelere dair
birkaç not**

Dilimizde eskiden Arapça kurallara göre yapılmış bazı kelimeler çok kullanılırdı. Artık Türkçe karşılıkları bulunan bu gibi kelimeleri kullanmayaçğız. Fakat arasıra kullanılmakta olan bazı kelimeleri şurada belirtmeyi uygun bulduk.

ARAPÇA COĞULLAR :

Arapçada çoğullar üç türlüdür :

1) Arapça tekil bir kelimenin sonuna (*in*), yahut (*ün*) getirilir :

TEKİL :

Muazzir (Yazar)
Muallim (Öğretmen)
Mükrian (İkram eden)
Hâzır (Bir yerde bulunan)

ÇOĞUL :

Muazzirîn (Yazarlar)
Muallimîn (Öğretmenler)
Mükrimûn (İkram edenler)
Hâzırûn (Bir yerde bulunanlar)

2) Arapça tekil bir kelimenin sonuna (*ât*) getirilir :

TEKİL :

Nebat (Bitki)
Tesadüf (Rastlama)
Teşkil (Kurma)

ÇOĞUL :

Nebatât (Bitkiler)
Tesadüfât (Rastlamalar)
Teşkilât (Kurmalar)

Müessese	(Kurum)	Müessesât	(Kurumlar)
Tahrir	(Yazmak)	Tahrirât	(Yazilar)
Teşekkür	(Şükretmek)	Teşekkürât	(Şükretmeler)
Takdir	(Beğenme)	Takdirât	(Beğenmeler)
Müdahale	(Karışma)	Müdahalât	(Karışmalar)
Müdafaa	(Savunma)	Müdafâât	(Savunmalar)

3) Arapça tekil bir kelimenin şekli değiştirilerek yapılanlar, daha ziyade işitmekte öğrenilir.

TEKİL :

Mektep	(Okul)	Mekâtip	(Okullar)
Kitap	(Kitap)	Kütüp	(Kitaplar)
İlim	(Bilgi)	Ulûm	(Bilgiler)
Deyn	(Borç)	Düyûn	(Borclar)
Devlet	(Devlet)	Düvel	(Devletler)
Âlima	(Bilgin)	Ulema	(Bilginler)
Cahil	(Bilgisiz)	Cühelâ	(Bilgisizler)
Şerik	(Ortak)	Şürekâ	(Ortaklar)
Sây	(Çalışma)	Mesai	(Çalışmalar)
Kalb	(Yürek)	Kulûb	(Yürekler)
Nur	(Işık)	Envar	(Işıklar)
Fikir	(Düşünce)	Efkâr	(Düşünceler)
Şiir	(Şiir)	Es'ar	(Şiirler)
Vasîf	(Sifat)	Evsaf	(Sifatlar)
Cebel	(Dağ)	Cibal	(Dağlar)
Râsimé	(Tören)	Merasim	(Törenler)
Hüküm	(Karar)	Ahkâm	(Kararlar)
Vezin	(Ölçü)	Eyzan	(Ölçüler)

Not : 1

Bu Arapça çoğullar, ancak Arapça kelimelere mahsustur. Türkçe veya Farsça kelimelerle Arapça çoğul yapılamaz. Bunda dolayı (peşinât, siparişât, çiftlikât) gibi kelimeler yanlıstır.

Not: 2

(Mesai, merasim, evrak, şerait, düvel, cühelâ) gibi kelimeler esasen çoğul olduklarıdan bunların sonuna Türkçe çoğul edatı getirilerek (mesailer, merasimler, evraklar, şeraitler, düveller, cühelâlar) denemez, bunların yerine sırasıyla: (çalışmalar, törenler, kâğıtlar, şartlar, devletler, cahiller) demek gerekir.

**Dilimizde kullanılan diğer bazı Arapca
kelimeler**

Bazı Arapça kelimelerin sonlarına (en), (an) getirilerek hal ve zarf vazifesi gören kelimeler yapılmaktadır :

Esasen (Temel olarak)	Usulen (Usule göre)
Salimen (Sağ olarak)	Sehven (Yanlışılıkla)
Aklen (Akılca)	İlmen (İlimce)
Fennen (Fence)	Takriben (Aşağı yukarı)
Râkiben (Binerek)	Seklen (Şekilce)

Not: 1

Bu kural, yalnız Arapça kelimelere mahsustur, Farsça veya Türkçe kelimeler bu şeyle sokulamaz; bu itibarla (peşinen, nezaketen, bahtiyaren, âsuğeten) gibi kelimeler yanlıştır.

Not: 2

Arapça, Farsça kelimelere ait bazı kurallar, kitabımıza sîrf Edebiyat Kitaplarınızdaki eski metinlerde rastladığınız zaman çeşitlerini ve mânalarını kavriyabilmeniz için konulmuştur; yoksa dilimizde Türkçe karşılıkları bulunan Arapça, Farsça kelimeleri artık ne sözlerimizde, ne de yazılarımızda hiç kullanmiyacağız.

SÖZLÜK

S Ö Z L Ü K

A

Âdâ - Düşmanlar.
Adetmek - Saymak.
Ağrep - Pek garip, pek tuhaf.
Âğuş - Kucak.
Ahenk - Uygunluk, düzgünlük,
uyum; çalgılı eğlence.
Ahenktar - Ahenkli.
Aheste - Yavaş.
Âhir - Son.
Âti - Gelecek zaman.
Âriz - Sonradan gelen.
Azim - Kesin karar.
Aziz - Sevgili, itibarlı.

B

Bârân - Yağmur.
Bedbaht - Talihsiz.
Berceste - Gayet güzel, sağlam.
Berk - Yaprak.
Beşeriyet - İnsanlık.
Bibaht - Talihsiz.
Bicare - Çaresiz.
Bidirenk - Kararsız.
Bisehap - Bulutsuz.
Buhurdan - İçinde tütsü yakılan
kab.
Bünye - Vücutun yapısı.

C

Câm - Kadeh.
Cânan - Sevgili.
Cehil - Cahillik.

Cereyan - Akış; oluş.
Cühelâ - Cahiller.
Cûşış - Coşmak.

D

Daim - Devam eden, her zaman.
Dâmen - Etek.
Dâmgeh - Tuzak yeri.
Dehr, dehir - Dünya.
Denaet - Alçaklık.
Devre - Bir devrin içinde birbiri
ardınca gelen zaman parçala-
rından her biri.
Dide - Göz.
Dil - Kalb, gönüл.
Dilek - Gönül çekici.
Duçar - Çatan, çatıcı.
Dür - İnci.

E

Ebr-i bahar - Bahar bulutu.
Efkâr - Fikirler.
Efsun - Büyüü.
Ekserisi - Çogu.
Elem - Üzüntü, keder.
Emel - İstek, arzu.
Erbab - Sahipler, ustalar.
Erbab-i hayat - Yaşayanlar
Esrar - Sırlar, gizli seyler.
Eyyam - Günler.
Ezeli - Başlangıcı olmayan.
Ezhan - Zihinler.
Ezkâr - Anmalar.

F

Faaliyet - Çalışma, çalışkanlık.
Faik - Üstün.
Fâni - Ebedî olmamış, yok olan.
Fazilet - Değer, meziyet, iyi huy.
Fedakâr - Kendini veya değerli bir şeyini esirgemeyen.
Fennî - Fenne ait.
Fevt - Yok olma; ölmek.
Feyezan - Suyun taşıması.

G

Gaflet - Dalgınlık.
Gariban - Garipler.
Gayur - Gayretli.
Gurup - Batmak, güneşin batması.
Güher - Mücevher.
Güzergâh - Geçit, yolun uğradığı yer.

H

Hâdisat - Hâdiseler, olaylar.
Hail - Engel.
Hâlâ - Henüz.
Hande - Güllüs.
Hamiyet - Yurtseverlik, insanlık.
Hârika - İnsanı hayrette bırakan fevkâlâtı.
Hemdem - Arkadaş.
Hâle - Ayın etrafındaki parlaklığa.
Harekât - Hareketler.
Hâsil - Meydana çıkan, vücut bulan.
Hasreylemek - Bir işe mahsus kilmak.
Hazan - Sonbahar.
Hedef - Nişan yeri.

Heyet-i içtimaiye - Topluluk, insan topluluğu.
Hissiyat - Duygular.
Hitam - Son.
Hoşbu - Güzel kokulu.
Huruşan - Çağlıtı yapan.
Hususiyet - Hususi oluş, özellik.
Hünér - Marifet, sanat.

I

İtr - Güzel koku, yağ ve esans; yeşil yapraklı, beyaz çiçekli bir nebat.

I

İbzal - Esirgemeyip bol bol sarfetmek.
İcat - Yeni bir şey yapmak.
İcra - Yapmak.
İçtimai - Topluluğa ait.
İdrâk - Anlamak; yetişmek.
İgfâlât - Aldatmalar.
İhtisas - Her hangi bir ilim veya sanatta çok ileri gitme.
İhtra - Yeni bir şey çıkarmak.
İktâb - İyi hallî olmak.
İkdam - Sebatla çalışmak.
İktifa - Yetinmek.
İlham - Kalbe bir şey doğmak.
İltica - Sığınmak.
İman - İnanış, inanç.
İntikal - Bir yerden başka yere geçmek.
İsnat - Yüklemeye; bir işi birinsinin üstüne atma.
İstihkâm - Düşmana karşı yapılan sağlam siper.
İstinas - Alışma.
İstikbal - Gelecek zaman.
İstiklâl - Bağımsızlık.

İtidâl - Orta derecede olma.
İrem bağı - Cennette bir bahçenin adı.

İstînsâh - Kopyasını çıkarmak.
İzafe, izafet - Bir işi birine atma, katma; bir kelimeyi başka bir kelimeye bağlama.

İzah - Açıklama.
İzale - Yok etmek.
İzzet - Büyüklük, yükseklik.

K

Kadir - İtibar, değer.
Kâinat - Var olan şeylerin hepsi, mevcudat.
Kamet - Boy.
Kâmil - Olgun, kemal sahibi.
Kargı - Ucu demirli uzun mızrak.
Katiyet - Kesinlik.
Katra - Damla.
Kesbetnek - Kazanmak.
Kelâm - Söz.
Kemal - Olgunluk.
Köhne - Eski.
Kutsî - Mübârek, mukaddes, çok sayılan ve sevilen.

L

Lâlerenk - Lâle renginde.
Lengüist - Dil bilgini.
Lerzedar - Titriyen.
Lûgaat - Lûgatler.

M

Maatteessîf - Teessüflü beraber.
Macera - Baştan geçen heyecanlı olay.
Mahsûlât - Mahsuller, ürünler.

Mahrem-i esrar - Birisinin sırasını bilen.

Mahuf - Korkunç.

Mahviyet - Alçak gönüllülük.

Maişet - Geçiniş.

Makber - Mezar.

Maksut - İstenilen.

Marifet - Bilgi, hüner.

Matem - Büyük keder.

Mazi - Geçmiş zaman.

Maziperest - Geçmişe tapan, eski kafalılıktan kendini kurtaran.

Mecruh - Yaralı.

Medîh - Övmek.

Mefkûre - Ülkü, ideal.

Menzil-i maksut - Erişilmesi istenilen yer.

Meram - İstek.

Merhale - Konak, iki yer arası yol.

Mesai - Çalışmalar.

Meskûn - Oturulmuş, ahalisi bulunan.

Meshudolmak - Görülmek.

Mesgale - İş gücü.

Menba-i hayat - Hayat kaynağı.

Mimnet - Bir iyiliğe karşı teşekkür duygusu.

Mizaç - Tabiat, huy.

Münker - İnkâr olunan.

Müteallik - Ait olan.

Münhasır - Yâlınız bir şeye mahsus olan.

Metin - Sağlam.

Mevta - Ölüm.

Mezçeylemek - İki şeyi birbirine karıştırmak.

Mezkûr - Zikrolunan, adı geçen.

Mezruat - Ekilen şeyler.

Muahede - Antlaşma.

Muattal - Bırakılmış, işsiz, boş.

Muhabbet - Sevgi.
Muin - Yardımcı.
Muhaceret - Göç.
Muhtelif - Türli türlü olan.
Muhtesem - İhtişamlı, şanlı ve gösterişli.

Musibet - Belâ, felâket.
Musir - Israr edici, direnici.
Mužtarip - Üzüntü çeken, rahat siz olan.

Muvaffak - Elde etmiş, kazanmış.
Müfredat - Bir bütünü meydana getiren tekler.
Müfrît - Pek ileri atılan.

Mühimmât - Savaş için lâzım olan şeyler, cephanе (gülle, barut v. b.)

Müstakbel - Gelecek zaman.
Münferit - Tek.

Müsterék - Ortaklaşa.
Müteaddit - Birkaç tane olan.
Mütehassis - Duygulu.
Mütehassis - Uzman.
Mütehavvîl - Değişen.
Mütenasip - Uygun.
Mütevakkîf - Bağlı.

N

Nâdan - Cahil.
Nâhos - İyi olmamış.
Nam - İsim, ad, şan.
Nâkâfi - Yetişmeyen, kâfi olmayan.
Nâkil - Nakleden, anlatan.
Narin - İnce yapılı, zarif.
Nenk - Ayıp, namus, utanç, söhret.
Neşeфеza - Sevinç artırcı.
Neşir - Yaymak.
Nevbahar - İlkbahar.
Nilüfer - Bir çeşit çiçek.
Nizamat - Nizamlar, kanunlar.

Ü

Örgüt - Teşkilât.

P

Pây - Ayak.
Pâybend - Ayağı bağlı.
Pervasız - Korkusuz.
Pürhulya - Hulya ile dolu, hulyalı.
Pürintâbâh - Uyanmış, ibret almış olarak.
Pürneşat - Sevinçli, sevinge dolu.

R

Râyef - Bayrak, sancak.
Râz-i dil - Gönül sırrı.
Refah - Bolluk içinde iyi geçiniş.
Refakat - Arkadaşlık.
Refîk - Arkadaş.
Revnak - Parlaklık.
Rey - Oy, fikir.
Rizan - Dökülen.

S

Sâf - Temiz, halis, duru.
Sanayi - Sanatlar.
Sabit - Yerinde duran.
Sây - Çalışma.
Saye - Gölge.
Seçiye - Huy, tabiat, karakter.
Seher - Tan ağartısı.
Selef - Bir işte kendinden önceki, öncel.
Sema - Gökyüzü.
Semay-i sâf - Temiz sema.
Serencam - Başa gelen şey.
Sermaye - Anamal, bir şeyin esası.
Servet - Zenginlik.
Seyahat - Yolculuk, gezi. (Bu

kelimeyi (seyyahat) şeklinde iki (y) ile yazmak ve öyle söylemek yanlıştır.)

Seyyah - Çok seyahat eden.
Seyyar - Yürüyücü, gezici.
Sîk - Doğruluk.
Sîne - Göğüs.
Sükûn - Durma, hareketsizlik; sessizlik.

Sûluk - Bir yol tutmak.

S

Safak - Güneş doğmadan önce ve battıktan sonra, ufukta görülen kızıl aydınlik.

Sâm - Akşam.
Saşa - Parlaklık.
Sehrâyîn - Şehrin donatılması ile yapılan umumi şenlik, donanma.
Sekva - Şikâyet.
Sefaret - Şenlik, sevinç.
Sevk - Şiddetli istek, içten arzu; neşe, keyif.

Sitap - Acele.
Şükran - Teşekkür.

T

Taallûk - Ait olma.
Tagayyür - Değişmek.
Tahammül - Katlanmak.
Tahavvûl - Değişmek.
Tahliye - Boşaltma.
Taife - Bölük, takım; gemi işçilerrinden her biri.
Takaddüm - Öne geçmek, önce olmak.
Taklîdî - Taklide ait.
Talim - Öğretmek.
Takdir - Beğenmek; kıymet biçmek.

Tâsdîk - Gerçeklemek, doğrudur demek.

Tasfiye - Sâfileştirmek.

Tebeddül - Değişme, değişiklik.

Tebliğ - Bildirmek.

Teceddüt - Yenilenmek.

Tehzîp - Düzeltme, temizleme, islah etme.

Tekellüm - Söylemek.

Tekemmiîl - Olgunlaşmak.

Tekzîp - Yalanlamak.

Tenezzül - Aşağılamak, alçak görünüllülük göstermek.

Tenvîr - Aydınlatmak.

Tercih - Üstün tutmak.

Tesbit - Kararlaştırmak.

Tezahür - Meydana çıkmak, belirmek.

Tesmiye - Ad vermek.

Teseyyîüp - İhmal, bakımsızlık.

Tevakkuf - Durmak.

Teyidetmek - Kuvvetlendirmek.

Tezahîrat - Gösteriler.

Tezayüt - Coğalmak.

Tezhip - Yaldızlama.

Tezyif - Çürütmeye, eğlenmeye; sahte nazariyle bakma.

Tizreftar - Çabuk yürüyüşlü.

Tuğ - Sorguç.

Ü

Üdeba - Edibler.

V

Vâbeste - Bağlı.

Vâki - Vuku bulan, olan..

Vasîf - Sifat, nitelik.

Vatancıdü - Vatandan ayrı düşmüş.

Vâzîh - Açık.

Vesile - Sebep.

Vuzuh - Açıklık.

Y

Yâd - Hatır, anmak, hatırlama.
Yârân - Dostlar.

Z

Zalim - Zulüm yapan.

- Zaruret - Çaresizlik, yoksuzluk, sıkıntı; mecbur olus, zorunluk.
Zaruri - Çaresiz, mecburi, zorunu.
Zem - Yerme, yerilme.
Zeval - Bitip gitme.
Zihniyet - Düşünüş şekli.
Zinde - Diri, canlı.
Zuhûr - Meydana çıkma.

I N D E K S

	Sayfa
Açık hece, kapalı hece	15
Ağızlar	99
Ağızların doğusundaki başlıca sebepler	99
Ağız farkları üzerinde ilmî incelemeler	99
Alfabeler	101
Anadolu Türkçesi	97
Arap alfabesi	102
Arap alfabesinin düzeltilmesi hareketleri ve neticesizliği	103
Arap harflerinin dilimizin bünyesine uygun olmayışı	102
Arapça çoğullar	186
Arapça tamlamalar	185
Asıl sayı sıfatları	54
Asında sıfat olan Farsça kelimeler	179
Asıl ünlemeler	66
Atatürk'ün harf inkılâbına dair tarihî nutku	104
Ayrı yazılan edatlar	24
Azerî Lehçesi	97
Bağ, bağlaç	66
Bağ fiiller	149
Bağ fiillerin bölümü	150
Basit isimler	118
Basit cümle	163
Basit fiiller	130
Basit sıfatlar	123
Basit ve bileşik mastar	130 — 136
Belgisiz sıfatlar	56
Belgisiz zamirler	60
Belirtili, belirtisiz nesne	161
Belirtme sıfatları	54
Bileşme, bileşik kelime	115
Bileşik cümle	163
Bileşik isimler	118
Bileşik fiiller	134
Bileşik fiillerin çeşitleri	134
Bileşik fiiller (mâna kaynaşmasıyle meydana gelenler)	53
Bileşik kelimeleria imlâsı	26
Bileşik sıfatlar	126

	Sayfa
Bilim ve sanat eserlerinde dil ve ağız birligi	100
Bitişken diller	94
Büdünlü diller	94
Büyük harflerin kullanıldığı yerler	11
Cins ismi	37
Cümle	155
Cümlelerin tahlili	89
Cümplenin öğeleri	155
Cümplenin yardımcı öğeleri	160
Cümlelerin bölümü	162
Çağatay lehçesi	97
Çağrı	67
Catı eklerinin üst üste gelişи	144
Catılar arasında anlam değişimleri	143
Cekim cetveli	72
Cekim halindeki fiillerin ifade ettiğleri kavramlar	71
Cift sesliliğin giderilmesi	22
Çogul	37
Çogul takısı	37
(De) halindeki isimler	41
(Den) halindeki isimler	41
Dil ailesi	95
Dilbilgisi nedir?	8
Dilbilgisinin ders konuları	3
Dilbilgisinin bölümleri	8
Dilbilgisinin lüzumu ve faydası	8
Dilek kipleri	70
Dillerin doğusu	7
Dilimizde kullanılan bazı Arapça kelimelerin yapılışı	171
Doğu lehçesi	96
Duyusal tonlanma	31
Düzlük ve yuvarlaklık bakımından vokallerin uyumu	18
Edat ve çeşitleri	65
Edatların kullanıldığı yerler	65 — 170
Ek	34
Ekler ve çeşitleri	112
Ek-fill	76
Ek-fillin olumsuzu	78
Ek-fillin soru şekli	78
Ek-fil kiplerinin kullanıldığı yerler	77

	Sayfa
Ekler ve çeşitleri	34
Ekler ve edatlarla yapılan bağ fiiller	150
Ekli çatı	139
Eksiz çatılar	139
Eski metinlerde yazılış özellikleri	25
Farsça bileşik sıfatlar	182
Farsça fillerden yapılan sıfatlar	181
Farsça sıfatlar	179
Farsça isim tamlaması	49
Farsça sıfat edatları	179
Farsça sıfat tamlaması	183
Fiil ve çeşitleri	69
Fiil cümlesi	163
Fiil çatısı	138
Fiil çekimi	70
Fiil köklerinden yapılan bağ-fiiller	130
Fiillerin yapısı	71
Fiil türeten ekler	131
Fiilden isimler	120
Fiillerin soru şekilleri	78
Fillimsiler	145
Fiillerin zamanı	70
Göktürk ve Uygur alfabeleri	101
Geçişli ve geçişsiz fiiller	140
Geçişsiz fiillerden yapılan edilgen fiiller	141
Grup halinde öğeler	155
Haber kipleri	70
Harfler	11
Harflerin bölümü	12
Hal zarfları	63
Haykırı	67
Heceler	14
Hecelerin vurgulanış sebepleri	15
İmlâ kaideleri	124
İnce mastar	89
İsim ve çeşitleri	37
İsim cümlesi	162
İsmen halleri	40
İsmen (i)- hali	40
İsmen (e) hali	41

İşmin (de) hali	41
İşmin (den) hali	41
İsimden isimler	119
İsim soyundan köklerle türeyen sıfatlar	53
İsim-fiiller	145
İsim-fiillerin takı alabilmeleri	146
İşmin tahlili	88
İsim tamlaması	43
İşmin yalın hali	40
İşaret sıfatları	54
İşaret zamirleri	59
İşteşlik fiilleri	143
Kalınlık ve incelik bakımından vokallerin uyumu	18
Kelime çeşitleri	35
Kesir sayıları	55
Kısa ve uzun heceler	16
Kip	70
Kiplerin bölümü	70
Konuşma	7
Konuşmanın tesbiti lüzumu	7
Konsanantlar	14
Konsanantlara ait bazı kurallar	21
Konsanantların benzeşmesi	21
Kökler	111
Kökerin çeşitleri	111
Kültür dili	100
Küçültme ismi	39
Küçültme sıfatları	53
Lehçeler	96
Madde ismi	37
Mâna ismi	37
Mastar	130
Mantiki tonlanma	31
Nazmin nesre çevrilmesi	173
Nesne	160
Nesnelerin çeşitleri	162
Nesre çevirme örnekleri	177
Niteleme sıfatları ve çeşitleri	53
Nicelik zarfları	63
Noktalama	82

Oldurgan fiiller	141
Oldurgan ekleri	141
Olumlu, olumsuz fiiller	141
Orta hece düşmesi	141
Osmanlı Türkçesi	23
Özel adlara ne gibi hallerde çoğul takısı gelebilir?	98
Özel bileşik fiiller	38
Özne	136
Özne olan kelimeler	90
Özne ile yüklem arasındaki uygunluk	156
Öze dönüslü fiiller	158
Pekistirme sıfatları	142
Pekistirme zarfları	53
Sayı sıfatları	64
Seslerin birleşmesi	54
Seslerin uyumu	14
Ses uyumuna aykırı kelimeler	18
Sifat	19
Sifatların çeşitleri	52
Sifatların yapısı	52
Siftattan isimler	122
Sifat-fiiller	120
Sıra cümleler	146
Sıra sayıları	167
Soru sıfatları	55
Soru zamirleri	56
Söz	60
Sözdizimi	7
Sürelik fiilleri	155
Şahis zamirleri	136
Şahis zamirleriyle tamlama	58
Sekilbilgisi (Morfoloji)	59
Tahlil	33
Tahlil örnekleri	87
Takılar	91
Takı halindeki zamirler	33 — 114
Taklidi ünlemeler	60
Tamlama	67
Tamlamanın çeşitleri	42
Tamlama takıları	43
	44

Tamlamaların çoğul hali	47
Tek heceli diller	94
Temel' ve yan cümleciklerin yüklemeleri	164
Tezlik fiilleri	136
Tonlanma	29
Topluluk ismi	39
Tümlęç	160
Türemiş sıfatlar	123
Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri	94
Türkçede isimlerin halleri	40
Türkçenin heceleri	14
Türk dilleri ailesi	95
Türk lehçeleri	96
Türkiye Türkçesi	97
Türkçemizin yapısı	98
Türkçenin sadeleşmesi yolunda çalışmalar	103
Türklerin eskiden kullandıkları alfabeler	102
Türklerin kullandıkları başka yazilar	102
Türkçemizin zenginliği	106
Türkçemizin zenginliğini gösteren eserler	107
Türemiş sıfatlar	53
Ulama	16
Uygur alfabesi	101
Üleştirmeye sayıları	55
Ünlem ve çeşitleri	66
Ünlem olarak kullanılan kelimeler	67
Ünlemelerin tahlili	89
Vokal cetveli	13
Vokaller ve çeşitleri	13
Vokallerin uyumu	18
Vurgu	30
Yaklaşma fiilleri	136
Yan cümlecik	164
Yan cümleciklerin vazifeleri	165
Yazı işaretleri	82
Yer zarfları	63
Yeterlik fiilleri	135
Yeterlik fiillерinin olumsuz şekilleri	135
Yeni yazımızın dilimizi ifade bakımından değeri	103
Zamir	58

Zamirin çeşitleri	58
Zamir olarak kullanılmış olan bazı yabancı kelimeler	61
Zaman zarfları	63
Zarf ve çeşitleri	63
Zarfların cümle içindeki yerleri	169
Zarfların gösterdikleri dereceler	63
Zamir ve çeşitleri	58
Zincirleme tamlamalar	45

İÇİNDEKİLER

Dilbilgisi Ders Konuları	
Dilbilgisi Ders Konuları	
Dilbilgisi Ders Konuları	
Dil ve yazı, dillerin doğusu	
Konuşmanın tesbiti lüzumu	
Dilbilgisinin lüzumu ve faydası, dilbilgisinin bölmeleri	
Sesbilgisi, dilimizin sesleri. Yeni Türk alfabesi, kitap ve el yazıları	
Büyük harflerin kullanıldığı yerler	
Harflerin taksimi. Vokaller ve çeşitleri	
Kısa ve uzun vokaller. Konsonantlar	
Sert ve yumuşak konsonantlar. Seslerin birleşmesi, Türkçenin heceleri	
Açık hece, kapalı hece	
Ulâma	
Vokallerin uyumu	
Kalınlık ve incelik bakımından uygunluk	
Ses uyumuna aykırı kelimeler	
Vokallerle konsonantlar arasında uygunluk	
Değişmiyen sert konsonantlar	
Sert konsonantlı yabancı kelimeler	
«İmlâ Kılavuzu» ndan ve «Sözlük» lerden faydalananm lützumu	
Konsonantların benzeşmesi. Yumuşak (ğ) harfi	
Kesme ve düzeltme işaretlerinin kullanıldığı yerler	
Cift sesliliğin giderilmesi.	
Orta hece düşmesi	
Ayrı yazılan edatlar	
Eski metinlerin yazılış özellikleri	
Bileşik kelimelerin imlâsi	
Bileşik yazılacak fiiller	
Ton ve vurgu	
Tonlanma	
Şekilbilgisi - Kelimelerin yapısı - Kök, ek, taki	

Sayfa	
3	
4	
5	
7	
7	
8	
10	
11	
12	
13	
14	
15	
16	
18	
18	
19	
19	
20	
20	
21	
21	
21	
22	
23	
24	
25	
26	
28	
29	
31	
33	

	Sayfa
Ekler	34
Kelimelere verilen adlar	35
Kelime çeşitleri	36
İsim ve çeşitleri	37
Tekil ve çoğul	37
Özel adalar ne zaman çoğul takısı alabilirler?	38
Topluluk ve küçültme isimleri	39
İsmi halleri	40
Tamlama	42
Tamlama şekilleri	43
Tamlama takıları	44
Zincirleme tamlamalar	45
Tamlamaların çoğul hali	47
Farsça isim tamlaması	49
Farsça tamlamaların yapılışı	50
Alıştırmalar	51
Sıfat ve çeşitleri	52
Niteleme sıfatları	53
Belirtme sıfatları	54
Sayı sıfatları	55
Belgisiz sıfatlar	56
Zamir ve çeşitleri	58
Şahıs ve işaret zamirleri	59
Taki halinde zamirler	61
Zarf ve çeşitleri	63
Edat ve çeşitleri	65
Bağlaç	66
Ünlem ve çeşitleri	66
Alıştırmalar	68
Fiil ve çeşitleri	69
Fiillerin çekimi	70
Kipler	71
Fiil çekim cetveli	72
Olumlu, olumsuz fiiller	74
Fiillerin soru şekilleri	74
İsim - fiiller	75
Ek-fiil	76
Ek-fiillerin çekimi	77
Bileşik fiiller	79
Doğru Türkçe	81

	Sayfa
Noktalama	82
Virgül	83
Nokta, parantez ve tırnak işaretleri	85
Tahlil	87
Kelimelerin tahlili	87
Cümlelerin tahlili	89
Özne	90
Tahlil örnekleri	91
Dilimizin dünya dil grupları arasındaki yeri	94
Türkçemiz	95
Türk lehçeleri	96
Ağızlar	99
Bilim ve sanat eserlerinde Dil ve Ağız birliği	100
Kültür dili	100
Alfabeler	101
Uygur alfabesi	101
Türklerin kullandıkları başka alfabeler	102
Arap alfabesi	102
Yeni yazımızın dilimizi ifade bakımından değeri	103
Atatürk'ün harf inkilâbına ait tarihî nutku	104
Türkçenin zenginliği ve güzelliği	107
Türeme ve bileşme	110
Köklər	111
Ekler ve çeşitleri	112
Takılar	114
Bileşme	115
İsimlerin yapısı	117
Bileşik isimlerin yapılışı	118
Türemiş isimler	119
Filinden isimler	120
Alıştırmalar	121
Sıfatların yapısı	122
Basit ve türemiş sıfatlar	123
Fiillerden yapılan sıfatlar	124
Bileşik sıfatlar	126
Aliştırma	128
Aliştırmalar	129
Fiillerin yapısı	130
Fiil türetən ekler	131

	Sayfa
Alıştırmalar	133
Bileşik fiiller	134
Yeterlik fiilleri	135
Tezlik, sürerlik ve yaklaşma fiilleri	136
Alıştırmalar	137
Fiillerin çatısı	138
Eksiz ve ekli çatılar	139
Geçişli ve geçisiz fiiller	140
Ekli çatılar	140
Oldurğan ve edilgen fiiller	141
Öze dönüşlü fiiller	142
İşteşlik fiilleri	143
Çatılar arasında anlam değişmesi	143
Çatı eklerinin üstüste geliş	144
Filiimsiler	145
İsim - fiiller	145
Sıfat - fiiller	146
Sıfat - fiillerin çeşitleri	147
Bağ - fiiller	149
Bağ - fiillerin yapıları	150
Alıştırmalar (Temiz Türkçe)	153
Cümleler (Sözdizimi)	155
Cümlelerin öğeleri	155
Yüklem olan kelime çeşitleri	156
Özne olan kelimeler	156
Özne ile yüklem arasında uygunluk	156
Bu uygunluğa ait örnekler	157
Şahıs bakımından uygunluk	158
Cümplenin yardımcı öğeleri	160
Tümleç, nesne	160
Nesnelerin çeşidi	161
Yüklemelerine göre cümle çeşitleri	162
İsim cümlesi	162
Fiil cümlesi	163
Basit ve bileşik cümleler	163
Temel cümlecik - Yan cümlecik	164
Yan cümleciklerin vazifeleri	165
Sıra cümleler	167
Zarfların, edatların ve bağlarının cümle içindeki yerleri ve vazi-	

feleri	Sayfa
Zarflar ve edatlar	169
Bağlar	169
Alıştırmalar	170
Nazmin nesre çevrilmesi	171
Çevirme şekilleri	172
Nesre çevirme örnekleri	174
Nesre çevirme örnekleri	175
Nesre çevrilecek manzumeler	177
Dilimizde eskiden kullanılan bazı Farsça sıfatlar	178
Farsça sıfat edatları	179
Farsça fiillerden yapılan sıfatlar	179
Farsça bileşik sıfatlar	181
Farsça sıfat tamlamaları	182
Arapça isim ve sıfat tamlamaları	183
Arapça çoğullar	185
Arapça çoğullardan bazı örnekler	186
Arapça çoğulların ancak Arapça kelimelerle yapılabileceği	187
Dilimizde kullanılan diğer bazı Arapça kelimeler	187
Sözlük	188
İndeks	189
İçindekiler	197
	204